

TANSEGÉDLET

a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához

1. Büntetés-végrehajtási jog – a büntetés-végrehajtás tudománya

- 1.1. A büntetés-végrehajtási jog kialakulása és fejlődése hazánkban
- 1.2. A büntetés-végrehajtási jog funkciója és helye a jogrendszerben
- 1.3. A büntetés-végrehajtás tudománya

2. A büntetés-végrehajtási jog általános szabályai

- 2.1. A büntetés-végrehajtás feladata és célja
- 2.2. A törvény tárgyi és időbeli hatálya
- 2.3. A büntetés-végrehajtási jogviszony
- 2.4. A sértett jogainak és érdekeinek védelme
- 2.5. Az adatkezelésre vonatkozó rendelkezések

3. A szabadságvesztés végrehajtása

- 3.1. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja, alapelvei
- 3.2. A befogadási eljárás
  - 3.2.1. Intézkedés a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére
  - 3.2.2. Befogadás a büntetés-végrehajtási intézetbe
  - 3.2.3. Az elítéltek megismerése és csoportba helyezése.
- 3.3. A szabadságvesztés végrehajtásának rendje
  - 3.3.1. A végrehajtási fokozatok és rezsimszisztéma
  - 3.3.2. A végrehajtás progresszivitásának intézményei
  - 3.3.3. Sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított részlegek
- 3.4. A szabadságvesztés végrehajtási rendje érvényesítésének eszközei
- 3.5. Az elítélt jogi helyzete
  - 3.5.1. A szabadságvesztés hatása az alapvető jogokra és kötelezettségekre
  - 3.5.2. Az elítélt büntetés-végrehajtási kötelezettségei
  - 3.5.3. Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogai
  - 3.5.4. Kérelem, panasz és egyéb jogorvoslat
- 3.6. Az elítélt elhelyezése, anyagi ellátása
- 3.7. Az elítéltek egészségügyi ellátása
- 3.8. Az elítéltek reintegrációja
  - 3.8.1. Az elítéltek oktatása, szakmai képzése
  - 3.8.2. Az elítéltek munkáltatása
  - 3.8.3. Az elítéltek szabadidős tevékenysége, művelődése
  - 3.8.4. Az elítéltek kapcsolattartása
  - 3.8.5. Az elítéltek jutalmazása
  - 3.8.6. Az elítéltek fegyelmi felelőssége
- 3.9. Különleges fogvatartotti csoportok végrehajtási sajátosságai
  - 3.9.1. A fiatalok szabadságvesztés-büntetésének végrehajtásának sajátosságai
  - 3.9.2. Nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó rendelkezések
- 3.10. Az elítéltek szabadítása, utógondozása
  - 3.10.1. A szabadításra felkészítés
  - 3.10.1. Az elítéltek szabadításának formái
- 3.11. Az utógondozás

4. Az elzárás végrehajtása

5. A kényszergyógykezelés végrehajtása

- 5.1. A beteg jogi helyzete
- 5.2. A végrehajtás rendje
- 5.3. A kényszergyógykezelés felülvizsgálata, a beteg elbocsátása

6. Az előzetes letartóztatás végrehajtása

- 6.1. Az előzetes letartóztatás végrehajtásának helye
- 6.2. Az előzetes letartóztatott befogadása, elkülönítése, elhelyezése
- 6.3. A rendelkezési jogkör gyakorlása
- 6.4. Az előzetesen letartóztatott jogi helyzete
- 6.5. Az előzetes letartóztatás végrehajtásának rendje
- 6.6. Az előzetesen letartóztatott jutalmazása és fenyítése

7. A közérdekű munka végrehajtása

- 7.1. Munkabüntetések a hazai büntetőjogban
- 7.2. A közérdekű munka végrehajtásának általános szabályai
- 7.3. A pártfogó felügyelői szolgálat feladatai a közérdekű munka végrehajtásában
- 7.4. A közérdekű munkára ítélt jogai és kötelezettségei
- 7.5. A munkahely kötelezettségei
- 7.6. A közérdekű munka végrehajtásának félbeszakítása
- 7.7. A közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnése
- 7.8. A közérdekű munka átváltoztatása szabadságvesztésre

8. A pártfogó felügyelet végrehajtása

- 8.1. A pártfogó felügyelet végrehajtásában részt vevő szervek feladatai
- 8.2. A pártfogolt kötelességei és jogai
- 8.3. A magatartási szabályok megszegésének következményei
- 8.4. A pártfogó felügyelet végrehajtása a vádemelés elhalasztása esetén

9. A büntetés-végrehajtás jogállami kontrollrendszere

- 9.1. Az ügyészi törvényességi felügyelete
- 9.2. A büntetés-végrehajtási bíró feladatai és eljárása
- 9.3. Az alapvető jogok biztosának szerepe

1. A büntetés-végrehajtási jog – a büntetés-végrehajtás tudománya

1.1. A büntetés-végrehajtási jog kialakulása és fejlődése hazánkban

Az ókori és a középkori jogtörténetben alig van nyoma annak, hogy valamiféle szabályok rendezték volna a büntetések végrehajtását, ez a gondolat évszázadokon keresztül fel sem merült. Európában, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának jogi szabályozása a modern börtönügy kialakulásával a XVII–XVIII. században vette kezdetét. A holland javítóházak, dologházak példájára Európa-szerte létrehozott hasonló intézményekben a büntetés-végrehajtás menetét, az elítéltek életkörülményeit, munkáltatását a legjobb esetben házszabályok, illetve az intézményt felügyelő városi magisztrátus intézkedései, rendeletei – pl. az alapítólevél – szabályozták. A XVIII. században hazánkban az első központi, mai értelemben vett börtön, a magánkezdemenyezésre Szempcen 1772-ben létrejött fenyítőház – hivatalos néven: császári és királyi fenyítő- és dologház – szabályzatát már kormány szerv, a Helytartó Tanács állapította meg, amely részletesen szabályozta a rabok munkájával, ételmezésével, ruházatával, az istentiszteletek rendjével, az orvosi gondozással, illetve az intézet rendjével és személyzetével összefüggő kérdéseket. Hasonló volt a helyzet a később létrejött szegedi javítóház és az erdélyi szamosújvári tartományi börtön esetében is. Ugyanakkor a megyei, a városi és az uradalmi tömlöcökben a végrehajtás körülményeit semmiféle szabály nem rendezte.

A XIX. századi reformkorszak éveiben a társadalmi haladásért, a polgári Magyarországért vívott politikai küzdelem egyik kulcskérdése az igazságszolgáltatás reformja volt. Ennek során jöttek létre az ún. 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok: a büntető törvénykönyv, a büntetőeljárás törvény és a börtönügyi törvény javaslata. Az 1843. évi börtönügyi javaslat tulajdonképpen az első nagy kísérlet hazánkban a modern büntetés-végrehajtás kiépítésére. A javaslatot egészében a korban legmodernebb elmélet, a liberálkapitalizmus eszmevilágában jelentős szerepet játszó büntetési és javítási elmélet, annak is az utilitarista változata hatja át, párosulva az elítéltek kezelésének szigorú felfogásával. Az 1843-as javaslatok értelmében külön törvény szabályozza a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását. Nyugat-Európában ugyan ekkor már általános a büntetés-végrehajtás állami, jogi szabályozása, de törvényi szintű szabályozásra még nincs példa. A törvényjavaslat királyi szentesítése – feltehetően nem politikai, hanem anyagi, pénzügyi okok miatt – elmaradt. A törvényjavaslatoknak még így is nagy hatásuk volt a magyar büntetőjogi és börtönügyi gondolkodás fejlődésére, haladó elveiket – a testi büntetések megszüntetése, a halálbüntetés korlátozása, a szabadságvesztés-büntetés racionális alkalmazása – később a bírói gyakorlat többé-kevésbé megvalósította. Mindent összevetve az 1843-as börtönügyi törvényjavaslat a magyar büntetés-végrehajtási jog első megjelenése.

A börtönügyi reformtörekvéseket félbeszakították a történelmi események. Történelmi paradoxon, hogy a szabadságharc leverése után a neoabszolutizmus tette meg az első lépéseket a magyar börtönügy égető problémáinak megoldására. A bécsi kormányzat hazánkban bevezette az 1852. évi osztrák büntető-törvényeket, 1854-ben öt országos fegyház felállítására került sor, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtására az osztrák jogszabályokat alkalmazták.

A börtönügy területén jelentős változásokra az 1867-es kiegyezés után került sor. Az igazságszolgáltatás reformja ismét napirendre tűzte a büntetőjog kodifikációját. Az 1878. évi V. törvény – a Csemegi-kódex – a klasszikus büntetőjogi irányzat tanait juttatta érvényre. Fő büntetési neme a szabadságvesztés-büntetés, amelynek öt különálló nemét szabályozta: a fegyházat, az államfegyházat, a börtönt, a fogházat és az elzárást. A Csemegi-kódex lemondott a börtönügy önálló, törvényi szabályozásról. Így a Btk. tartalmazta a szabadságvesztés-büntetésre és annak végrehajtására vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, míg a büntetés-végrehajtás részletszabályainak kidolgozását az igazságügyi miniszter rendeleti hatáskörébe utalta. A kódex életbelépésétől, 1880-tól 1950-ig jelentős változások történtek a büntetőjogi szankciórendszerben és ennek folytán a büntetés-végrehajtás szervezeti rendszerében – új szabadságvesztés jellegű szankciók jöttek létre: dologház, szigorított dologház, kényszermunka –, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogszabályok helyzete nem változott. A Btk. néhány fontosabb kérdést rendezett – a büntetés-végrehajtási intézetek típusait, az elítéltek munkáltatásának főbb szabályait –, de a végrehajtásra vonatkozó szabályok túlnyomó többségét alacsonyabb rendű jogszabályok alkották.

Az 1950. évi II. tv. (Btá.) újra szabályozta a szankciórendszert, megszüntetve a szabadságvesztés-büntetés addig ismert neveit, létrehozta az egységes szabadságvesztést és annak végrehajtási intézményét: a börtönt. Felcsillant a remény, hogy a végrehajtásra vonatkozó joganyag egységes jogi keretben kerüljön szabályozásra, a Btá. miniszteri indokolása ugyanis állást foglalt önálló büntetés-végrehajtási törvény mellett. Sajnálatos módon ez elmaradt, helyette viszont megkezdődött a magyar büntetés-végrehajtás szervezeti, ideológiai átépítése a szovjet elvek és szervezeti megoldások átvételével. 1952-ben a Minisztertanács határozata alapján a büntetés-végrehajtás szervezete az Igazságügy-minisztérium felügyeletéből átkerült a Belügyminisztérium hatáskörébe, megkezdődött a büntetés-végrehajtás törvényi korlátokat mellőző vezetése és irányítása, amely magán viselte ennek a kornak minden negatív bélyegét.

A büntetés-végrehajtási jog kialakulásának egy fontos állomása volt a Minisztertanács határozata alapján 1955-ben a Büntetés-végrehajtási Szabályzat kiadása, amely körvonalazta a büntetés-végrehajtás szervezeti kereteit, és rögzítette működésének alapelveit, elsődleges hangsúlyt helyezve az elítéltek biztonságos őrzésére és munkáltatására és az elítéltek kötelességeinek szabályozására, ugyanakkor mellőzte az elítéltek jogainak részletezését.

Az '50-es évek második felében két újabb igazgatási jellegű intézkedés jelzi a fejlődés tendenciáit. Az egyik a 103/1958. sz. BM–IM–Legfőbb Ügyészi utasítás az elítéltek kategorizálásáról, a másik pedig a 8/1959. sz. BM utasítás, amely az elítéltekkel kapcsolatos nevelési szolgálat felállításáról és a nevelési feladatokról intézkedett. Emellett az utasítás részletesen rendezte a fokozatosság elvéből fakadó gyakorlati büntetés-végrehajtási feladatokat, az elítélteknek a szabadulásra való felkészítését, a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos eljárást.

Az 1961. évi V. törvénnyel elfogadott Btk. megváltoztatva a büntetőjogi szankciórendszert, büntetésként ismét szabadságvesztésről rendelkezett, amelynek két végrehajtási módját különböztette meg, a börtönt és a büntetés-végrehajtási munkahelyet. 1963-ban a büntetés-végrehajtás kivált a Belügyminisztérium szervezetéből és ismét az igazságügyi miniszter irányítása és felügyelete alá került. Mindez felvetette a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyag felülvizsgálatát és továbbfejlesztését. Ennek a feladatnak tett eleget az 1966. évi 21. tvr. a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról. A jogszabály átfogóan és részletesen szabályozta a büntetés-végrehajtás valamennyi kérdését a szabadságvesztés-büntetés végrehajtási rendjének meghatározásától kezdve – a Btk. 1966. évi módosítása folytán négy fokozat jött létre –, a munkáltatás, a nevelés stb. feladatainak meghatározásáig.

A '70-es évek közepén megkezdődött az új Btk. előkészítése és ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtási joganyag kritikai felülvizsgálata. Az 1978. évi Btk. elfogadása után megjelent az 1979. évi 11. sz. tvr. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról (bv. kódex), az igazságügyi miniszter pedig rendeletben szabályozta a Büntetés-végrehajtási Szabályzatot. Az újkori hazai törvényalkotásban először fordult elő, hogy a büntetési rendszer és a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyag – a büntetés-végrehajtási jog – azonos büntetőpolitikai koncepció alapján, azonos elvi megközelítés mellett jött létre. A bv. kódex számos módosításon ment keresztül. A legjelentősebb, úgynevezett „novelláris” módosítását az 1993. évi XXXII. törvény jelentette, amely rendszerváltás után a büntetés-végrehajtási jog terén is érvényesítette a jogállamiság követelményeit, valamint a fogvatartás tekintetében tovább közelítette azt a fejlett európai jogrendszerekhez.

A társadalmi változások, az arra választ adó büntetőpolitika, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) elfogadása és a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai meggyőződéséből fakadó szándék aktuálissá teszi a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11.

törvényerejű rendelet helyett egy új, tartalmát, szabályozási elveit és irányait tekintve modern büntetés-végrehajtási kódex megalkotását. Az új kódex megalkotásának időszerűségét erősíti, hogy minden demokratikus jogállamban alapvető fontosságú a legmagasabb jogszabályi szinten megjeleníteni azon jogkövetkezmények végrehajtását, amelyek a személyi szabadság jogszerű elvonásával vagy korlátozásával járnak együtt. A szabályozás megreformálásának igényét tovább erősítette, hogy az 1979-es bv. kódex 34 éves múltja tekintett vissza és formáját tekintve törvényerejű rendeletként tagolódott be a magyar jogrendszerbe. Az új kódex lehetőséget ad a büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi szerepvállalásának újraértelmezésére. Az új jogintézmények bevezetése mellett feltétlenül szükséges a férőhelyek további bővítése is, annak érdekében, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenysége tovább közeledjen az európai normákhoz, alkalmassá váljon a visszaesési kockázat mérésére és prognosztizálására, ezzel is fokozva a reintegrációs tevékenység színvonalát. Ennek szellemében 2013. december 17-én a Parlament elfogadta az új, büntetés-végrehajtásról rendelkező 2013. évi CCXL. törvényt (a továbbiakban: Bv. tv.), amelynek hatályba lépését a jogalkotó 2015. január 1-ben határozta meg.

1.2. A büntetés-végrehajtási jog fogalma, funkciója és helye a jogrendszerben

A hatályos büntetés-végrehajtási jog felöleli valamennyi, a büntető törvénykönyvben meghatározott büntetés és intézkedés végrehajtásának szabályait. Ennek megfelelően szabályozza a főbüntetések, a mellékbüntetés, az intézkedések végrehajtását, a szabadultak utógondozását, valamint a személyes szabadságot érintő büntető eljárásjogi intézkedések végrehajtását, továbbá a büntető felelősségre vonáson kívül eső jogkorlátozások végrehajtását.

A büntetések és intézkedések végrehajtása a büntetőjogi felelősségre vonás utolsó, befejező szakasza, amely egyrészt a jogszabályban arra feljogosított állami szervek tevékenységét, másrészt pedig az elítéltek ennek megfelelő magatartását feltételezi. Ennek során a végrehajtásra feljogosított állami szervek és az elítéltek között meghatározott társadalmi viszonyok keletkeznek; ezek jogi szabályozása nélkülözhetetlen egyrészt a büntetések és intézkedések eredményessége, másrészt pedig az állampolgári jogok védelme szempontjából. Mint előzőleg láttuk, e jogi szabályozás eredményeként jött létre a büntetés-végrehajtási jog.

Az elmondottakból következik, hogy a büntetés-végrehajtási jog a legszorosabb kapcsolatban van a *büntetőjoggal*. A büntetőjog a legtágabb értelemben az állami, társadalmi, gazdasági rend és az állampolgárok személyének és jogainak védelme érdekében kibocsátott jogszabályok összessége, amely meghatározza a büntetendő cselekményeket, az elkövetésük esetén alkalmazandó jogkövetkezményeket – büntetéseket és intézkedéseket –, a büntetőeljárás feltételeit, rendjét, továbbá a törvényes eljárásban kiszabott büntetések és intézkedések végrehajtását. A *büntetőeljárás jog* szabályai meghatározzák a bűncselekmény elkövetése esetén büntetőeljárásra feljogosított állami szervek – rendőrség, ügyészség, bíróság – működését, a büntetőjogi felelősségre vonás rendjét, a büntetőeljárás feltételeit, az abban részt vevő személyek, állami vagy társadalmi szervek jogait és kötelezettségeit, illetve az eljárás módját és formáját. Az anyagi büntetőjog és a büntetőeljárás jog önálló jogágazatok, szoros kapcsolatukat mutatja, hogy büntetést kiszabni kizárólag büntetőeljárás keretében lehet. E két jogterületet – tekintettel a szoros kapcsolatra – hosszú ideig egy jogágazatnak tekintették, önállóságukat csak a múlt század végén ismerték el. A *büntetés-végrehajtási jog* szabályai pedig meghatározzák a büntetés-végrehajtást ellátó szervek működését, a végrehajtás feltételeit és módjait, a fogvatartottak, illetve a büntetés-végrehajtást ellátó intézmények jogait és kötelezettségeit.

A XIX. században, a XX. század elején is az állampolgári szabadságjogok korlátozását jelentő büntetés végrehajtására vonatkozó szabályokat részben a büntetőtörvénykönyv, részben a büntetőeljárás jog törvények tartalmazták. A büntetés-végrehajtás szervezetét, rendjét általában alacsonyabb szintű jogszabályok – miniszteri rendeletek, utasítások – rendezték. A századforduló idején csaknem valamennyi európai országban az elmélet bebizonyította a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyag egységesítésének szükségességét. Egyes országokban átfogó, valamennyi büntetés végrehajtási kérdéseit egységesen rendező büntetés-végrehajtási törvények születtek. A legtöbb országban azonban a büntetés-végrehajtási törvények csupán a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának szabályait rendezték, míg az egyéb büntetések végrehajtási kérdéseit változatlanul különböző jogszabályok, többnyire alacsonyabb szintű jogforrások szabályozták. Az így szabályozott joganyagból alakult ki a büntetés-végrehajtási jog, mint önálló jogágazat.

Hazánkban a XX. század elejétől az elmélet megkülönböztette az anyagi büntetőjogot, a büntető eljárási jogot és a büntetés-végrehajtási jogot, annak ellenére, hogy a büntetés-végrehajtási jog

összefüggő, egységes szabályanyaga nem létezett. A büntetés-végrehajtási jog kodifikációja hiányában a joganyagot meglehetősen szétszórta, különböző időben keletkezett és különböző tárgyú, alacsonyabb szintű jogforrások jelentették. Ebben a helyzetben a börtönügyi irodalom azt vallotta, hogy a börtönügy tételes jogi szabályozása a büntetés-végrehajtást tárgyaló részében a büntetőjog, a börtönügyi igazgatásra vonatkozó részében pedig a közigazgatási jog, közelebbről az igazságügyi igazgatás körébe tartozik.

A második világháború után, mindaddig, amíg a magyar büntetés-végrehajtási jogot csupán alacsonyabb szintű jogforrások szabályozták, a büntetés-végrehajtási jog önálló jogágazatiságának kérdése nem merült fel. Megváltozott a helyzet a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról kiadott 1966. évi 21. tvr. megjelenésével. Ennek alapján kialakult az irodalomban egy olyan álláspont, mely szerint a büntetés-végrehajtási jog ugyan nem tekinthető a jogrendszer önálló ágának, relatív önállósága azonban nem tagadható.

Hangsúlyozandó, hogy a büntetőjog három ágazata között rendkívül szoros a kapcsolat; mindhárom jogágazat társadalmi funkciója azonos: a bűnözés elleni küzdelem állami, jogi eszközeinek megszervezése. Ezt a közös feladatot mindhárom jogágazat a maga sajátos eszközeivel oldja meg. Eszerint a büntetőtörvény büntetéssel fenyeget meghatározott magatartásokat, az elkövető bűnössége esetén a bíróság a büntetést kiszabja, az állam pedig végrehajtja (a büntető igazságszolgáltatás három pillére). Az első pillér az anyagi büntetőjog, a második a büntető eljárásjog, a harmadik pedig a büntetés-végrehajtási jog. Emellett világosan kell látni elhatárolásuk ismérveit is.

A jogrendszerek újabb kori fejlődésének eredményeként olyan specializálódási folyamattal állunk szemben, amelynek során a korábbi klasszikus jogágazatokból új jogágak válnak ki. Mint ahogy a XIX. század folyamán a büntetőeljárás jog vált le és önállósodott a büntetőjog általános anyagából, ugyanez a folyamat figyelhető meg a büntetés-végrehajtási joggal kapcsolatban is. Az önállósodás folyamata jelentős mértékben függ a jogi szabályozás mennyiségi és minőségi növekedésétől. A büntetés-végrehajtási jogi szabályozás bővülő tendenciája mindenképpen bizonyított, és emellett megállapítható, hogy a joganyag terjedelme mennyiségileg megfelel egyéb önálló jogágazatok terjedelmének.

Végül hangsúlyozni kell egy döntő szempontot: a büntetés-végrehajtási jog által rendezett életviszonyok társadalmi-politikai jelentőségét. Mivel a büntetés-végrehajtás egyrészt a legérzékenyebb beavatkozást jelenti az állampolgárok magánéletébe, másrészt pedig a végrehajtás törvényességéhez alapvető jogállami garanciák és követelmények fűződnek, társadalmi-politikai jelentősége semmivel sem kisebb, mint más büntető jogágazatoké.

Mindez együttvéve ad alapot arra, hogy a büntetés-végrehajtási jogot önálló jogágazatnak tekintsük. A büntetés-végrehajtási jog a szabályozott joganyag terjedelmére, társadalmi funkciójára, illetve társadalmi-politikai jelentőségére tekintettel önálló jogágazat.

A büntetés-végrehajtás jogforrási rendszerének sajátossága, hogy nem egyetlen jogágazat területén helyezkedik el, hanem megoszlik különböző jogágazatok, nevezetesen a büntetőjog, a büntetőeljárásjog, a büntetés-végrehajtási jog, nemzetközi jog és a közigazgatási jog között. Emellett látni kell, hogy a büntetés-végrehajtási jog, szabályozása megoszlik a jogforrási rendszer törvényi és alacsonyabb jogi szintjei (miniszteri rendelet) között. Mindezt figyelembe véve megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási jog forrásai – a teljesség igénye nélkül – a következők:

- 1) a büntetőtörvénykönyv és kiegészítő rendelkezései,
- 2) a büntetőeljárás törvény és kiegészítő rendelkezései,
- 3) a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló jogszabályok,
- 4) egyéb büntetés-végrehajtási feladatok körében alkalmazott jogszabályok.

1.3. A büntetés-végrehajtás tudománya

A XIX. század folyamán a büntetési rendszer középpontjába Európa-szerte a szabadságvesztés került. A szabadságvesztés jogi kérdéseinek rendezésével a figyelem mind az elméletben, mind a gyakorlatban a büntetés-végrehajtás rendjére és módszereire, a szabadságvesztés feladatának megvalósítására irányult. Ennek a társadalmi igénynek a kifejezőjévé vált egy új tudomány, a büntetés-végrehajtás tudományának, a korabeli szóhasználat szerint: a börtönügyi tudománynak a létrejötté. Az új tudományág elméleti alapjait, ugyanúgy, mint a büntetőjog-tudomány esetében, a felvilágosodás filozófusainak munkáiban és a polgári társadalom büntetőpolitikai programjában kell keresnünk. Beccaria lerombolta a halálbüntetés mítoszát, és teret nyitott a szabadságvesztés kialakulásának. A börtönügy európai apostola, John Howard ráirányította a művelt Európa

közvéleményének figyelmét a börtönök elhanyagoltságára és az elítéltek nyomorúságos helyzetére, ezzel ő lett a modern értelemben vett börtönügy megteremtője.

A börtönügy tudományos feldolgozása a XIX. század első negyedében indult meg Németországban és Franciaországban. Az új tudományág célja egyrészt a büntetés-végrehajtás jogi szabályozásának kialakítása volt, másrészt a szabadságvesztést foganatosító intézmények rendjének tanulmányozásával, a nemzetközi tapasztalatok egyeztetésével a büntetés-végrehajtási módszerek korszerű társadalmi szintre emelése. A tudományos általánosítást meggyorsította a börtönügyi kongresszusok sorozata.

Az első nemzetközi börtönügyi kongresszus 1846-ban Frankfurtban ült össze; 1872 után a nemzetközi kongresszusok rendszeressé váltak. (1872-ben Londonban, 1878-ban Stockholmban, 1885-ben Rómában, 1890-ben Szentpétervárott, 1895-ben Párizsban, 1900-ban Brüsszelben, 1905-ben Budapesten.) A két világháború között, 1925-től ugyancsak rendszeresen tartottak nemzetközi börtönügyi kongresszusokat. A II. világháború után ezt a szerepet az Egyesült Nemzetek által szervezett, a bűnözés megelőzését és az elítéltekkel való bánásmód kérdéseit tárgyaló kongresszusok vették át. A börtönügy, illetve a büntetés-végrehajtási jog tudományának kialakulásával jelentős tudományos irodalom jött létre, főleg a német, a francia és az angolszász jogterületeken.

A magyar tudományos irodalom a XIX. század közepe óta lépést tartott a nemzetközi tudományos fejlődéssel. A magyar börtönügyi tudományos irodalom első jelentkezése a XIX. század '40-es éveire tehető. Az irodalom előkészítette az 1843. évi büntetőjogi reformot, illetve ezen belül a börtönügyi törvényjavaslatot. Szemere Bertalan, Sárvány Jakab, Csatskó Imre büntetőjogi elméleti munkái mellett számos, kifejezetten börtönügyi monográfia született ebben az időszakban. A legjelentősebbek: Eötvös József: Vélemény a fogházjavítás ügyében (Pest, 1838), Balla Károly: Vélemény a büntetésmód javítása iránt (Pest, 1841), Eötvös József – Lukács Móric: Fogházjavítás (Pest, 1842).

Az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex életbe lépését rövidesen követte a magyar börtönrendszer átfogó kiépítése. Ezzel összefüggésben az irodalom is jelentős börtönügyi műveket produkált. Elméleti színvonalára és jelentőségére tekintettel megemlítendőek Pulszky Ágost – Tauffer Emil: A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra (Pest, 1867) és Bozóky Alajos: A börtönügy legújabb haladásai (Pest, 1867) c. munkái.

A század végén – a büntetőjogi reformirányzatok hatására – ismét megélné a börtönügyi irodalom. Tauffer Emil, Fayer László, Balogh Jenő és a kor más jeles gyakorlati és elméleti szakemberei tanulmányokban, monográfiákban szóltak hozzá a börtönrendszer esedékes reformjához, bírálták a Csemegi-kódex alapján kifejlődött börtönrendszer fogyatékosait, és javasolták a börtönrendszer egyszerűsítését és korszerűsítését. A századforduló után további olyan jelentős művek születtek, amelyek jól mutatják az izmosodó új tudományág látóhatárának növekedését. Vajna Károly: Hazai régi büntetések (Budapest, 1906) című monográfiája a magyar büntetési eszközök fejlődésének történetét dolgozza fel, Dombováry Géza Pest megye XIX. századbeli büntetési rendszeréről közöl értékes adalékokat monográfiájában. Finkey Ferenc munkáiban – átfogóan értékelve a nyugat-európai és észak-amerikai börtönügy tapasztalatait – főleg a fiatalok büntetési rendszerére vonatkozóan dolgozott ki korszerű javaslatokat. Emellett a jogi szaklapokban számos tanulmány követte nyomon a börtönügy nemzetközi alakulását, tudósított a nemzetközi börtönügyi kongresszusok munkájáról, a nemzetközi tudományos életről.

A két világháború között, egyre inkább csökkenő számban ugyan, de még mindig születtek jelentős munkák a börtönügyi irodalom területén. Hacker Ervin több könyvében is tárgyalta a börtönrendszerek, a büntetés-végrehajtási jog, a rabmunkáltatás stb. problémáit. Előző munkáiban tárgyalt részletkérdések vizsgálata után Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák (Budapest, 1933) című munkája tekinthető a magyar börtönügyi, büntetéstan irodalom legszínvonalasabb összefoglalásának. Az elméleti munkák mellett érdekes színt adott a gyakorlati szakember Gedeon Emil: A szabadságvesztés végrehajtásának reformkérdései és az ezekből folyó új büntetőrendszer (Sopron, 1926) című munkája. A börtönügy jó leírását adja Szöllösy Oszkár kézikönyve. Hasonlóan gyakorlati jellegű Karay Pál műve a rabmunkáltatásról.

Az európai börtönügy elméleti modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás a II. világháború befejezését követő évtizedében történt, amikor a sztálini büntetőpolitika a hazai büntetés-végrehajtást a monolitikussá merevedő állami politika minden elméleti művelést nélkülöző direkt irányítású eszközévé tette. E korszak a 60-as évekig szinte teljesen lehetetlenné tette a börtönügy mélyére hatoló elemzéseket, csupán az apologetizáló, a sikereket egyoldalúan érintő munkák nyilvánosságát támogatta. Az ötvenes években kialakult hivatalos normák a börtönügy titkosságára, a rendvédelmi szervezetekkel szemben megfogalmazott kritikai irodalom tiltására vonatkozóan jóformán a rendszerváltozásig hátráltatták a tudományos előrehaladást. E korlátok ellenére a 60-as évektől számos

értékes munka segítette a büntetés-végrehajtás tudományos megalapozását. Így az ekkor felélenkülő kriminológiai, szociológiai kutatások - a bűnözést, mint a társadalom belső ellentmondásai következményeit megvilágító - megállapításai a bűnelkövetőkkel és a bűnözés megelőzését szolgáló intézményekkel kapcsolatos vizsgálódásoknak új dimenzióit tárták fel. Sajátos módon a hazai börtönkutatásoknak megindulása a 60-as évek elejétől kriminológusok, illetve szociológus nevéhez fűződik. A börtönök - akkor politikailag is kényes - zárt világát vizsgálni, amikor még a börtönstatisztika is titkosnak minősült, önmagában jelentős hatású volt. A legkorábbi empirikus kutatások két irányba fordultak: a fiatalok büntető intézeteit és a visszaesők börtönkörülményeit elemezték.

A hazai börtönügy jogi szabályozásának sürgető szükségével a 60-as évek politikai és állami vezetése akkor szembesült, amikor világossá vált, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység javításához hosszú távú, összehangolt, szabályozott, szakszerű fellépésre és erőfeszítésekre van szükség. Az így az érdeklődés homlokterébe került büntetés-végrehajtási jogi kodifikációt a büntetőjog-tudomány és a kriminológia elméleti reprezentánsai segítették. Az 1966. évi jogszabály (törvényerejű rendelet) előkészítésében a hazai bűnügyi tudományok jeles képviselőinek kodifikációs tárgyú írásai a büntetés-végrehajtási jog tudományos művelésének felélenkülését jelzik.

A büntetőjogi büntetésekről a II. világháború óta felhalmozódott ismeretanyagot *Földvári József* kísérelte meg először szintézisbe foglalni (*A büntetés tana*, 1970). Terjedelmes munkájában a büntetés elméleti vonatkozásain, anyagi büntetőjogi szabályozásán túl a szankciók végrehajtási kérdéseinek is teret szentel. Mint írja: *"ahhoz, hogy a büntetés mibenlétéről, várható hatásairól, alkalmazásának lehetőségeiről, szükségességéről teljesebb képet nyerjünk, a büntetéssel foglalkozó tudományoknak az eredményeit szintetizálnunk kell. Ezt a szintézist kell megvalósítania a büntetés tanának."* *Földvári* ennél is tovább megy, amikor úgy véli, hogy a büntetés nem jogi vonatkozásainak kutatási eredményeit is önálló tudományág keretében kell összefoglalni, erre lenne hivatva a *pönológia*. Hasonlóképpen vélekedik a *pönológia* várható szerepéről *Vermes Miklós* is. (*A kriminológia alapkérdései*, 1971).

A 70-es évek közepétől a szabadságvesztésről és végrehajtásáról megjelent kriminológiai megközelítésű kritikai hangvételű írások a hazai börtönügy lehetőségeinek és feltételeinek reális számbavételére irányultak. Ez az elméleti munkálkodás hozzájárult a korábbi "börtöncentrikus" szemlélet, a börtön mítikus hatékonysága, az átnevelési ideológia tarthatatlanságának igazolásához és jelentős szerepe volt az 1979. évi büntetés-végrehajtási kódex elméleti előkészítésében. A büntetés-végrehajtási jognak kódex-szerű szabályozása, valamint a számos részletkérdésre kiterjedő, terjedelmes végrehajtási joganyag kidolgozása e jogág korábbi elmaradásait pótló, dinamikus fejlődésére utalt. A büntetés-végrehajtási jogi ismereteknek felsőoktatási célú, terjedelmes jogelméleti - történeti és - összehasonlító feldolgozást is tartalmazó szintézise a 80-as évek elején *Horváth Tibor* munkássága mentén jelent meg (*Büntetés-végrehajtási jog*, tankönyv I-II. 1983). A tankönyv megjelenése azon kívül, hogy jelentős segítséget nyújtott a börtönügy személyi állományának képzésében, a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók tájékoztatásában, hozzájárult a büntetés-végrehajtási jogi jogági elismeréséhez, a büntetés-végrehajtási tudomány jogtudományi jellegű műveléséhez. *Horváth Tibor* e tankönyvben megkísérli a büntetés-végrehajtásra vonatkozó tudományos ismeretanyag jellegét, rendszertani helyét meghatározni. Álláspontja szerint a büntetés-végrehajtás tudománya kifejezést csak gyűjtőfogalomként használhatjuk, amely e tudomány komplex jellegére utal: egyrészt jogtudomány, másrészt egyes társadalomtudományok (*pönológia*, *kriminológia*, *szociológia*), illetve az emberrel foglalkozó tudományok (*kriminálpszichológia*, *kriminálpedagógia*) területére tartozik.

A büntetés-végrehajtási szervezet a 80-as évek közepén felismerte, hogy a börtönügy fejlesztését érintő döntések előkészítéséhez, a külső és belső szakemberek elméleti tevékenységének tervezéséhez, összehangolásához és támogatásához kell feltételeket teremteni. Így került sor a büntetés-végrehajtás 1986-90 közötti kutatási tervének kialakítására és megvalósítására. A kutatási terv a végrehajtási tevékenység csaknem valamennyi szektorát felölelte. Az ekkor meginduló kutatások közös törekvése a börtönrendszer és a végrehajtási tevékenység illúzióktól mentes, reális feltárására irányult.

A büntetés-végrehajtás iránti fokozódó tudományos érdeklődés a 80-as években megélenkülő szakirodalmi aktivitást eredményezett. Számos kutató - közöttük egyetemi oktatók - tekintették fontos, feltárandó és továbbművelésre méltó területnek a büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk kérdéskörét. Közülük *Nagy Ferenc* a büntetőjogi intézkedések elméleti, eszmetörténeti,

jogösszehasonlító és alkalmazási kérdéseiben (Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, 1986), valamint a büntetés-végrehajtási szakirodalom egyik hiányterületén, a nemzetközi jogösszehasonlításban (Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése, 1990) jelentetett meg terjedelmes monográfiákat. A hazai börtönügy történetének részletes feltárására vállalkozott Mezey Barna. A szerző a magyar börtönügy fejlődését a feudális gyökerektől a polgári kor börtönviszonyainak bemutatásáig kísérte végig (A magyar polgári börtönügy kezdetei, 1995). A börtönügy keretein túlmutató, úttörő jellegű szankció-történeti kutatások eredményeit tette közzé a *Kabódi Csaba-Mezey Barna szerzőpáros* a Börtönügyi Szemle hasábjain.

A 80-as évek végének, a 90-es évek elejének hazai társadalmi-politikai változásai a "gondoskodó" államszocializmus modelljének csődjével és egyidejűleg az európai jogállamiság eszméjéhez dominánsan kapcsolódó klasszikus büntetőjog pozícióinak erősödésével jártak. Az Európához való közeledés, a jogállamiság megvalósítása iránti törekvés, a civilizált, a humánus büntetőpolitika kialakításának igényét állította az elméleti vizsgálódások homlokterébe, ezen belül a büntetési rendszer célszerű átalakítását, börtöncentrikus szemléletének megszüntetését kívánta elősegíteni.

A rendszerváltozás felerősítette a büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikai hangvételét, amelynek célja a hazai börtönviszonyoknak az európai normák szerinti megmértetésére, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek rövidtávú reformok formájában történő megoldására irányult. E börtönügyi reformhullamban fogant elemzések különös figyelemmel fordultak az elítéltek jogi helyzetének, az emberi, állampolgári jogok kontextusában történő vizsgálatára. A rendszerváltozás első éveiben meginduló reform-előkészületek azt a reményt keltették, hogy a szükségszerű jogi korszerűsítésen túl a magyar börtönügy a börtönrendszer működésének objektív és szubjektív feltételein is gyökeres javítást tud elvégezni. Viszonylag rövid idő alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ország gazdasági állapota ezt nem teszi lehetővé, sőt még a korábbinál is szűkösebb erőforrások álltak rendelkezésre. A büntetés-végrehajtás átfogó reformja tehát elmaradt, de nem lebecsülendők azok az elmélet által is támogatott törekvések, amelyek az európai börtönnormák megvalósításának irányában hatnak.

Már a 90-es évek elején megindultak az előkészületek a büntetés-végrehajtás törvényi módosítására, amely 1993-ban a XXXII. tv. hatályba lépésével történt meg. A már korábban ismertett börtönügyi szakmai tanulmányok jelentős mértékben járultak hozzá a nemzetközi kötelezettségekből fakadó jogharmonizációs munka elvégzéséhez, valamint a börtönügy belső fejlődési igénye szerinti kiigazítások felvételéhez. A novella hatálybalépését követő elemzések egy része az eurokompatibilis magyar börtönügy kialakításának segítő szándékával íródott.

A novella hatálybalépése után megjelenő szakmai tanulmányok tükrözik az átmenet elméleti és gyakorlati problémáit. Így különösen élénk polémia alakult ki az elítéltek munkával foglalkoztatásának kérdésében, sor került a büntetés-végrehajtás és a társadalmi környezet viszonyának újszerű értékelésre, felélenkült az elítéltek informális struktúrájáról, a "börtöntársadalom" belső, szociológiai mozgásformáiról végzett kutatások.

A szabadságvesztés-büntetés "trónfosztására" irányuló elméleti törekvések már a rendszerváltozás előtt megindultak, de különösen felerősödtek a 90-es években. Az alternatív szankciókkal, a diverzióval, a mediációval kapcsolatos szakirodalom, a nem szabadságelvonással járó büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk vizsgálata a hazai büntetőjogi jogkövetkezmények kutatásának új fejezetét nyitotta meg.

A 90-es évek utolsó harmadában jelent meg a hazai büntetés-végrehajtás valóságát, infrastruktúráját és működésének fontosabb mutatóit bemutató szintetizáló munka (*Lőrincz József-Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon, 1997*). A mű jelentőségét a korábban a társadalom zárt, intim szférájának tekintett börtönügy teljes, reális bemutatása adja. A nyilvánosság tájékoztatásának célja egy széles körű társadalmi konszenzus kialakítása volt a börtönügy mentén. A századvégi szintetizáló munkák generációjához tartoznak a büntetés-végrehajtási jogfejlődést bemutató *egyetemi tananyagok*. 1999-ben jelent meg a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények végrehajtásának joganyagát feldolgozó főiskolai-egyetemi jegyzet (szerk.: Horváth Tibor) és egy a teljes joganyagot bemutató egyetemi tankönyv *Vókó György* tollából. Ez utóbbi munka különös jelentősége, hogy az elméleti-jogösszehasonlító alapokon túl kézikönyvszerű részletességgel informálja a jogalkalmazókat a büntetés-végrehajtás területének jogállami feladat-gazdagságáról.

A tantárgyat főkéllégiumkénti bevezetésétől kezdve kétféle felfogásban oktatják: az egyik felfogás szerint - amely a büntetés-végrehajtás tudományos művelését a jogtudományon belül képezi

el - az oktatás feladata a jogelméleti alapozás után a hatályos joganyag megismertetése. A másik felfogás a büntetőjogi szankciókat és azok hatályosulását szélesebb társadalomtudományi kontextusba helyezve vizsgálja és a jogi szabályozáson túl elemzi kifejlődésüket az adott társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális környezetben, valamint tekintettel van effektivitásukra, a megvalósítás reáliáira is. Az oktatásnak e két irányultsága egyben tükrözi a büntetés-végrehajtás körüli tudományos munkálgodás ezidőtájt markánsodó két irányzatát, a *jogdogmatikai* és a *büntetéstani irányzatokat*. 1993-tól a büntetés-végrehajtási jog a jogi szakvizsga részét képezi. Úgy véljük, hogy a hazai bűnügyi tudományok territóriumán európai viszonylatban jelentős késedelemmel megjelenő büntetés-végrehajtási kutatási irányzatok mindegyike e késedelem csökkentésére irányuló, egymást kiegészítő és segítő tudományos (oktatási) erőfeszítések. Úgy gondoljuk, hogy a kutatások örvendetes dinamikája és a szintetizáló munkák ellenére mindkét irányban jelentősek a tennivalók.

2. A büntetés-végrehajtási jog általános szabályai

A Bv. tv. az általános szabályok körébe azokat a normákat sorolja, amelyek a büntetés-végrehajtás egész folyamatát áthatják és amelyeknek valamennyi végrehajtandó intézmény vonatkozásában érvényesülniük kell.

2.1. A büntetés-végrehajtás feladata és célja (Bv. tv. 1. §.)

A Bv. tv. alaprendelkezése szerint „a büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.

A büntetések és az intézkedések végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy az

a) a büntetésben és az intézkedésben megnyilvánuló joghátrányon, illetve a megelőzést szolgáló rendelkezések érvényesítésén túl elősegítse az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását,

b) a fiatalok tekintetében a gyermekek jogainak érvényesülését is szolgálja,

c) a kényszergyógykezelés esetén a társadalom védelmén túl, a kényszergyógykezelte számára megfelelő kezelést és gondozást biztosítson.”

A Bv. tv. a Btk. büntetési céljaira utalással határozza meg a büntetés-végrehajtás feladatát, amely mind a társadalmi, mind az egyéni prevenciót szolgálja. A törvény a végrehajtás rendjének kialakításakor célként az elítélt jogkövető magatartásának, társadalomba való beilleszkedésének elősegítését határozza meg, amely a joghátrány és egyéb, pozitív hatások érvényesítésével érhető el. A törvény az általánosan követendő cél mellett két, sérülékeny csoportra hívja fel a figyelmet, a fiatalok és a kóros elmeállapotú betegek, akikkel szemben az alkalmazott intézkedés speciális célját is megjelöli.

2.2. A törvény tárgyi és időbeli hatálya (Bv. tv. 2. és 435-436. §)

A törvény tárgyi hatálya kiterjed

- a Btk.-ban szabályozott valamennyi büntetés és intézkedés, a szabadságvesztésből szabadultak és a javítóintézeti nevelésből elbocsátottak utógondozásának végrehajtására,
- a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény szerinti előzetes letartóztatás, ideiglenes kényszergyógykezelés és őrizet, valamint a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtására,
- a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) szerinti szabálysértési elzárás, továbbá a pénzbíróság, a helyszíni bíróság és a közérdekű munka helyébe lépő szabálysértési elzárás végrehajtására.

*A törvény időbeli hatálya*ra vonatkozó legfontosabb rendelkezést a Bv. tv. 435. § (1) bekezdése tartalmazza: A törvény 2015. január 1-én lép hatályba, a kivételek hatályba lépésének időpontja 2016. január 1.

A büntetések, intézkedések, kényszerintézkedések végrehajtásáért felelős állami szervek rendszere	
A Btk. jogkövetkezményi rendszere:	Végrehajtja:
Büntetések:	
A szabadságvesztés	Bv. Szervezet
Az elzárás	Bv. Szervezet
A közérdekű munka	Pártfogó Felügyelői Szolgálat
A pénzbüntetés	Törvényszék Gazdasági Hivatala
A foglalkozástól eltiltás	A foglalkozást engedélyező szerv
A járművezetéstől eltiltás	A kormányhivatalok járási hivatalai
A kitiltás	Rendőrség
A sportrendezvények látogatásától való eltiltás	Rendőrség
A kiutasítás	Idegenrendészeti Hatóság
Mellékbüntetés:	
A közügyektől eltiltás	A tiltással érintett szerv, vagy szervezet
Intézkedések:	
A megrovás	Bíróság, ügyészség
A próbára bocsátás	Bíróság
A jóvátételi munka	Pártfogó Felügyelői Szolgálat
A pártfogó felügyelet	Pártfogó Felügyelői Szolgálat
Az elkobzás	Törvényszék Gazdasági Hivatala
A vagyoneklobzás	Bírósági végrehajtó
Az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele	Bírósági végrehajtó
A kényszergyógykezelés	IMEI
A javítóintézeti nevelés	Javítóintézet
A Be. szerinti szabadságelvonással járó kényszerintézkedések:	
Az előzetes letartóztatás	Bv. Szervezet, Rendőrség, Javítóintézet
Az ideiglenes kényszergyógykezelés	IMEI
Az őrizet	Rendőrség
A rendbíróság helyébe lépő elzárás	Bv. Szervezet
Bv. jogi jogintézmény:	
Az utógondozás	Pártfogó Felügyelői Szervezet

2.3. A büntetés-végrehajtási jogviszony (Bv. tv. 7. §)

A Bv. tv. hiánypótló rendelkezése az, hogy meghatározza a büntetés-végrehajtási jogviszony fogalmát. Ez jellegét tekintve hierarchikus jogviszony, annak egyik alanya az állam által delegált hatáskörben a végrehajtásért felelős szerv, míg a másik alanya az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott.

A Bv. tv.-ben foglalt meghatározás szerint „A büntetés-végrehajtási jogviszony a büntetés, az intézkedés, az egyes kényszerintézkedések, a rendbíróság helyébe lépő elzárás, a szabálysértési elzárás végrehajtása alatt – ideértve annak előkészítését és a foganatba vétel érdekében megtett intézkedéseket is – a végrehajtásért felelős szerv, a végrehajtásban közreműködő más szerv és az elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott között fennálló jogviszony, amely meghatározza a végrehajtásért felelős szervek, a végrehajtásban közreműködő más szervek és személyek feladatait, valamint az elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott jogait és kötelezettségeit és azok érvényesítésének módját.”

E jogviszony jellegéből következik, hogy a feleket – a szabadságelvonásból fakadó helyzetre figyelemmel sajátos – jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik. E sajátos

jogviszony jellemzője továbbá, hogy az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott részére biztosított jog a végrehajtásért felelős szerv oldalán kötelezettséget teremt, míg az elítéltet és az egyéb jogcímen fogvatartottat terhelő kötelezettség teljesítése érdekében a végrehajtásért felelős szerv minden törvényes eszközzel köteles fellépni.

A büntetés-végrehajtási jogviszony alanyai:

- a végrehajtásért felelős szerv, illetve
- az elítélt, illetve joghátránnyal érintett személy.

2.3.1 A végrehajtásért felelő szerv döntése, a panasz és a bírósági jogorvoslat (Bv. tv. 20–25. §)

A Bv. tv. részletesen szabályozza a végrehajtásért felelős szerv döntési jogosultjainak körét, a döntéssel szembeni jogorvoslat lehetőségeit, meghatározza az eljárási határidőket.

Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyében, illetve a fogvatartással kapcsolatos egyéb ügyében a főszabály szerint a végrehajtásért felelős szerv azon szervezeti egységének a vezetője intézkedik vagy dönt, ahol a végrehajtás történik. A törvényben, ha ez külön előírásra kerül, a végrehajtásért felelős szervnek a döntést határozatba kell foglalni. (Pl. félbeszakítás, biztonsági zárkára helyezés, másolat kiadásának megtagadása, magánelzárás fenyítés kiszabása esetén stb.).

A törvény eltérő határidőt szab meg arra az esetre, ha hivatalból, illetve kérelemre indul meg az eljárás. *A hivatalból indult eljárás esetén* az intézkedésre okot adó körülmény felmerülését követő nyolc napon belül, illetve, ha az ügy jellege úgy kívánja, soron kívül kell intézkedni. Kérelem esetén a kérelem benyújtásától számított harminc napon belül kell a szükséges intézkedést megtenni, a döntést meghozni. Vannak olyan esetek, amikor az ügy jellege soron kívüli elbírálást igényel. A kérelemre indult eljárás során a határidő harminc nappal történő meghosszabbítására van lehetőség. Ezt mindig írásban kell megtenni, és a kérelmezőt szintén írásban tájékoztatni is kell róla. *A kérelem tartalmi elemeit* illetően alapvető szabály, hogy a kérelemben foglaltakat a kérelmezőnek kell megalapoznia megfelelő indokokkal, illetve az azokat alátámasztó igazolásokkal. Erre az elítéltek figyelmét fel kell hívni, valamint arra, hogy hiánypótlásra is van lehetőség.

A panasszal a meghozott döntés vagy a megtett intézkedés, illetve azok elmulasztása miatt a büntetés-végrehajtási szerv vezetőjéhez lehet fordulni írásban, vagy ha ez nem lehetséges, jegyzőkönyv felvételével. Panasszal élhet

- az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott,
- a védő,
- a fiatalkorú törvényes képviselője,
- a kényszergyógykezelt törvényes képviselője, házastársa, élettársa,
- a kapcsolattartó a kapcsolattartás tárgyában.

a Bv. tv. tehát meghatározza azt a személyi kört, amelynek tagjai panaszt tehetnek, a nem jogosulttól származó panaszt érdemi vizsgálat nélkül el lehet utasítani.

A panasszal kapcsolatos *határidők* a következők:

- a panaszt az intézkedés vagy a döntés közlésétől, illetve annak elmulasztásától számított *tizenöt napon* belül lehet előterjeszteni,
- akadályoztatás esetén az akadálymegszűnését követően *tizenöt nap* áll rendelkezésre a panasz és a kapcsolódó igazolási kérelem előterjesztésére,
- abszolút elévülési határidő a *három hónap*, ezen túl már igazolási kérelemmel sem lehet a panaszt előterjeszteni,
- az elbírálásra *harminc nap* áll rendelkezésre, ez egy esetben harminc nappal meghosszabbítható.

A végrehajtásért felelős szerv döntésével szemben jogorvoslati jogként alapvetően a panaszjog biztosítása szolgál, a Bv. tv. azonban biztosítja a döntéssel szemben a *bíróági felülvizsgálat* lehetőségét is akkor, amikor a döntés a végrehajtás körülményeiben lényeges változást eredményez. Bíróági felülvizsgálati kérelem benyújtására van lehetőség:

- a magánelzárás fenyítés,
- az elítélt nyilatkozata nyilvánosságra hozatalának, vagy a közzétételének megtagadása,
- a biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés,
- másolat kiadásának megtagadása,
- a munkahely kijelölése,
- a zárt jellegű javítóintézeti részlegben való elhelyezés
- tárgyában hozott határozat ellen.

A bíróági felülvizsgálat benyújtására jogosultak köre

Alapesetben:

- az elítélt,
- az egyéb jogcímen fogvatartott,
- a védő,
- a fiatalkorú törvényes képviselője, valamint
- a kényszergyógykezelt törvényes képviselője, házastársa és élettársa.

Magánelzárást kiszabó határozat esetén:

- az elítélt,
- az elzárásra ítélt,
- a szabálysértési elzárást töltő elkövető,
- az előzetesen letartóztatott,
- a rendbíróság helyébe lépő elzárásra kötelezett és
- a védő.

A bíróági felülvizsgálat benyújtására nyitva álló határidők:

- Alapesetben a határozat közlésétől számított nyolc napon belül lehet a felülvizsgálati kérelmet a határozatot hozó végrehajtásért felelős szervhez, illetve szervezeti egységhez írásban benyújtani.
- A Bv. tv. rendelkezhet úgy is, hogy az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a határozat közlésekor nyomban nyilatkoznia kell a jogorvoslatról, abban az esetben a nyilatkozatot azonnal jegyzőkönyvbe kell foglalni. Ilyen a bv. intézet magánelzárást kiszabó határozata elleni bíróági felülvizsgálati kérelem.

Akadályoztatás esetén a jogosult a bíróági felülvizsgálati kérelmet az akadály megszűnésétől számított tizenöt napon belül igazolási kérelemmel együtt terjesztheti elő. Az igazolási kérelemben elő kell adni a mulasztás okát és azokat a körülményeket, amelyek a mulasztás véltenségét valószínűsítik. A határozat meghozatalától számított három hónapon túl igazolási kérelem nem terjeszthető elő. A főszabály szerint a bíróági felülvizsgálati kérelemnek a határozat végrehajtására nincs *halasztó hatálya*. Kivétel ez alól a magánelzárást kiszabó határozat ellen benyújtott bíróági felülvizsgálati kérelem, mert ebben az esetben a végrehajtással meg kell várni a büntetés-végrehajtási bíró döntését.

A bíróági felülvizsgálati kérelem benyújtásra nyitva álló határidő lejártát követően *a végrehajtásért felelős szerv*, illetve szervezeti egység vezetője haladéktalanul *felterjeszti* az iratokat a székhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíróhoz. A *büntetés-végrehajtási bíró* a bíróági felülvizsgálati kérelem alapján indult eljárásban beszerzi az ügyész és a végrehajtásért felelős szerv véleményét, ezek beérkezésétől számított tizenöt napon belüli időpontra tűzi ki a meghallgatást, vagy harminc napon belüli időpontra a tárgyalást. Ha a büntetés-végrehajtási bíró iratok alapján dönt, a kérelmet tizenöt napon belül bírálja el.

A büntetés-végrehajtási bíró felülvizsgálati eljárásban hozott határozata ellen fellebbezésnek nincs helye.

2.3.2. Az elítélt, illetve joghátránnyal érintett kötelezettségei (Bv. tv. 8. §)

- *Az alávetési kötelezettség:* magába foglalja a végrehajtás foganatosítására vonatkozó, másrészt a végrehajtás során a törvényben előírt, a személyhez fűződő jogok elvonásával, illetve korlátozásával kapcsolatos tūrészi kötelezettséget.
- *Az együttműködési kötelezettség:* az elítélt a végrehajtás céljának elérése érdekében köteles a végrehajtó szerv tevékenységét elősegíteni, amely magába foglalja a kért felvilágosítás, tájékoztatás megadását is. Mulasztása rendbírsággal szankcionálható.
- *Lakcímbjelentési kötelezettség:* az elítéltnek – amennyiben Magyarországon él – be kell jelentenie a végrehajtásért felelős szervnél a lakó- vagy tartózkodási helyében bekövetkező változást. Mulasztása rendbírsággal szankcionálható
- *Megjelenési kötelezettség:* az elítélt köteles a hatóság idézésének, illetve felhívásának eleget tenni. Mulasztása elővezetéssel szankcionálható.

2.3.3. Az elítélt, illetve joghátránnyal érintett jogai (Bv. tv. 9–13. és 26. §)

A büntetés-végrehajtás során érvényesítendők – az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen – alapvető jogai, mint az emberi méltóság tiszteletben tartása, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma és az egyenlő bánásmód elve a büntetés-végrehajtás egészét áthatja, korlátokat állítva az állami büntetőhatalom gyakorlásának. Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait, valamint egyéb jogait és kötelezettségeit – a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal – a büntetés-végrehajtás rendjével összhangban gyakorolja, illetve teljesíti.

A Bv. tv. az alábbi jogosultságokat emeli ki az alaprendelkezések fejezetében:

- a.) a jogérvényesítési jogosultságot,
- b.) a védelemhez és a képviselőhöz való jogot,
- c.) az anyanyelvhasználathoz és a tájékoztatáshoz való jogot, valamint
- d.) az iratbetekintés és másolatkészítési jogot.

ad. a.) A jogérvényesítés joga

Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogvatartással összefüggésben

- kérelmet terjeszthet elő,
- a kérelemről hozott döntéssel szemben panaszt nyújthat be,
- a Bv. tv. szerinti egyéb jogorvoslati jog – a végrehajtásért felelős szerv határozatának bírósági felülvizsgálata, valamint a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában a határozattal szemben fellebbezés benyújtása – illeti meg.

A hatékony jogérvényesítés érdekében a fiatalok, valamint a cselekvőképtelen nagykorú, vagy a cselekvőképességében részlegesen korlátozott elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogvatartással összefüggésben önállóan tehet nyilatkozatot.

A kérelmet, a panaszt, illetve az egyéb jogorvoslati kérelmet írásban kell benyújtani. Elő kell segíteni, hogy a tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszicho-szociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – élő, illetve írni vagy olvasni nem tudó, vagy a magyar nyelvet nem beszélő, valamint az egészségi

állapota miatt akadályozott elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott is élni tudjon jogorvoslati jogával.

Az elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy végrehajtással összefüggésben panasszal vagy kérelemmel fordulhat

- törvényességi feladatot ellátó ügyészhez
- az alapvető jogok biztosához
- a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak teljesítésére felhatalmazott munkatársához
- nemzetközi jogvédő szervezethez

Egyéb ügyben az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott fordulhat a bírósághoz vagy más hatóságokhoz, szervezetekhez, képviselőre meghatalmazást adhat, és az intézet meghatározott feltételek esetén előállítja a bíróság vagy más hatóság elé.

ad. b.) A védelemhez és a képviselethez való jog

A Bv. tv. elkülöníti a védelemre és a képviseletre vonatkozó szabályokat, egyértelmű helyzetet teremtve ezáltal, hogy ki milyen ügyben járhat el, ki hatalmazhat meg védőt.

Védő meghatalmazására vagy kirendelésére büntetés-végrehajtási ügyben van lehetőség. Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott a védővel írásban és szóban, továbbá személyesen is, ellenőrzés nélkül érintkezhet.

Képviselő meghatalmazására a fogvatartással kapcsolatos, nem büntetés-végrehajtási ügyben van lehetőség. A képviselővel szóban, írásban és személyesen ellenőrzés mellett érintkezhet az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott. Az ellenőrzés alól kivételt képez a nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szervezet részéről, az érintett intézet eljárása miatt indult ügyben eljáró képviselőjével való kapcsolattartás. Ez a szabály nem érvényes akkor, ha a képviselő hozzátartozó.

Azokban az esetekben, amikor a telefonon történő kapcsolattartás során nem ellenőrizhető a beszélgetés, a bv. szerv jogosult a védő vagy a képviselő személyazonosságáról meggyőződni.

A törvény a nem magyar állampolgár esetén továbbra is lehetőséget nyújt arra, hogy az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott az államának diplomáciai vagy konzuli képviseletéhez forduljon, új szabályként jelenik viszont meg az, hogy a hontalan fogvatartott jogosult az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságához fordulni és annak képviselőjével kapcsolatot tartani.

ad. c.) Az anyanyelv használata és a tájékoztatáshoz való jog

A Bv. tv. rögzíti, hogy a magyar nyelv nem tudása miatt az elítéltet és az egyéb jogcímen fogvatartottat nem érheti hátrány és mind írásban, mind szóban használhatja az anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét, illetve az általa ismert más nyelvet. A fogvatartottat jogairól és kötelezettségeiről, valamint a házirendről e nyelvek valamelyikén kell tájékoztatást adni.

A Bv. tv. garanciális elemként meghatározza az írásbeli tájékoztató kötelező tartalmi elemeit. Írásban kell tájékoztatni a fogvatartottat többek között a panaszjogról és a jogorvoslati lehetőségekről, a védelemhez való jogról, az iratbetekintési jogról, a kapcsolattartás formáiról stb. Ezt a tájékoztatást a fogvatartottak maguknál tarthatják. A tájékoztatáshoz való jog érvényesülését erősíti, hogy mind a tájékoztatás megtörténtét, mind annak tudomásul vételét írásban kell rögzíteni. Az írni, olvasni nem tudó fogvatartott esetében a tájékoztatást két tanú jelenlétében kell elvégezni, és ezt a ténytet jegyzőkönyvben rögzíteni.

A megértést szolgálja az a rendelkezés, hogy a tájékoztatást olyan módon kell megadni, hogy az mindenki számára érthető legyen, figyelembe véve a fogvatartott életkorát, értelmi képességeit, érzékszervi, fizikai károsodását.

ad. d.) Az iratbetekintés és másolatkészítés joga

A Bv. tv. az iratbetekintés és a másolatkészítés körében a Be. vonatkozó rendelkezéseit alkalmazza. A törvény alapján a jogosultak köre megegyezik azokkal, akik kérelmet nyújthatnak be, illetve panaszt tehetnek. A jogosultságot, ha ez az iratokból nem állapítható meg, hitelt érdemlően igazolni kell. A végrehajtás során azonban keletkezhetnek olyan iratok is, amelyekbe a jogosultak sem tekinthetnek be, így azokról másolat készítése sem megengedett. Ezek a Be.-ben megfogalmazott kivételekhez hasonlóan a döntés előkészítését szolgáló előterjesztések, vagy szakmai feljegyzések, valamint olyan iratok, amelyek a büntetés-végrehajtás biztonságát érintik.

2.4. A sértett jogainak és érdekeinek védelme (Bv. tv. 13. §)

Sértett az, akinek jogát, vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette, vagy veszélyeztette. Egyes kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény esetében a sértettnek alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy tudomással bírjon arról, hogy az elkövető tölti-e még a büntetését, vagy szabadulása esetén tartania kell a bosszújától. Ezért indokolt a sértettet tájékoztatni az elítélt szabadlábra kerüléséről.

A Bv. tv. idevonatkozó rendelkezése szerint az élet, a testi épség és az egészség elleni szándékos, ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet) és a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. Fejezet) sértettjét kérelmére értesíteni kell az elítélt véglegesen vagy feltételelesen történő szabadon bocsátásáról és a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításáról, továbbá szökéséről, illetve javítóintézeti nevelés esetén a fiatalokorú végleges és ideiglenes elbocsátásáról, valamint a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról.

A kérelmet a büntető ügyben első fokon eljáró bíróságnál kell benyújtani, és abban meg kell jelölni, hogy milyen lakcímre kéri a sértett az értesítést. A sértett a kérelmét, annak a bírósághoz történő bejelentésével visszavonhatja. A szabadságvesztést foganatosító intézet, a bíróság értesítése alapján a sértetti kérelmet a fogvatartotti nyilvántartásban rögzíti és a szabadulásról tájékoztatja a sértett által megadott lakcím szerint illetékes rendőri szervet, amely haladéktalanul értesítést küld a sértett részére az elítélt szabadon bocsátásának időpontjáról. A bíróság és a végrehajtó intézet a sértett kérelmét, a sértett nevét és lakcímét zártan kezeli, és biztosítja, hogy ezek az adatok ne jussanak az elítélt tudomására.

2.5. Az adatkezelésre vonatkozó rendelkezések (Bv. tv. 26., 76–81., 150. §)

A személyes adat fogalmát az adatvédelmi jog *tárgan értelmezi*. Személyes adat bármely meghatározott (azonosított vagy azonosítható) természetes személlyel kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. Az adat lehet bármiféle „ismeret”, nem csupán a személyeket *azonosító adatok* személyes adatok, hanem mindaz, amit az azonosító adatok segítségével egy meghatározott személyre *vonakoztathatunk*.

A személyes adatokra vonatkozó szabályozás középpontjában az *emberi méltóság* áll, az általa érvényesített cél az információs kiszolgáltatottság elleni védelem. Információs társadalmunkban az adatnak nagy értéke van, melyet az elítéltek, a bűncselekmények sértettjei, vagy más olyan személyek védelmében is óvnunk kell, akik a büntetés-végrehajtási szervezettel bármilyen módon kapcsolatba kerülnek, például önmagában egy személy bv. intézetben tartózkodása egyben bűnügyi személyes adat.

A büntetések, intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtására vonatkozó adatok, továbbá a végrehajtással összefüggésben az elítéltre vagy egyéb jogcímen fogvatartottra vonatkozó személyes *adatok kezelésének célját* a Bv. tv. az általa meghatározott feladatok teljesítéséhez kapcsolódóan határozza meg.

Adatvédelem szempontjából a Bv. tv. legfontosabb újítása a *kezelhető adatok körére vonatkozó precíz taxáció* [Bv. tv. 76. § (2) bekezdés], melynek számonkérése az adatok rendkívüli sokrétűségére tekintettel nem várható el, inkább a rendszerezés megismerése fontos. A taxáció lényege, hogy a jogalkotó tételesen meghatározza a kezelhető adatok körét, melyen kívül az adatok kezelése nem, vagy csak az érintett hozzájárulása alapján lehetséges. A kezelt adatok köre kiterjed a kiszabott büntetés, az alkalmazott intézkedés azonosítására és a végrehajtására szolgáló adatokra (hatóság, ügyszám, büntetés, intézkedés neve, mértéke, kezdés, befejezés stb.), a joghátrány alatt álló személyi körre (pl. elítélt, előzetes letartóztatott, pártfogolt) vonatkozó személyes, különleges (pl. egészségügyi adat), bűnügyi személyes (pl. a büntetés-végrehajtás során vagy azzal összefüggésben keletkezett) adatokra. A Bv. tv. az egyes joghátrányok, illetve kényszerintézkedés céljának megfelelően a hatálya alatt álló, vagy sajátos helyzetű személyi körre (pl. elítélt, egyéb jogcímen fogvatartott, utógondozott) nézve elkülönítve határozza meg a kezelhető adatok körét. Az adatok körére nézve további elkülönítést tesz: kötelezettségek (pl. fizetési kötelezettségek) teljesítése, jogok gyakorlása, igények érvényesítése (pl. kártérítési igény érvényesítése). Adatkezelés szempontjából további önálló adatkör-kezelésére ad felhatalmazást (pl. a pártfogó felügyelői vélemény, környezettanulmány elkészítése).

Külön említést érdemel a Bv. tv. 76. § (2) bekezdés m) pontja, mely alapján a *Bv. tv.-ben meghatározott feladat céljából történő adatkezelés* kiterjed az elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott jogai gyakorlásához és kötelezettségei teljesítéséhez szükséges további személyes adatokra, különösen az egészségi állapotára, esetleges káros szenvedélyeire vonatkozó, vagy bűnügyi személyes adataira. E rendelkezés – kiemelten az abban használt „különös” szófordulatra – a jogalkalmazó szervek számára felhatalmazást ad az adatkezelésre, melyet ugyanakkor a személyiségi jog magas szintű alapjogi védelmére tekintettel szűk értelemben lehet alkalmazni.

3. A szabadságvesztés végrehajtása

3.1. A szabadságvesztés végrehajtásának célja, alapelvei

A Bv. tv. 83. §-a alapján „*a szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után társadalomba sikeresen beilleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.*” Vagyis a kiszabott szabadságvesztés végrehajtása egyértelműen az egyéni megelőzés (speciális prevenció) céljának szolgálatában áll. A speciális prevenció köréből pedig a fenti rendelkezés a szabadságelvonás során a joghátrány (málum) érvényesítését, valamint a reintegrációt, azaz a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítését tekinti a végrehajtási céljának, végső soron azt, hogy az elítélt a társadalom jogkövető tagjává váljon, azaz tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől. A törvény a végrehajtás céljának meghatározása során különbséget tesz a határozott idejű és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés között, ez utóbbi esetben speciális célként a joghátrány érvényesítését határozza meg a társadalom védelme érdekében.

A büntetés-végrehajtási cél konkretizálásához, gyakorlati megvalósíthatóságához járulnak hozzá az *alapotvő végrehajtási elvek*. Ezek az elvek a büntetés-végrehajtás egész működését áthatják és valamennyi elítéltre, vagy legalábbis az elítéltek többségére kell, hogy vonatkozzanak.

- *A normalizáció elve*. Ez esetben, amennyire lehetséges, a szabad élet körülményeihez kell közelíteni a végrehajtási intézeti életfeltételeket. A szabadságvesztés büntetés tartalmi eleme a szabad élettől való megfosztásban, azaz a „bebörtönzésben” jelentkezik, a szabadságelvonás ténye már önmagában büntetés, és amennyire lehetséges, csökkenteni kell a

további, az életszínvonal csökkenéséből a jogfosztottságból fakadó járulékos hátrányhatásokat. Ebből következik, hogy a személyi szabadságtól való megfosztáson túl az elítélt életkörülményeiben bekövetkező és a büntetéssel szükségszerűen együtt járó materiális és jogi körülményeket közelíteni kell a szabad élet viszonyaihoz.

- A *nyitottság elve* értelmében a szabadságelvonással együtt járó ismert káros következményeket, illetve a személyiség negatív fejlődését előidéző mellékhatásokat ellensúlyozni kell. A nyitottság elvén az elítéltek szellemi és fizikai izolációját a lehetőségig oldó törekvést értjük. Ez egyfelől szélesíteni igyekszik a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, másfelől növeli a börtön és a társadalmi környezet közötti interakciót a külső erőforrások, szolgáltatások igénybevételével, a közvélemény, a média rendszeres, hiteles tájékoztatásával. A hatályos szabályozás a szabadságvesztés zártságát a biztonsági kockázat határain belül az intézet ideiglenes, rövid tartamú elhagyási lehetőségeivel oldja fel. Ezek az intézmények egyben arra voltak hivatottak, hogy ösztönzőként az elítélteket nagyobb teljesítésre, normakövetésre, együttműködésre serkentsék.

- A *felelősség és az önbecsülés elve* érvényesítésével az elítéltnak segítséget kell adni ahhoz, hogy önmagán tudjon segíteni. A beilleszkedést erősítheti az elítéltek felelősségének, önbecsülésnek és önállóságnak fejlesztése. Az önálló életvitelre előkészítés – a paternalista alapállással szemben – a mindennapi börtönélet „hotelfunkcióinak” visszaszorítását igényli az egyik oldalon, míg az elítélt felelősségének fokozását, önállóbb életvezetésének elősegítését és szorgalmazását a másik oldalon. A felelősség elvéből is következik, hogy az elítélt a büntetés-végrehajtásnak nem tárgya, hanem alanya, aki jogokkal és kötelezettségekkel, vagyis felelősséggel kell, hogy rendelkezzen. A felelősséget realizáló formák közé tartozik – egyebek mellett – az együttműködési szándék az intézet személyi állományával, segítségük igénybe vétele a szabadulás utáni beilleszkedésük érdekében.

- A *végrehajtás progresszív jellegének elve* azt jelenti, hogy az elítélt a szabadulása közeledtével fokozatosan enyhébb, a szabad élethez közelítő életkörülmények közé kerül. A progresszív intézmények funkciója a végrehajtás rendszerében kettős: egyfelől azokat ösztönzőként alkalmazva, az elítéltek érdemességéhez (magaviselet, munkavégzés, beilleszkedési szándék stb.) kötve elősegíti előmenetelüket az enyhébb végrehajtási körülmények felé, másfelől elősegíti az elszigeteltség káros hatásainak csökkentését, a szabad társadalmi kapcsolatok fenntartását, a szabad élet viszonyaihoz való fokozatos adaptálódást. A végrehajtás progresszív – előrehaladó – jellege a külföldi és a hazai tapasztalatok alapján összekapcsolható az elítélteknek a végrehajtás célja megvalósításában való együttműködésében, érdekeltté tételükben.

- A *végrehajtás egyéniesítésének elve* azt jelenti, hogy az alkalmazott eljárásokat az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez, szükségleteihez kell igazítani. A végrehajtás egyéniesítése nem jelentheti azt, hogy az intézet minden egyes elítéltet egyedi módon kezeljen, de szükségessé teszi az elítéltek nemek és fokozatok szerinti elkülönítésén túl személyiség-adekvát életkori, kriminológiai, biztonsági, reintegrációs és egészségügyi szempontok szerinti csoportképzését is. Az egyéniesítés további érvényesítése az egyes csoportokon belül kialakított speciális kezelési, gondozási módszerek alkalmazásával történhet.

3.2. A befogadási eljárás

A szabadságvesztés végrehajtásának előfeltétele a jogerős bírói ítélet. Ennek megléte esetén a befogadási eljárásnak három fázisát különböztetjük meg:

- intézkedés a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére;
- befogadás a büntetés-végrehajtási intézetbe;

- az elítéltek megismerése és csoportba helyezése.

3.2.1. Intézkedés a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére (Bv. tv. 84-87.§§)

A szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére alapvetően háromféle módon kerülhet sor:

- azonnali fogamatba vétellel,
- a végrehajtási sorrend érvényesítésével,
- a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) felhívásával.

Azonnali fogamatba vételre két esetben kerül sor:

- előzetes letartóztatásban lévő terhelt esetén a szabadságvesztést kiszabó határozat jogerőre emelkedését követő nappal, illetve
- ha a bíróság a szabadságvesztés végrehajtásának azonnali fogamatba vételét rendelte el.

A végrehajtási sorrend érvényesítésével kell a szabadságvesztés végrehajtását fogamatba venni abban az esetben, ha a szabadságvesztést kiszabó határozat jogerőre emelkedésekor a terhelt más ügyben kiszabott szabadságvesztést, elzárást, javítóintézetit nevelést vagy szabálysértési elzárást tölt.

Ha a *BVOP felhívásával* kezdi az elítélt a szabadságvesztés végrehajtását, akkor a BVOP a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére, a bv. intézet kiválasztásánál figyelembe veszi a kiszabott szabadságvesztés tartamát és végrehajtási fokozatát, az elítélt állandó lakóhelyét, azt, hogy az elítélt visszaeső-e, és a telítettséget. A kijelölt intézetben a szabadságvesztést kiszabó határozat jogerőre emelkedését követő három hónapon belül kell az elítéltnak megkezdenie a büntetése letöltését. A BVOP köteles soron kívül felhívnia az ötévi, vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítéltet, illetve a többszörös visszaesőket a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére. A BVOP felhívását úgy kell kiküldeni, hogy az elítélt azt a jelentkezési kötelezettség előtt legalább tizenöt nappal korábban megkapja. Abban az esetben, ha az elítélt a szabályszerűen kézbesített felhívás ellenére nem jelent meg a bv. intézetnél, akkor a bv. intézet haladéktalanul intézkedik az elítélt elővezetése iránt, ha az elővezetés nem járt eredménnyel, kezdeményezi az első fokon eljáró bíróság székhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bírónál az elítélttel szemben elfogatóparancs kibocsátását. A Bv. tv. rendelkezik arról is, hogy az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátásból ki kell zárni, ha a szabadságvesztés letöltését önhibájából határidőben nem kezdte meg. Ez a rendelkezés megfelelő visszatartó erőt kíván képviselni arra nézve, hogy az elítélt kivonja magát a végrehajtás alól.

3.2.2. Befogadás a büntetés-végrehajtási intézetbe (Bv. tv. 88-91. §§)

A befogadás jogi aktus, a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését jelenti a bv. intézet részéről, amelynek során létrejön az elítélt és a végrehajtó intézet között a büntetés-végrehajtási jogviszony. A befogadás jogszerűségének két feltétele, a befogadás alapjául szolgáló iratok megléte és az elítélt személy azonosságának kétséget kizáró megállapítása.

A befogadás alapjául szolgáló iratok:

- a jogerős bírósági ítéletről szóló értesítő lap,
- az elővezetésről szóló rendelkezés,
- az elfogatóparancs,
- a szabadságvesztés letöltésére vonatkozó felhívás,
- a szabadságvesztés ideiglenes fogamatba vételére vonatkozó ügyészi vagy bírói rendelkezés, vagy
- az igazságügyért felelős miniszter külföldi bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának átvételéről szóló értesítése.

Az elítélt személyazonosságának megállapítása:

A befogadás során tisztázni kell az elítélt személyazonosságát. Abban az esetben, ha ez a rendelkezésre álló személyazonosító iratok alapján nem állapítható meg, a bv. intézetnek ellenőriznie kell, hogy az elítélt

arcképmása szerepel-e a bünyügyi nyilvántartási rendszerben. Amennyiben szerepel, a bv. intézet rögzíti az elítélt arcképmását és összehasonlítja a bünyügyi nyilvántartásban szereplő arcképmással. A személyazonosság megállapítása érdekében a bv. intézetnek azt is ellenőriznie kell, hogy az elítélttől levett új- és tenyérnyomat szerepel-e a daktiloszkópiai nyilvántartásban. Amennyiben szerepel, a szakértő szervnél kezdeményezni kell az összehasonlítás elvégzését. Abban az esetben, ha sem az arcképmás, sem az ujj- és tenyérnyomat összehasonlítása nem vezetett eredményre, az elítélt személyazonosságának megállapítása érdekében a bv. intézet székhelye szerint illetékes rendőri szervhez kell fordulni.

Abban az esetben, ha a befogadás alapjául szolgáló iratok hiányoznak, vagy a befogadásra váró személyről egyértelműen megállapítható, hogy a befogadás alapjául szolgáló iratokban megjelölt személlyel nem azonos, akkor a befogadást meg kell tagadni. Ilyen esetben az elítélt ideiglenes befogadásának lehet helye, amelyre az alábbi esetekben kerülhet sor, ha:

- az elítélt személyazonossága kétséges,
- végrehajtásra vonatkozó értesítés hiányos, vagy kijavításra szorul,
- a bv. intézet a szabadságvesztés végrehajtását kizáró ok gyanúját észleli,
- útba indított elítélt esetén a bírói értesítés megérkezéséig.

Az ideiglenes befogadás az okot adó körülmény megszűntéig, de legfeljebb harminc napig tarthat.

3.2.3. Az elítéltek megismerése és csoportba helyezése (Bv. tv. 92-96. §§)

A Bv. tv. új szabályozása eleget tesz egy már régóta jelenlévő szakmai igénynek, amikor egységes keretszabályba foglal egy új rendszert, amelyet *Kockázatelemzési és Kezelési Rendszernek* (a továbbiakban KEKR) nevezünk. A KEKR által elérendő cél egy olyan egységes kategorizálási és kezelési rendszer működtetése, amely a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet - már az előzetes letartóztatás szakaszában is - megfelelő információt szolgáltatva a szabadságvesztés alatti és a szabadulást követő jogkövető magatartása valószínűségére. A KEKR által realizálható előny, hogy a büntetés-végrehajtás egységes, objektív, központilag kidolgozott, magas szakmai elvárásokat kielégítő elemzési rendszert alakít ki a fogva tartás biztonsági kockázatának jelentős csökkenése, valamint a speciális prevenció javulása, a visszaesési mutatók csökkenő tendenciája és a büntetés-végrehajtási szakmai megoldások, gyakorlat egységesülése érdekében. E szakmai alapú diagnosztikai és kezelési rendszer bevezetése megköveteli egy új, speciális célkitűzésű intézetnek, a *Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézetnek* (a továbbiakban KKMI) létrehozását, amely ellátja a szabadságvesztésre ítéltnek bv. szakmai szempontok szerinti kivizsgálását, a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatok meghatározását. A KKMI tevékenysége jellegéből adódóan koncentráltan jut olyan információkhoz, amelyek mind a bűnmegelőzésben, mind a reintegrációs munkában értékes adatokat jelentenek, melyeket elemezni és értékelni kell, továbbá megfelelő módon fel kell használni és hasznosítani kell a gyakorlatban.

A KEKR a bv. szerv általi befogadási eljárással indul. Azt az elítéltet, akinek a várható szabadulásáig tizennyolc hónap, vagy azt meghaladó idő van hátra, illetve 18 hónapot meghaladó szabadságvesztésre ítélték, de a várható szabadulásáig legalább 12 hónap van hátra, a KKMI-ben kell befogadni. Akinek várható szabadulásáig kevesebb, mint tizennyolc hónap van hátra, valamint az előzetesen letartóztatottak befogadása és kockázatelemzésének az elvégzése a helyi bv. intézetben, a *Befogadási és Fogvatartási Bizottságban* (a továbbiakban BFB) történik. A BFB az elítéltek egyéniesítését, progresszív rezsimszerűbe helyezését, a reintegrációs céloknak leginkább megfelelő programokban való részvételük elősegítését megvalósító, helyi döntéshozó szakmai testület. A BFB feladatai nem csupán a befogadásra korlátozódnak, hanem az egész reintegrációs folyamatot figyelemmel kísérik és döntésekkel elősegítik annak hatékonyságát.

A BFB feladatait a törvény részletesen felsorolja:

- adatok és iratok egyeztetése (nyilatkozatok értékelése, összbüntetésbe foglalás szükségessége, személyazonosság, névcserék pontosítása, stb. végett),
- befogadó részlegbe helyezés (KKMI-ből történő átszállítás után, indokolt lehet azon belül külön részlegek kialakítása dohányzási szokások, sértettek védelme, stb. miatt),
- tájékoztatás az összefoglaló jelentés tartalmáról, valamint a reintegrációs programokról,
- rezsimkategóriába sorolás, elhelyezés (részlegbe helyezés),
- külön nevesített részlegekbe helyezés, amennyiben a törvényben előírt feltételei fennállnak (átmeneti részleg, hosszúidős speciális részleg, gyógyító-terápiás részleg, pszichoszociális részleg, drogrevenüciós részleg, alacsony biztonsági kockázatú részlegek),
- a rezsimbe helyezés felülvizsgálata legalább 6 havonta,
- hosszúidős speciális részlegbe helyezés felülvizsgálata legalább 3 havonta,
- gyógyító-terápiás részlegben történő ideiglenes elhelyezés 30 napra, amely egyszer 30 nappal meghosszabbítható,
- záró kockázatelemzési vizsgálatához vélemény elkészítése,
- reintegrációs feladatok (reintegrációs gondozásba, illetve programokba, pártfogó felügyelővel együttesen társadalmi kötődés program végrehajtásába történő felvétel),
- elítéltek munkáltatásával összefüggő feladatok (elítélt munkába állítása, munkahelyének és munkakörének kijelölése, leváltása, áthelyezése),
- oktatásra, szakképzésre, továbbképzésre történő beiskolázás,
- biztonsági csoportba sorolás,
- jogszabályban meghatározott egyéb feladatok (a büntetések végrehajtására vonatkozó külön jogszabályokban, elsősorban miniszteri rendeletekben és OP utasításban előírtak teljesítése),
- véleményezés és javaslattevés bv. intézet parancsnokának hatáskörébe tartozó kérdésekben (például biztonsági zárkába, részlegbe helyezés, ajtók zárva tartásának elrendelése, Bv. tv.-ben részletezett jogok gyakorlásának teljes vagy részleges felfüggesztése során).

3.3. A szabadságvesztés végrehajtásának rendje

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának rendje a büntetés-végrehajtási szervezet feladatkörébe tartozó, a személyi szabadság elvonása végrehajtásának *módjait valamint folyamatát* (a büntetés-végrehajtási intézetbe befogadástól az intézet végleges elhagyásáig terjedő időszak valamennyi tudatosan irányított programját vagy megengedett eseményét, történését) jelenti.

A végrehajtás módját döntő mértékben a végrehajtó szervezet számára kötelező feladatok, az elítéltek jogainak és kötelezettségeinek a terjedelme, a börtönszemélyzetnek az elítéltekkel kialakított viszonya, valamint az elítéltekkel kapcsolatos bánásmód határozzák meg.

A Bv. tv. a büntetés-végrehajtási szervezet feladatai körében előírja, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell az elítélt

- a) őrzését, felügyeletét és ellenőrzését,
- b) elhelyezését, ételmezését, ruházatát,
- c) – ha e törvény másként nem rendelkezik – a hatályos egészségügyi, társadalombiztosítási, egészségbiztosítási jogszabályok, illetve a kötelező szakmai eljárásrend szerinti egészségügyi ellátását,
- d) jogainak e törvény szerinti gyakorlását,
- e) oktatásához szükséges feltételeket,
- f) foglalkoztatásához szükséges feltételeket,
- g) társadalmi visszailleszkedését segítő egyéb reintegrációs programokhoz szükséges feltételeket (a törvényi felsorolás a legáltalánosabb szinten tartalmazza a büntetés-végrehajtási szervezetnek a szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos feladatait. Részletesen ezeket a kérdéseket a jegyzet más részei tartalmazzák).

A büntetés-végrehajtás szervezetének a feladatai közül a végrehajtás módja szempontjából lényeges, hogy gondoskodnia kell az elítéltek és egyéb fogvatartottak elkülönítéséről a következők szerint:

El kell különíteni a szabadságvesztés végrehajtása során – ha a törvény másképp nem rendelkezik –

- a) a különböző végrehajtási fokozatba tartozókat egymástól,
- b) a férfiakat a nőktől,
- c) a fiatalkorúakat a felnőtt korúaktól,
- d) a katonákat a katonának nem minősülő elítéltektől,
- e) a dohányzókat a nem dohányzóktól,
- f) a fekvőbetegeket az egészségesektől,
- g) a fertőző betegeket a nem fertőző betegektől.

Az elkülönítés szempontjai közül a nem és az életkor, továbbá az egészségügyi okok nem szorulnak indokolásra, ugyanakkor a fokozatok szerinti elkülönítéssel együtt elsődleges alapját képezik az elítéltek osztályozásának, csoportba sorolásának is.

3.3.1. A végrehajtási fokozatok és a rezsimrendszer (97-102. §§)

A szabadságvesztés kiszabása esetén a végrehajtási fokozat meghatározása az ítélező bíróság feladata. A Btk. értelmében, ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, elvégzi a főbb körülmények mérlegelése alapján az elítéltek elsődleges osztályozását, a végrehajtási fokozatba helyezését, amely *fegyház, börtön, vagy fogház* lehet.

a) A végrehajtási fokozatok elhatárolását a Bv. tv. szabályai tartalmazzák:

a) A fokozatok közötti eltérések

A szabadságvesztés egyes fokozataiban eltérő az elítélt

- elkülönítése a külvilágtól,
- őrzése, felügyelete és ellenőrzése,
- büntetés-végrehajtási intézeten belüli mozgása,
- életrendje,
- személyes szükségleteire fordítható összeg,
- jutalmazása és fenyítése,
- részvétele a reintegrációs programokban.

A külvilágtól elkülönítés azt jelenti, hogy az elítélt elhagyhatja-e, ha igen, milyen feltételekkel és gyakorisággal a büntetés-végrehajtási intézetet. Az elkülönítés nem vonatkozik a külvilággal egyéb módon fenntartott – így különösen a passzív, az intézeten belül is folytatható – kapcsolatokra, mint például a rendszeres informálódás a külső eseményekről a média útján, levelezés, látogató fogadása, stb.

Az elítéltek őrzése, felügyelete és ellenőrzése a fogvatartás biztonságát szolgálják. Az *őrzés* az elítélt szemszögéből a meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének a megóvására irányuló tevékenység. A *felügyelet* az elítélt meghatározott helyen való tartózkodásának, tevékenységének folyamatos – közvetlen vagy közvetett – irányítása, az *ellenőrzés* pedig a meghatározott helyen való tartózkodásának, tevékenységének az időszakos figyelemmel kísérése. E feladatok ellátásának a rendjét az intézet parancsnoka határozza meg.

A büntetés-végrehajtási intézeten belüli mozgás összefügg az elítélt viszonylagos önállósága mértékével, közelebbről pedig azzal, milyen területre korlátozódik az intézeten belüli szabad mozgása, illetőleg milyen okból, milyen biztonsági feltételekkel juthat az intézet egyéb területeire.

Az életrend kötöttsége abban nyilvánul meg, hogy az elítélt a számára kötelező programok mellett rendelkezik-e szabadidővel, illetőleg jogosult-e az intézeti lehetőségek és adottságok között maga meghatározni, hogy azt mire fordítja.

A személyes szükségletre – szükségleti cikkek vásárlására – az elítélt munkadíjából illetőleg letéti pénzéből *fordítható összeg* nagysága a tartási költségekkel csökkentett munkadíjhoz és a végrehajtási fokozathoz kapcsolódik.

Jutalmazás tekintetében a fokozatok közötti eltérés az intézet elhagyását jelentő jutalmaknál jelentkezik.

A büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsértő elítélttel szemben alkalmazható *fenyítések* köre mindhárom fokozatban azonos, eltérő azonban a kiszabható magánelzárás leghosszabb tartama.

Részvétele a reintegrációs programokban összefügg az életrend kötöttségének, meghatározottságának a fokával és az elítélt intézeten belüli mozgásának viszonylagos szabadságával, illetőleg a korlátozottság mértékével.

b) A végrehajtási fokozatok törvényi meghatározása

A *fegyház* a szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja. Az ide kerülő elítélt életrendje részleteiben is meghatározott, állandó irányítás és ellenőrzés alatt áll. Eltávozása – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kivételével – kivételesen engedélyezhető. Biztonsági és rezsimkategóriába sorolása alapján a bv. intézeten belül a számára kijelölt helyen történő mozgása, zárkája ajtajának nappali nyitva tartása, a csoportos kulturális és sportprogramokon, illetve a bv. intézet által szervezett, intézeten belüli programokon való részvétele, a magánál tartható tárgyak köre, kapcsolattartásának gyakorisága és tartama, a személyes szükségleteire fordítható összeg mértéke eltérő, a juttatások köre jellemzően bővíthető, a fokozatosság elvét figyelembe véve. Külső munkáltatásban kivételesen részt vehet abban az esetben, ha a külvilágtól munkavégzés alatt is elkülöníthető.

A *börtön* fokozat esetén az elítélt életrendje meghatározott, de már nem minden részletre kiterjedően, irányítása és ellenőrzése e fokozatban is kötelező. Részére kivételesen engedélyezhető az eltávozás, és külső munkáltatásban is részt vehet. A fegyházhoz képest a rezsimkategóriába sorolásától függően a mozgására enyhébb szabályok irányadóak, így pl. meghatározott szervezett programokon már szabadon is mozoghat. Börtön fokozatban is a rezsimkategóriák szerint érvényesül a fokozatosság elve, a fegyház fokozaton belül ismertett juttatások körét – amelyek jellemzően bővíthetőek - az adott rezsimkategóriára érvényes szabályok szerint eltérően kell meghatározni.

A *fogház* a szabadságvesztés legenyhébb végrehajtási módja. Életrendje csak részben meghatározott, a reintegrációs programok kivételével a szabadidejét saját belátása szerint használhatja fel. Eltávozáson részt vehet és külső munkáltatása is engedélyezhető. A börtönhöz képest a mozgása kevésbé korlátozott, ugyanakkor az, szintén az adott rezsimkategóriára vonatkozó szabályok szerint érvényesül. A fegyháznál bemutatott további szempontokban, a juttatási formák mértékét szintén az adott rezsimkategóriára meghatározott szabályok szerint, eltérően kell meghatározni.

c) A rezsimrendszer, rezsimszabályok

A törvény a szabadságvesztés rendjét a Btk.-ban meghatározott végrehajtási fokozatokhoz igazodóan szabályozza, azonban az egyéniesítést, valamint a végrehajtás progresszivitásában rejlő előnyök fokozott érvényesülését szolgálja a törvény új rendelkezése a *rezsimrendszer* létrehozásáról. A fokozatokon belül kialakítandó *enyhébb, általános és szigorúbb rezsimszabályok* célja, hogy az elítélt életrendje az egyéniesítés érdekében a fokozaton belül is

differenciálható legyen. Azt, hogy mely elítélte mely rezsimszabályok irányadóak, a kockázati elemzés, a magatartás és a reintegrációs tevékenységben való részvétel aktivitása fogja meghatározni. Ez határozza meg tehát a végrehajtás rendjét, pl. az elítélt részére adható kedvezmények körét, s a rá vonatkozó rezsimszabályokat. A Bv. tv. tehát a bv. szervezet számára további differenciálási, egyéniesítési mozgásteret biztosít az egyes fokozatokon belül, a rezsimszabályok alkalmazásával.

3.3.2. A végrehajtás progresszivitásának intézményei

A végrehajtási módok törvényi meghatározása, a végrehajtási fokozatok közötti különbségek bármilyen áron való kifejezése és a büntetés egésze vagy túlnyomó része alatti fenntartása a szigor sajátos értelmezését tükrözi. A büntetés szigorának elsősorban a büntetés tartamában kell kifejeződni. Az ennek (továbbá a bűnelkövető előéletének, személyiség-jegyeinek, a végrehajtás zavartalansága szempontjából figyelembe veendő egyéb körülményeknek) megfelelően kialakított, és az idő múlásával enyhíthető végrehajtási követelmények pedig hatással vannak az elítélt intézeten belüli mindennapi életére, jogaira, azok gyakorlására, illetve azok korlátjaira. A végrehajtás progresszivitása a börtönviszonyoknak a szabad élethez való fokozatos közelítése alkalmas arra, hogy feloldja a tettközpontú ítélkezés és a személyiségközpontú végrehajtás közötti ellentmondást. a progresszivitás jogintézményei hatályok bv. jogunk szerint: *az átmeneti részleg, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, a fokozatváltás és a feltételes szabadságra bocsátás.*

a.) Az átmeneti részleg

A Bv. tv. a hosszú – 5 év, vagy ennél hosszabb - szabadságvesztésre ítélték szabadulásra való felkészítését az átmeneti részlegre helyezéssel könnyíti meg. Célja az, hogy csökkentse a hosszú tartamú szabadságvesztésből fakadó ártalmakat és segítséget nyújtson a szabadulást követő beilleszkedéshez. A pszichológiai vizsgálatok ugyanis azt igazolják, hogy a hagyományosan zárt börtönrendszerekben nagyjából öt év eltelte után egy funkcionális pszichoszindróma megjelenésére lehet számítani. Fő tünetei: érzelmi, önértékelési zavarok, gondolkodási, kapcsolatteremtési nehézségek, a valóságérzet elvesztése, az agresszivitás megnövekedése.

A Bv. tv. előírásai szerint azt az elítéltet, aki büntetését fegyház- vagy börtönfokozatban tölti és a szabadságvesztésből legalább öt évet kitöltött, a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében, a várható szabadulása előtt legfeljebb két évvel átmeneti részlegre lehet helyezni, ahol az elítélte irányadó büntetés-végrehajtási szabályok enyhíthetők, így különösen

a) a bv. intézetből az eltávozása engedélyezhető huszonnégy órát meg nem haladó időre, továbbá jutalomként ezt meghaladó időre - az eltávozás időtartama a szabadságvesztésbe beszámít - és részt vehet a bv. intézeten kívüli munkáltatásban,

b) csökkenthető az életrend meghatározottsága,

c) a bv. intézet kijelölt területén szabadon mozoghat,

d) a pártfogó felügyelővel rendszeresen tarthat kapcsolatot.

A Bv. tv. azonban arról is rendelkezik, hogy az átmeneti részlegre helyezés megszüntethető, ha az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan megsérti.

b.) Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása

A magyar büntetés-végrehajtási jogi szabályozásba az 1993. évi XXXII. törvény emelte be az enyhébb végrehajtási szabályok (továbbiakban EVSZ) alkalmazásának lehetőségét, amelynek egyes elemei közelítenek az Európában elterjedt úgynevezett félszabad végrehajtási

struktúrához. Az intézmény hazai alkalmazása 1998-ig az elítélti állomány csaknem 10%-ra kiterjedt, azóta kivételes, csak a fogház és börtön fokozatú, csekély biztonsági kockázattal rendelkező, együttműködő elítéltek részesülhetnek ennek az intézménynek kedvező fogvatartási feltételeiben.

A Bv. tv. előírásai szerint az enyhébb végrehajtási szabályok akkor alkalmazhatók, ha – különösen az elítélt személyiségére, előéletére, életvitelére, családi körülményeire, a szabadságvesztés során tanúsított magatartására, az elkövetett bűncselekményre, a szabadságvesztés tartamára tekintettel – a szabadságvesztés célja e jogintézmény fogvatartási körülményei között is elérhető.

A törvény alapján az EVSZ nem alkalmazható, ha

a) az elítélt a szabadságvesztésből – az előzetes fogvatartásban és a házi őrizetben töltött időt is beszámítva – a feltételes szabadságra bocsátásig esedékes időtartam felét nem töltötte le,

b) az elítélt a szabadságvesztésből börtönfokozatban legalább hat hónapot, fogházfokozatban legalább három hónapot nem töltött le,

c) az elítélt a törvény értelmében, vagy a bíróság határozata folytán nem bocsátható feltételes szabadságra,

d) az elítélt erőszakos többszörös visszaeső,

e) az elítélt a bűncselekményt bünszervezetben követte el,

f) a bíróság jogerős ítéletében fegyházbüntetésre ítélt elítélt a szabadságvesztés fokozatának enyhítésével tölti a büntetését,

g) az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban,

h) az elítélttel szemben egyidejűleg több szabadságvesztés végrehajtására érkezik értesítés, és a büntetések nincsenek összbüntetésbe foglalva.

Az EVSZ jogintézményének alkalmazása egyértelmű előnyökkel jár az elítélt részére függetlenül attól, hogy börtön vagy fogház fokozatban tölti büntetését. Az EVSZ hatálya alá tartozó elítélt az alábbi kedvezményekben részesülhet:

a) huszonnégy órát, kivételesen negyvennyolc órát meg nem haladó időre havonta legfeljebb négy alkalommal eltávozhat a bv. intézetből azokon a napokon, amelyeken nem végez munkát, az eltávozás időtartama a szabadságvesztésbe beszámít, eltávozás esetén az elítélt köteles bejelenteni, hogy ez idő alatt hol tartózkodik,

b) a személyes szükségletére fordítható pénzt készpénzben is megkaphatja, és azt a bv. intézeten kívül költheti el,

c) a látogatóját a bv. intézeten kívül is fogadhatja,

d) felügyelete mellőzhető, amikor a bv. intézeten kívül dolgozik.

A törvény előírásokat tartalmaz arra az esetre is, ha az elítélt érdemtelenné válik az EVSZ-re. Ha az elítélt az eltávozással vagy a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi – így különösen, ha az eltávozásról önhibájából nem az előírt időn belül tér vissza, vagy más, súlyos fegyelemsértést követ el –, továbbá ha a fenti kizárási okok valamelyike bekövetkezik, a bv. intézet parancsnoka felfüggeszti az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, és előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetése iránt.

c.) Fokozatváltás

A Bv. tv. eggyel enyhébb fokozatba helyezési lehetőségét nyitja meg az elítéltek számára, ha az elítélt kifogástalan magatartást tanúsított a büntetés végrehajtása alatt, ha pedig az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét ismételten és súlyosan megzavarja, eggyel szigorúbb fokozatba helyezését teszi lehetővé.

A törvény előírásai alapján a szabadságvesztés végrehajtására *eggyel enyhébb fokozat* akkor jelölhető ki, ha – különösen az elítélt személyiségére, előéletére, egészségi állapotára, a szabadságvesztés során tanúsított magatartására, az elkövetett bűncselekményre, a szabadságvesztés tartamára, a társadalomba való beilleszkedési készségére tekintettel – a büntetés célja a szabadságvesztés enyhébb fokozatban történő végrehajtásával is elérhető.

A törvény az enyhébb fokozatba helyezést nem teszi lehetővé, ha

a) az elítélt a szabadságvesztésből – az előzetes fogvatartásban és a házi őrizetben töltött időt is beszámítva – a feltételes szabadságra bocsátásig esedékes időtartam felét nem töltötte le,

b) az elítélt feltételes szabadságra nem bocsátható és a szabadságvesztés tartamának – az előzetes fogva tartásban és a házi őrizetben töltött időt is beszámítva – egyharmadát nem töltötte le,

c) az elítélt a szabadságvesztésből fegyházfokozatban legalább egy évet, börtönfokozatban legalább hat hónapot nem töltött le,

d) az elítélt feltételes szabadságra nem bocsátható és a szabadságvesztésből – az előzetes fogvatartásban és a házi őrizetben töltött időt is beszámítva – annak fele tartamát nem töltötte le,

e) az elítélt erőszakos többszörös visszaeső,

f) az elítélt a bűncselekményt bünszervezetben követte el,

g) az elítélt életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést tölt, amelyből nem bocsátható feltételes szabadságra.

A Bv. törvény alapján a szabadságvesztés végrehajtására *eggyel szigorúbb fokozat* akkor jelölhető ki, ha az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét ismételten vagy súlyosan megzavarja. A szabadságvesztés szigorúbb végrehajtási fokozatának a kijelölésére a bv. intézet nem tehet előterjesztést, ha az elítélt a szabadságvesztésből legalább hat hónapot még nem töltött le.

d.) A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadság alap gondolata a XIX. századi progresszív börtönrendszerhez kapcsolódóan jelent meg, funkciója az elítélt érdekeltté tétele a büntetés célja megvalósításában való együttműködésben, valamint a társadalomba való fokozatos visszavezetés elősegítése. A feltételes szabadságon levő elítéltet azzal a feltétellel bocsátják szabadon, hogy újabb bűncselekmény elkövetése, vagy az elrendelt magatartási szabályok megszegése esetén a feltételes szabadság megszüntethető, ami a büntetés végrehajtásának a folytatását vonja maga után. A feltételes szabadság előnye abban van, hogy a bíróság számára – a büntetés kiszabáshoz képest – korrekciós lehetőséget nyújt, az elítélt számára pedig átmenetet és próbatételt is jelent a reintegrációjához (a részletes szabályozást az elítéltek szabadítása fejezetében ismertetjük).

3.3.3. Sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított részlegek

A végrehajtás egyéniesítése szükségessé teszi az elítéltek nemek és fokozatok szerinti elkülönítésén túl a büntetés tartama szerinti, valamint személyiség-adekvát biztonsági, kezelési és egészségügyi szempontok szerinti csoportképzését is. Az egyéniesítés további érvényesítése az egyes csoportokon belül kialakított speciális kezelési, gondozási módszerek alkalmazásával történhet, amely szükségessé teszi a reintegrációjuk számára legmegfelelőbb végrehajtási rend, rezsim kialakítását is. A Bv. tv. szerint ilyen, sajátos kezelést igénylő elítéltek számára létrehozandó részleg

- a hosszúidős speciális részleg (a továbbiakban HSR),
- a gyógyító-terápiás részleg,
- a pszichoszociális részleg,

- a drogprevenciós részleg, és
- az alacsony biztonsági fokozatú részleg.

a.) A HSR

A büntetés-végrehajtási szervezet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés 1999. március 1. napjától történt bevezetése óta alakította ki a HSR-t, az azóta eltelt időben e részleg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélteken kívül más hosszuidős büntetésüket töltők számára is elhelyezésül szolgál. A HSR az elítéltek számára sajátos, biztonsági követelményeknek megfelelő elhelyezést, az ún. „lakóbörtönt” biztosítja, ahol a kezelést lehetőség szerint személyre szabott módon biztosítják.

A HSR-re az az életfogytig tartó-, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés büntetését töltő elítélt helyezhető, akinek magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, illetve egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt abból a célból, hogy a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést nyerjen.

A HSR szabályainak alkalmazására - a rendeltetéséből eredő, mozgásszabadságot korlátozó, valamint egyes jogok módosult gyakorlását megalapozó intézkedések miatt - sajátos törvényi garanciák mellett történik. Ennek tekinthető

- a BFB szakmai egyeztetésen alapuló döntése, melyet háromhavonta felül kell vizsgálni, illetve haladéktalanul meg kell szüntetni, ha feltételei már nem állnak fenn.
- A HSR alkalmazásáról való döntés, illetve az elhelyezés felülvizsgálata során az elítéltet meg kell hallgatni,
- a döntésről az elítéltet írásban tájékoztatni kell, mely ugyanakkor nem alakszerű, indokolt határozatot jelent, hanem a döntés közlésének tényét dokumentálja.

A szabadságvesztés végrehajtási fokozatára vonatkozó általános szabályok a HSR alkalmazása esetén annak végrehajtási rendjéhez igazodnak, vagyis a HSR speciális szabályai elsődlegeseek. Az egyéniesítés elvének megfelelően a szigorító rendelkezések, illetve a szükséges biztonsági intézkedések együttesen vagy külön-külön alkalmazhatók. Ennek megfelelően az elítélt állandó őrzés és felügyelet alatt áll, a bv. intézet területén engedéllyel és felügyelettel mozoghat, zárkáját zárva kell tartani, zárkájában indokolt esetben belső biztonsági rács alkalmazható. Különös rendelkezés továbbá a HSR-en belüli munkavégzés, az önképzés és az egyéni lelki gondozás, míg ezzel szemben más munkahely, a közösségi szabadidős, sport és vallási program parancsnoki engedéllyel jelölhető ki vagy vehető igénybe; a parancsnok e jogkörét átruházhatja. Az elítéltek által magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható, ugyanakkor az elítéltek motiválása érdekében biztosított kedvezmény, hogy a számukra a törvényben biztosított kapcsolattartás gyakorisága növelhető.

b.) A gyógyító-terápiás részleg

A gyógyító-terápiás részlegre utalt elítéltek túlnyomórészt személyiségzavaros (antiszociális, disszociális, schizoid, kevert típusú, borderline), illetve mentálisan sérült (enyhe- vagy közepesúlyos értelmi fogyatékos), vagy krízishelyzetben lévő emberek, valamint az utóbbi időben ugrásszerűen nőtt a schizofrén (elmebeteg) elítéltek száma is.

A Bv. törvény a gyógyító-terápiás részlegre helyezendők körét taxatív módon határozza meg,

- a korlátozott beszámítási képességű,
- az IMEI-ben kóros elmeállapota miatt kezelt és javult állapotú elítéltek (tehát nem kényszergyógykezelt beteg), valamint

- a személyiségzavar jellege, vagy annak súlyossága miatt a gyógyító-terápiás részlegben való elhelyezést igénylő

elítéltek esetében.

Az érintett elítéltek gyógyító-terápiás részlegben történő - határidő nélküli - elhelyezésére fő szabály szerint az IMEI-ben történő kivizsgálást követően kerülhet sor, ugyanakkor orvosi javaslatra - 30 napra, mely egy alkalommal további 30 nappal meghosszabbítható - a korlátozott beszámítási képességű, valamint a személyiségzavarban szenvedő elítéltek elhelyezhetők az IMEI kivizsgálás előtt is a részlegbe helyezhetőek.

A részlegben elhelyezettek számára a reintegrációs tevékenységet komplex terápiás program keretében kell megvalósítani; állapotuknak megfelelő jellegű és idejű terápiás foglalkoztatást, oktatást, valamint pszichológiai foglalkozást kell biztosítani. A terápiában az egyéniesítésnek alapvető szerepe van, kiemelt cél a készség és személyiségfejlesztés. Terápiaként rajz, kézműves-foglalkozást, filmnézést alkalmaznak, valamint egyéni pszichológusi beszélgetések segítik az elítélteket, ezen kívül csoportos támogató, az aktuális nehézségeket átbeszélő foglalkozások biztosítják a terápiát az elítéltek számára. A büntetés-végrehajtásban jelentős tapasztalatra tettek szerint továbbá a kisállat-terápiában is.

A Bv. törvény a parancsnok számára a rezsimszabályoknak megfelelően felhatalmazást ad a zárkaajtók zárva, vagy nyitva tartásának meghatározására. A gyógyító-terápiás részleg jellemzője a terápiás célból alkalmazott nyitottság, melynek érdekében a részlegben belül a zárkaajtók a napirend szerint nyitva vannak. Megjegyzést érdemel ugyanakkor az, hogy nem ütközik törvényi előírásba az sem, ha a gyógyító-terápiás részlegben elhelyezett elítéltek zárkájának ajtaja zárva van.

c.) A pszichoszociális részleg

Amennyiben a gyógyító-terápiás részlegre helyezés feltételei nem állnak fenn, a személyiségzavarban szenvedő, vagy mentális állapota miatt különleges gondozást igénylő elítéltek a BFB döntése alapján a pszichoszociális részlegre helyezhetőek.

Az általános elhelyezés és a gyógyító-terápiás részleg között átmenetet képező pszichoszociális részleg törvényben való szabályozását szakmai igények alapozták meg, mellyel a büntetés-végrehajtási szervezet a lelki és más beilleszkedési problémákkal küszködő elítélteket segíti. E részleg a gyakorlatban olyan elítéltek számára biztosít védett elhelyezést az általános közösségi elhelyezésből járó kockázatok, hátrányok megelőzése érdekében, akik jellemzően személyi körülményeik pl. öregkor, gyenge fizikum, betegszobai elhelyezést nem igénylő egészségi állapot, vagy az elkövetett bűncselekmény miatt sajátos gondoskodást igényelnek, mely értelemszerűen a pszichés és társadalmi kapcsolatot is befolyásolja.

A pszichoszociális részlegben elhelyezett elítéltek reintegrációs tevékenységét komplex terápiás program keretében kell megvalósítani, mely jellegében alapvetően hasonlít a gyógyító-terápiás részlegben alkalmazott módszerekhez.

d.) A drogprevenciós részleg

A drogprevenciós részlegben az az elítéltek helyezhetőek el, aki írásban nyilatkozik arról, hogy a kábítószer-mentesség ellenőrzése érdekében aláveti magát rendszeres vizsgálatoknak, és azokhoz vizsgálati anyagot (testvialadékot) szolgáltat. A nyilatkozat tétel megköveteléséből adódóan a drogprevenciós részlegbe helyezés során az elítéltek önrendelkezési joga (kérelme) a hangsúlyos elem, mellyel összhangban az elítéltek írásbeli kérelmére a drogprevenciós részlegben történő elhelyezést meg kell szüntetni.

A drogprevenciós részlegben elhelyezett elítéltek reintegrációs tevékenységét komplex terápiás program keretében kell megvalósítani. A kábítószer-mentesség részleg olyan tanuló közösség,

amely a csoportterápiára épül, amelyben kiemelt feladat a szenvedélybetegségekhez kapcsolódó szociális és mentális deficitekkel való foglalkozás, az ártalmas következmények csökkentése. A foglalkozások során kiemelt szerepet kapnak a prevenció alappillérei: a készség- és személyiségfejlesztés, az ismeretközlés és az egészséges alternatívák gyakoroltatása. A rehabilitációs közösség az együttműködésre épül, ugyanakkor nem csak a betegek, hanem a személyzet aktivitását is feltételezi.

A törvény az elítéltek motiválása érdekében arról rendelkezik, hogy a részlegben elhelyezett elítéltek számára a kapcsolattartás gyakorisága növelhető.

A drogprevenció részlegben történő elhelyezés megszüntetésére hivatalból abban az esetben kerül sor, ha a kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló vizsgálat eredménye pozitív (az elítélt szervezetében kábítószerrel mutatott ki), az elítélt az intézetben vagy azon kívül súlyos fegyelemsértést, illetve bűncselekményt követ el, vagy az együttműködési kötelezettségét nem teljesíti.

e.) Az alacsony biztonsági kockázatú részleg

A felelősség elve alapján a Bv. törvény egyik törekvése az elítélt aktív bevonása a reintegrációs folyamatba, a vele való együttműködés során felelősséget ébreszteni jövőbeli sorsának alakulásáért. Ennek egyik megvalósítási formája a törvény által új jogintézményként bevezetett alacsony biztonsági kockázatú részleg, ide az az elítélt helyezhető el, akinek fogvatartási kockázata alapján a fogvatartás nem igényli magas szintű biztonsági védelmi eszközök alkalmazását. Az alacsony biztonsági kockázatú részlegben csökkenthető az életrend meghatározottsága, az elítélt számára egyénileg meghatározott reintegrációs programokon kívüli szabad idejét belátása szerint használhatja fel és a bv. intézet kijelölt területén szabadon mozoghat.

A Bv. törvény az itt elhelyezett, gondatlan bűncselekmény miatt kiszabott, egyévi vagy annál rövidebb tartamú szabadságvesztését töltő elítéltek körére a pártfogó felügyelő számára a korábbinál jóval szélesebb feladatkört határoz meg. Ezen elítéltek visszailleszkedésének elősegítése érdekében a bv. intézet székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelő legkésőbb a bv. intézetből való szabadulás várható időpontja előtt két hónappal felkeresheti az elítélteket és egyéni, vagy csoportos tájékoztatást adhat a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében. A törvény feladatot határoz meg a pártfogó felügyelő számára a reintegrációs programban megvalósítása, fejlesztése, értékelése terén, szükség esetén a családi kapcsolatok helyreállítása, valamint az elítélt társadalmi kapcsolatainak megerősítése érdekében is.

Az alacsony biztonsági kockázatú részlegre helyezés megszüntethető, ha az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan megsérti.

3.4. A szabadságvesztés végrehajtási rendje érvényesítésének eszközei (Bv. tv. 3. § 4-5 pontja, 73. §, 145-154 §§, 336. §.)

A fogva tartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzésére, illetve megszüntetésére, továbbá a rendkívüli események megelőzésére a differenciáltan kiválasztott biztonsági intézkedés, szakértő kezekben hatékony eszköz lehet. Kiemelkedő jelentőséggel bír a rendelkezésre álló információkat hatékonyan elemző, szakmailag magasan kvalifikált biztonsági szakembergárda. A büntetés-végrehajtási szervezet tagjai a bv. intézet biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények felszámolása érdekében jogosultak és kötelesek a rend fenntartásához, illetve helyreállításához szükséges intézkedéseket megtenni. Az előzőek figyelembevételével, a fogvatartottakkal szemben a következő *biztonsági intézkedések* alkalmazhatók:

- biztonsági elkülönítés,

- biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés,
- mozgáskorlátozó eszközök alkalmazása,
- elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása,
- elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazása,
- motozás, ruházat átvizsgálás,
- biztonsági ellenőrzés, biztonsági vizsgálat, biztonsági szemle, és az átfogó biztonsági vizsgálat,
- az ajtók zárva tartásának elrendelése,
- az egyes jogok gyakorlásának a felfüggesztése.

Az első négy biztonsági intézkedés egyéni kockázatelemzés alapján alkalmazható. Indokolt esetben több biztonsági intézkedés együtt is alkalmazható. Fontos, hogy az adott helyzetet mérlegelve a legmegfelelőbb biztonsági intézkedés kerüljön alkalmazásra, és csak a szükséges időtartamig tartson.

a.) A biztonsági elkülönítés

A fogva tartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megszüntetésére, illetve megelőzésére a fogvatartottakkal szembeni biztonsági intézkedésként biztonsági elkülönítés rendelhető el. Biztonsági elkülönítésre akkor kerülhet sor, ha a fogvatartott a büntetés-végrehajtási szerv rendjét, biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, ha csoportos ellenszegülésben vesz részt, az utasítás végrehajtását, a munkavégzést megtagadja, illetve ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsít. A biztonsági elkülönítésre okot adó körülmény megszűnésével a biztonsági intézkedést haladéktalanul meg kell szüntetni.

A biztonsági elkülönítés elrendelésére és megszüntetésére a bv. intézet parancsnoka vagy a személyi állomány általa megbízott tagja jogosult. A biztonsági elkülönítés csak az elrendelésre okot adó körülmény megszűnéséig, de legfeljebb tíz napig tarthat, ezt egy alkalommal legfeljebb tíz nappal a bv. intézet parancsnoka meghosszabbíthatja. Az elkülönítés tartamába minden megkezdett nap beszámít.

A biztonsági elkülönítés ideje alatt a fogvatartottal szemben többfajta korlátozás alkalmazható. Így a fogvatartott állandó felügyelet alatt állhat, az intézet területén csak engedéllyel és felügyelettel mozoghat, zárkája zárva tartható. Kapcsolattartása is módosulhat, látogatójával biztonsági beszélőfülkében vagy biztonságtechnikai eszközön keresztül érintkezhet. Az intézet csoportos művelődési, sportolási és szabadidő eltöltésének lehetőségeitől eltiltható, de önképzést folytathat. Saját ruhát nem viselhet, a magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható. A korlátozások együttesen vagy külön-külön alkalmazhatók, erről az elrendelőnek írásban kell rendelkeznie.

A biztonsági elkülönítés egy másik formája, amikor az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartott az erre a célra kialakított helyiségben kerül elhelyezésre. Ebben az esetben haladéktalanul intézkedni kell orvosi vizsgálata iránt. Az elkülönítés ebben az esetben is limitált, így legfeljebb hat óra időtartamú lehet. További garanciális szabály, hogy annak szükségességét kétóránként felül kell vizsgálni. Az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartott elkülönítésére szolgáló helyiséget olyan nagyságúra kell kialakítani, amely meggátolja a kitámasztással mászást, ezáltal a mennyezet és a világítótest elérését, továbbá burkolata (oldalfal, padozat) legyen képes megakadályozni a dühöngő személy önkárosító sérülését. A helyiségben berendezési és felszerelési tárgy nem lehet. A helyiséget a használatba vételkor folyamatosan meg kell világítani. A fogvatartottat olyan ruházatban kell behelyezni, mely kizárja az élet kioltásának önfojtással való lehetőségét.

b.) Fogvatartottak biztonsági zárkába vagy biztonsági részlegbe helyezésének szabályai

Bizonyos feltételek fennállása esetén meghatározott fogvatartotti kör biztonsági zárkába vagy biztonsági részlegre helyezhető. A behelyezést megelőzően meg kell vizsgálni, hogy a fogvatartott előélete, bűncselekménye, büntetési ideje, magatartása, informális kapcsolati rendszere, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, valamint személyi körülményei alapján alapos okkal feltételezhető-e, hogy a bv. intézet rendjét és biztonságát súlyosan sértő cselekményt vagy bűncselekményt készíthet elő, vagy ilyen cselekményt már megkísérelt vagy elkövetett., testi épségét, illetve vagyontárgyakat sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani vagy ilyen cselekményt már elkövetett, illetve nyíltan vagy rejtetten agresszív viselkedésű.

A fogvatartott biztonsági zárkába vagy részlegre helyezését a bv. intézet parancsnoka indokolt határozattal legfeljebb három hónapra rendelheti el, amelyet alkalmanként három hónappal, legfeljebb azonban egy év időtartamig meghosszabbíthat. Egy évet meghaladóan a biztonsági zárkába helyezés - alkalmanként - legfeljebb hat hónappal való meghosszabbításáról, valamint a fogvatartottnak legfeljebb hat hónapra biztonsági részlegre helyezéséről, vagy annak - alkalmanként - legfeljebb hat hónappal való meghosszabbításáról az országos parancsnok indokolt határozattal dönt.

Garanciális szabály, hogy a biztonsági zárkába vagy részlegre helyezésről való döntés, valamint annak felülvizsgálata során a fogvatartottat meg kell hallgatni. Kivételes esetben az alkalmazásáról való döntés során a meghallgatás a bv. intézet biztonsága, illetve bűncselekmény megelőzése érdekében mellőzhető. További jogállami biztosíték, hogy a bv. intézet parancsnoka valamint az országos parancsnok határozata ellen a fogvatartott bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be.

A biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés meghatározott tartamába minden megkezdett nap beszámít. A szabadságvesztés végrehajtási fokozatára vonatkozó általános szabályok a biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés esetén annak végrehajtási rendjéhez igazodnak. A biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés esetén a fogvatartott állandó őrzés és felügyelet alatt állhat, illetve az intézet területén csak engedéllyel és felügyelettel mozoghat. Zárkája zárva tartható, zárkájában indokolt esetben belső biztonsági rács alkalmazható. Főszabály szerint látogatóval biztonsági beszélőfülkében vagy biztonságtechnikai eszközön keresztül érintkezhet, ettől a szabálytól eltérni csak a parancsnok engedélyével lehet. Munkavégzésre elsősorban a biztonsági zárkában, illetve a biztonsági részleg területén belül van lehetőség, azonban a parancsnok ettől eltérően is rendelkezhet. Az itt elhelyezett fogvatartott önképzést folytathat, de az intézet csoportos művelődési, sportolási és szabadidő eltöltésének lehetőségeit csak a biztonsági részlegen belül, illetve a parancsnok engedélyével veheti igénybe. A lelkeszi gondozás elsődlegesen egyénileg történik, viszont lehetőség van közösségi lelki gondozásra a parancsnok engedélyével. Lehetőség van a fogvatartottnál tartható tárgyak körének és mennyiségének korlátozására is. A felsorolt korlátozó rendelkezések, valamint a szükséges további biztonsági intézkedések együttesen vagy külön-külön alkalmazhatók, melyről a bv. intézet parancsnoka írásban dönt.

Garanciális eleme a rendszernek, hogy a fogvatartott a bv. intézet parancsnokának a biztonsági zárkába helyezés elrendeléséről és meghosszabbításáról, valamint az országos parancsnok biztonsági zárkába helyezés meghosszabbításáról vagy biztonsági részlegre helyezés elrendeléséről és meghosszabbításáról szóló határozata elleni bírósági felülvizsgálati kérelmét terjeszthet elő. A büntetés-végrehajtási bírónak, az iratnak a hozzá érkezésétől számított öt napon belül elbírálási kötelezettsége van.

A jogalkotó még egy fogvatartotti kör részére lehetővé teszi a biztonsági zárkába vagy részlegre helyezést. Ebben az esetben a fogvatartott kérelmére, vagy hivatalból helyezhető biztonsági zárkába vagy részlegre, ha személyes védelme érdekében más fogvatartottaktól való elkülönítése szükséges, és más módszer nem vezet eredményre.

c.) Mozgáskorlátozó eszközök

A büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja feladatának jogszerű teljesítése során - amennyiben a bilincs, kényszerítő eszközként való alkalmazásának a törvényben meghatározott feltételei nem állnak fenn - a fogva tartás biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmény megelőzése érdekében mozgáskorlátozó eszköz alkalmazására jogosult. A mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása során alapvető követelmény az egyedi, személyre szóló döntés meghozatala, a törvényes bánásmód betartása, az emberi méltóság tiszteletben tartása. Ennek megfelelően, a fogva tartás biztonságát szem előtt tartó, ugyanakkor a túlzott mértékű korlátozást megelőző elrendelés érdekében a mozgáskorlátozó eszköz alkalmazásának elrendelése előtt a fogvatartottról minél több, a feladat-végrehajtás szempontjából jelentőséggel bíró információt kell összegyűjteni és rögzíteni.

Mozgáskorlátozó eszközként - testi sérüléssel nem járó módon - rögzítő övvel vagy anélkül bilincs, vezetőbilincs vagy a végtag rögzítésére alkalmas más eszköz az intézkedésre okot adó körülmény megszűnésig, de legfeljebb folyamatosan tizenkét óra időtartamra alkalmazható, ha a fogvatartott egészségi állapota azt megengedi. A tizenkét óra időtartamú korlátozás nem vonatkozik a fogvatartott bv. intézeten kívüli kísérésére vagy őrzésére.

A büntetés-végrehajtási szervnél alkalmazható mozgáskorlátozó eszközök tehát, a rendszeresített, különböző típusú kéz- és lábbilincsek, vezetőszárral ellátott bilincstag (vezető bilincs), illetve bilincsrögzítő öv. Testi sérülést nem okozó, más alkalmas eszköz (pl. nadrág- vagy derékszíj, gyorskötöző, stb.) ilyen célra akkor vehető igénybe, ha az előzőekben felsorolt eszköz nem vagy nem kellő mennyiségben áll rendelkezésre. Vezető bilincs csak előállítás végrehajtása során alkalmazható. A felsorolt eszközök közül egyidejűleg több is alkalmazható. Nem lehet a kezét hátra bilincselni a szállítás során. Amennyiben a mozgáskorlátozó eszköz sérülést okozott, a szükséges egészségügyi ellátásról gondoskodni kell.

d.) Elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása

Új feladatként jelentkezik az ideiglenes intézet elhagyás során alkalmazható elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása. Az ideiglenes eltávozás során a fogvatartottakra szigorú magatartási szabályok vonatkoznak. Ezek betartásának ellenőrzésére új technikai eszközökkel is lehetséges, amelyek alkalmazása előerő megtakarítást jelent a büntetés-végrehajtás számára. A fogvatartottak intézeten kívüli mozgásának nyomon követése érdekében az eszköz alkalmazható intézet területén kívüli foglalkoztatás, külső egészségügyi intézményben történő őrzés vagy felügyelet, súlyos beteg közeli hozzátartozó meglátogatása, közeli hozzátartozó temetésén való részvétel, illetve csoportos kimaradás esetén.

e.) Elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazása

A fogvatartott intézeten belüli mozgásának megfigyelésére, valamint a büntetés-végrehajtás rendjének biztosítása céljából a bv. intézet fogvatartottak részére fenntartott, közös használatú helyiségeiben, a bv. intézet udvarán, folyosóin, valamint a bv. intézet területét határoló külső falakon és bejáratainál elektronikus megfigyelési eszköz elhelyezésére van lehetőség. A büntetés-végrehajtás rendjének biztosítása érdekében a bv. intézet biztonsági szempontból kiemelkedő rizikó faktorú részein a bűncselekmények, szabálysértések és fegyelmi vétségek vagy más jogsértések megelőzése céljából szintén elhelyezhető elektronikus megfigyelési eszköz. Ezek a területek a biztonsági zárka és részleg, a biztonsági elkülönítő, a HSR részleg, a fegyelmi elkülönítő és a magánzárka.

Kiemelkedő feladata a büntetés-végrehajtásnak, hogy az önkárosító cselekményeket visszaszorítsa. Ennek egyik eszköze, hogy a korábban öngyilkosságot megkísérlő vagy a saját testi épsége elleni önkárosító cselekményt elkövető fogvatartottak zárkájában - a

fogvatartottak életének, testi épségének megóvása érdekében - elektronikus megfigyelési eszköz elhelyezésére van lehetőség. Ennek kritériumai, hogy a cél megvalósulása érdekében a fogvatartott viselkedésének folyamatos nyomon követése szükséges, valamint, hogy az intézkedés a fogvatartott életének és testi épségének megóvása érdekében nélkülözhetetlen. Ezeken a helyeken elhelyezett megfigyelési eszköz nem alkalmazható külön légtérű illemhely, vagy fürdőhelyiség megfigyelésére.

Fontos célhoz kötöttségi szabály, hogy az elektronikus megfigyelési eszköz által rögzített felvétel és az abban szereplő személyes adat az eszköz alkalmazásának a helyszínén:

- elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés miatt indult eljárásban,
- a fogvatartott vagy a büntetés-végrehajtási szervezet állományába tartozó személy által elkövetett jogsértés miatt indított fegyelmi eljárásban,
- a büntetés-végrehajtási szervezet állományába tartozó személy eljárása jogszerűségének a megállapítására irányuló eljárásban felhasználható.

További lehetőség, hogy az eszköz által rögzített felvétel és az abban szereplő személyes adat a felvételen szereplő személy által, jogainak gyakorlása érdekében indított eljárásban is felhasználható. A felvételen szereplő személy - akinek a felvételre a jogainak gyakorlása érdekében van szüksége - a rögzítéstől számított harminc napon belül jogának vagy jogos érdekének igazolásával kérheti, hogy az adatot annak kezelője ne törölje. A jogainak gyakorlása érdekében indított eljárás során a felvétel a bíróság vagy más szerv megkeresésére továbbítható.

Az eszköz által rögzített felvételt a rögzítést követő hatvan nap elteltével törölni kell, ha a fentiekben meghatározott eljárás lefolytatását nem kezdeményezték vagy a felvételen szereplő személy a jogszabályban meghatározott lehetőségével nem él. Végül a büntetés-végrehajtási szervezet a felvétel kezelése során köteles megtenni az ahhoz szükséges szervezési, technikai és egyéb adatbiztonsági intézkedéseket, hogy az érintett személy személyes adatait, így különösen magánitkait és magánéletének körülményeit illetéktelen személy tudomására jutásától megóvja.

f.) Motozás, ruházat átvizsgálás

A motozás, ruházat átvizsgálás célja a büntetés-végrehajtás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése, illetve megakadályozása, rendkívüli esemény elkövetésére alkalmas tárgyak előtalálása, tiltott tárgyak felkutatása, büntetőeljárással vagy fegyelmi eljárással összefüggő bizonyítékok beszerzése. Lényeges az intézkedés alá vont személyi kör meghatározása, amely két főcsoportra osztható:

- a fogvatartott,
- a büntetés-végrehajtás területére belépő, vagy ott tartózkodó, illetve az onnan kilépő személy.

Az intézkedés alá vont személy a büntetés-végrehajtás rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekmény, rendkívüli esemény, valamint bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében biztonsági intézkedésként megmotozható, ruházata átvizsgálható. A fogvatartottakon kívül más személy csak a külön jogszabályokban és belső szabályzóknak meghatározottak szerint vonható a biztonsági intézkedés hatálya alá. A motozás, ruházat átvizsgálás nem történhet szeméremszértlő, megalázó módon. A végrehajtás során fokozott figyelmet kell fordítani a helyszín és a módszer megválasztására, valamint az intézkedés alá vont személy esetleges támadására vagy ösztönszerű viselkedésére, szégyenérzetére, az illembel ütköző, különösen a nemiséghez kapcsolódó írott és íratlan szabályokra. A motozást, ruházat átvizsgálást csak az intézkedés alá vont személlyel azonos nemű személy végezheti. Ezen szabály alól kivételt képez a motozásnál közreműködő orvos, valamint a technikai eszközzel történő ruházatátvizsgálást végrehajtó személy. A test üregeinek átvizsgálását csak

orvos végezheti, viszont a szájúreg szemrevételezéssel történő ellenőrzését a bv. intézet állományának a fogvatartottól eltérő nemű tagja is végrehajthatja. A motozás, ruházat átvizsgálás során kerülni kell az indokolatlan károkozást. A szívritmus-szabályozóval élő intézkedés alá vont személy technikai eszközzel nem ellenőrizhető. A motozás, ruházat átvizsgálás végrehajtásának megkezdése előtt - amennyiben arra lehetőség van - az érintettet a végrehajtás alatti együttműködő magatartásra figyelmeztetni kell. A motozás végrehajtható:

- szemrevételezéssel,
- kézzel,
- az e célra rendszeresített technikai eszközökkel,
- speciálisan kiképzett szolgálati kutyával.

A fogvatartott személyes tárgyainak átvizsgálása során, a fogvatartottnál nem tartható tárgyak elvételéről, illetve megsemmisítéséről jegyzőkönyvet kell felvenni.

g.) Biztonsági ellenőrzés

A biztonsági ellenőrzés alapvető célja a szökések megakadályozása és a rongálások felderítése. Az ellenőrzést szemrevételezéssel kell teljesíteni, de a büntetés-végrehajtási szerv vezetője a végrehajtás hatékonysága érdekében további módszereket is meghatározhat. A biztonsági ellenőrzéskor fogvatartottak nem lehetnek jelen, ezért azt olyan időben kell végrehajtani, amikor az ellenőrzendő helyiségeket azok elhagyták, vagy a napirend szerint még nem használják. A zárkák, a lakóhelyiségek, a munkaterületek, az egészségügyi helyiségek és a fogvatartottak tartózkodására szolgáló egyéb helyiségek biztonsági ellenőrzését naponta legalább egyszer kell végrehajtani. Fokozott figyelemmel és körültekintéssel kell a biztonsági ellenőrzést végrehajtani a IV. biztonsági csoportba sorolt fogvatartottak körletrészén, zárkáiban és munkahelyein.

A bv. intézet biztonságának fenntartása, a rendkívüli események megelőzése, megszakítása, felszámolása érdekében a napi biztonsági ellenőrzésen túl lehetőség van a bv. intézet helyiségeinek, területeinek átvizsgálására és ez a tevékenység a nap bármely szakaszában végrehajtható.

h.) Biztonsági vizsgálat

A biztonsági vizsgálat célja a rendkívüli események okozására alkalmas, fogvatartottak által elrejtett vagy birtokolt eszközök, anyagok, tárgyak felkutatása és összegyűjtése, illetve elvétele. A vizsgálatnál egyidejűleg a fogvatartottak motozását is el kell végezni. A vizsgálatnál szemben támasztott alapvető követelmény a rendszeresség, a váratlanság, a gyorsaság és a hatékonyság. A biztonsági vizsgálat a nap bármely szakában végrehajtható, de a külön jogszabályban meghatározott pihenőidőn belül csak halaszthatatlan esetben végezhető. A biztonsági vizsgálatok szervezéséért és végrehajtásáért a biztonsági osztályvezető, valamint a biztonsági vezető felelős. A vizsgálatról készült jelentéseknek tartalmaznia kell a vizsgálat célját, idejét, helyét, a végrehajtók létszámát, a megállapításokat, a tett és a javasolt intézkedéseket.

i.) Biztonsági szemle

A biztonsági szemle célja a biztonságra veszélyes körülmények felderítése, valamint a fogvatartottak birtokában lévő tárgyak, anyagok egyidejű és átfogó ellenőrzése. A biztonsági szemlének a bv. intézet valamennyi helyiségére és létesítményére, így a fogvatartottaktól elzártakra (személyzet irodái, vállalkozásoknak bérbe adott helyiségek, stb.) is ki kell terjednie. A biztonsági szemle során minden fogvatartottat meg kell motozni, továbbá ezzel egyidejűleg biztonsági vizsgálat is végrehajtható. A biztonsági szemle végrehajtásáról és tapasztalatairól jegyzőkönyvet, a feltárt hiányosságok jelentős száma vagy súlyossága esetén a

megszüntetést előirányzó intézkedési tervet kell készíteni. Jóváhagyásáról a büntetés-végrehajtási szerv vezetője rendelkezik. A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell az előző szemle során feltárt, de még meg nem szüntetett hiányosságokat és annak okait is.

j.) Átfogó biztonsági vizsgálat

Az átfogó biztonsági vizsgálat célja a biztonsági rendszer elemeinek bizottság általi elemzése, a szabályozás, a működtetés és a biztonsági feladatok végrehajtási tapasztalatainak értékelése. A végrehajtási terv összeállítását, a vizsgálat témaköreit a büntetés-végrehajtási szerv biztonsági rendszer leírásának fejezetei szerint kell meghatározni. Az átfogó biztonsági vizsgálatot évente legalább egy alkalommal kell végrehajtani, előkészítéséért és vezetéséért a büntetés-végrehajtási szerv vezetője a felelős. A vizsgálat vezetése alárendeltre nem ruházható át. A bizottság munkájában - amikor az általa irányított szervezetet is vizsgálja, elemzi - a gazdálkodó szerv vezetője köteles részt venni. A bizottság megállapításairól és annak alapján tett intézkedésekről jegyzőkönyvet kell készíteni.

A biztonsági ellenőrzés, biztonsági vizsgálat, biztonsági szemle, illetve az átfogó biztonsági vizsgálat közös szabálya szerint, ha a végrehajtás során a fogvatartott személyes tárgyai között tiltott tárgyat találnak, annak elvételéről, illetve megsemmisítéséről jegyzőkönyvet kell felvenni.

k.) Ajtók zárva tartásának elrendelése

A bv. intézet parancsnoka biztonsági okból, illetve rendkívüli esemény bekövetkezésének a megelőzése, megszakítása vagy felszámolása érdekében - a kiváltó ok megszűnéséig, végrehajtási fokozattól függetlenül - elrendelheti a fogvatartottak elhelyezési körletén az ajtók zárva tartását. Az ajtók zárva tartásának elrendelésekor létszámellenőrzést kell tartani. Az elrendelés ideje alatt minden érintett fogvatartott a számára meghatározott zárkában vagy lakóhelyiségben köteles tartózkodni. Az intézkedés végrehajtását dokumentálni kell, amelyben szerepelni kell a kiváltó ok rövid leírásának, az elrendelés és a megszüntetés időpontjának. Az elrendelés lehet részleges vagy teljes.

l.) Egyes jogok gyakorlásának a felfüggesztése

A bv. intézet rendjét, illetve a fogvatartás biztonságát közvetlenül és súlyosan sértő vagy veszélyeztető események felszámolásának idejére (legfeljebb öt napig) a bv. intézet parancsnoka a fogvatartottak meghatározott csoportjára nézve elrendelheti egyes jogok (kapcsolattartás, szabad levegőn tartózkodás, önképzés, sajtótermék rendelés, művelődés, sportolás, tanulás, oktatást-képzést-reintegrációt elősegítő programokon való részvétel, fogvatartotti fórumon való véleménynyilvánítás) gyakorlásának teljes vagy részleges felfüggesztését. Összegzésként megállapítható, hogy az intézkedés vonatkozhat egyes fogvatartottakra, fogvatartottak meghatározott csoportjára, illetve a büntetés-végrehajtási szervben fogvatartott összes személyre. Az intézkedés végrehajtását dokumentálni kell, amelyben szerepelni kell a kiváltó ok rövid leírásának, az elrendelés és a megszüntetés időpontjának, továbbá a felfüggesztett jogok, illetve az érintett fogvatartotti kör megnevezésének. A büntetés-végrehajtási szerv vezetője által kijelölt személy a jogok gyakorlásának a felfüggesztéséről az érintett fogvatartottakat, továbbá a lehetőségek szerint mindazokat értesíti, akikre az intézkedés végrehajtása kihat. Az országos parancsnok az intézkedés időtartamát további öt nappal meghosszabbíthatja.

Az intézkedés elrendeléséről vagy meghosszabbításáról az ügyészt haladéktalanul értesíteni kell. Az ügyész az intézkedés indokoltságát haladéktalanul megvizsgálja, annak tartalmát megváltoztathatja, a jogok gyakorlásának felfüggesztését megszüntetheti.

Az intézkedést kiváltó ok előidézésében vétlen fogvatartottak részére az elmaradt jogok gyakorlását utólag lehetővé kell tenni.

3.5. Az elítélt jogi helyzete (7§, 9 §, 118-144 §§)

A bebörtönzés hosszú időn keresztül úgy élt a köztudatban, mint a teljes jogfosztottság jelképe és megtestesítője. A „rabjogok” fokozatos elismerésén keresztül vezetett az út a ma már általánosnak tekinthető felfogásig, amely szerint a személyi szabadság elvonása adja a büntetés tartalmát és a börtönkörülményeket úgy kell kialakítani, hogy az elítélt emberi méltósága, alapvető emberi, és általában a büntetéssel össze nem függő jogai ne csorbuljanak.

A jogerős és végrehajtható szabadságvesztést kiszabó bírósági ítélet hatására a szabad ember jogi státusza megváltozik, amikor elítéltté válik. Ettől kezdve az elítélt a *büntetés-végrehajtási jogviszony* alanya lesz.

E jogviszony jellegéből következik, hogy a feleket – a szabadságelvonásból fakadó helyzetre figyelemmel sajátos – jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik. E sajátos jogviszony jellemzője, hogy az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott részére biztosított jog a végrehajtásért felelős szerv oldalán kötelezettséget teremt, míg az elítéltet és az egyéb jogcímen fogvatartottat terhelő kötelezettség teljesítése érdekében a végrehajtásért felelős szerv minden törvényes eszközzel köteles fellépni.

E jogviszony keletkezésével vannak az elítéltnak olyan, az Alaptörvényben rögzített alapvető jogai, amelyeket a szabadságvesztés nem érinthet, továbbá olyanok, amelyek szünetelnek és olyanok, amelyek módosulnak, korlátozottan érvényesülnek.

3.5.1. A szabadságvesztés hatása az alapvető jogokra és kötelezettségekre

a.) A szabadságvesztés által nem érintett jogok és kötelezettségek

Magyarország Alaptörvénye a Szabadság és Felelősség c. részében felsorolja azokat az alapvető és elidegeníthetetlen emberi jogokat, amelyek mind az egyetemes, mind a regionális szintű nemzetközi egyezményekben megjelennek. E jogok egy csoportjának közös jellemzője, hogy függetlenül a szabadságelvonás tényétől minden embert, minden élethelyzetben megilletnek, és megsértésük a nemzetközi jog szabályaiba ütközik. E jogok tartalma és terjedelme nem feltétlenül jelenik meg a Bv. törvényben, azonban kiemelkedő szerepük miatt mindenképpen érinteni kell ezeket az elítéltek jogi helyzete vonatkozásában. Az ebbe a fogalomkörbe tartozó fontosabb jogokat a teljesség igénye nélkül az alábbiakban foglaljuk össze:

- a sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogok feltétlen tiszteletben tartása,
- az emberi méltóság sérthetetlensége,
- a kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma,
- a személyi biztonsághoz való jog,
- a szabadságtól való megfosztás csak törvényes eljárásban lehetséges,
- az alaptalan vagy törvényt sértő szabadságelvonás utáni kártérítéshez való jog,
- a hátrányos megkülönböztetés tilalma,
- az anyanyelv használatának követelménye,
- a hatékony jogorvoslathoz való jog.

A Bv. törvény általánosságban utal arra, hogy az Alaptörvényben nevesített jogokat, mint a

- a védelemhez és a képviselőhez való jog,
- az anyanyelv használatának joga,
- a tájékoztatáshoz való jog, valamint
- az irat betekintési és másolatkészítési jogokat

a szabadságvesztés alatt a bírósági ítélettel, vagy a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában rögzített korlátozásokkal és tilalmakkal kell gyakorolni, illetve teljesíteni. További feltétel, hogy a büntetés-végrehajtás rendjéhez igazodóan kell mindezt érvényre juttatni. Fontos, hogy e jogok korlátozásában érvényesülnie kell a legalkalmasabb és legenyhébb eszköz igénybevétele elvének. Ez azt jelenti, hogy a jogkorlátozás mindig célhoz kötött, de a cél elérése érdekében csak a legenyhébb eszköz alkalmazható.

A Bv. tv. külön nem rendelkezik az alapvető, állampolgári kötelezettségekről, de azok az elítélt állampolgári státuszának érintetlensége miatt – a korlátozott cselekvőképesség határai között - változatlanul érvényesülnek. Így például a jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően az elítéltnak is hozzá kell járulnia a közterhekhez: adót, vámot, illetéket kell fizetnie, teljesítenie kell a munkavédelemmel, környezetvédelemmel összefüggő kötelességeit; hozzá kell járulnia gyermeke jogainak (így a családhoz, a testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jog) biztosításához stb.

b.) A szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelő jogok (121 §)

A Bv. törvény szerint az elítélt szünetelő jogai az alábbiak:

- a szabad mozgáshoz való jog,
- a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog,
- a békés gyülekezéshez való jog,
- a sztrájkhoz való jog,
- a szabad orvosválasztáshoz való jog,
- ahhoz, hogy választható legyen (passzív választási jog),
- azon jogai, amelyekre a közügyektől eltiltás, illetve a bíróság ítéletében meghatározott foglalkozástól való eltiltás, járművezetéstől eltiltás és a kitiltás kiterjed.

E jogok szünetelése arra az elvi alapra vezethető vissza, hogy ezek gyakorlása nem egyeztethető össze sem a szabadságvesztést kiszabó ítélet céljával, sem pedig azzal a sajátos élethelyzettel, amelyet a szabadságvesztés letöltése szükségképpen magával hoz.

A szabad mozgáshoz való jog, illetve a tartózkodási hely szabad megválasztásához való tilalma a szabadságvesztés tartalmát kifejező mozgáskorlátozottságot fejezi ki.

A gyülekezési jog ugyancsak összefügg a szabad mozgás, a tartózkodási hely szabad megválasztásának a jogával, és osztja annak sorsát. Szünetelésének további oka, hogy a végrehajtó intézet rendjét, zavartalan működését sértené a megengedése.

Az elítéltek számára a munkavégzés jogosultság és köteletség, egyben a munkáltatás a szabadságvesztés végrehajtásának fontos, meghatározott célokat szolgáló része. A sztrájkjog felmentést jelentene a munkakötelezettség – mint az elítéltek kötelező tevékenységeinek egyike – alól, veszélyeztetné a büntetés-végrehajtás rendjét, és nagy mértékben nehezítené a munkavégzéshez fűzött célok elérését.

A beteg számára az egészségügyi törvény biztosítja, hogy az egészségügyi ellátása az általa választott intézményben történjék és a szükséges beavatkozásokat az általa választott orvos végezze. Ennek azonban az elítélt mozgáskorlátozottsága miatt nincsenek meg a feltételei, egyébként pedig a bv. szervezet kötelessége biztosítani az elítélt megfelelő gyógykezelését, amelyet saját gyógyintézményei útján, szükség esetén külső kórház igénybevételeivel teljesít.

A Bv. tv. az elítélt passzív választójogát (azt, hogy megválasztható legyen) szünetelteti, aktív választójogát azonban a törvény nem korlátozza.

A végrehajtás céljával lenne ellentétes, ha az elítélt azokat a jogait gyakorolhatná, amelyekre a közügyektől eltiltás, illetve a bíróság ítéletében meghatározott foglalkozástól

eltiltás, járművezetéstől eltiltás és kitiltás kiterjed. Ezek a jogok azonban csak akkor szünetelnek, ha eltiltásukat a bírósági ítélet tartalmazza.

c.) A szabadságvesztés végrehajtása alatt korlátozottan érvényesülő, módosuló jogok (119-120. §§)

Vannak olyan, a Bv. tv.-ben felsorolt alapvető jogok, amelyek az elítélt számára a szabadságvesztés alatt tovább érvényesülnek, de gyakorlásuk módját és terjedelmét a törvény korlátozza. A Bv. tv. az alábbiak szerint rögzíti az elítéltek ide tartozó jogait:

- munkához, és foglalkozása szabad megválasztásához való joga (beleértve ebbe a vállalkozáshoz való jogát),
- önrendelkezéshez való joga,
- művelődéshez való jog, illetve a tanulás és tanítás szabadsága,
- kegyeleti joga és annak gyakorlása,
- szülői felügyeleti joga
- közérdekű adatokhoz való hozzáférés és azok terjesztéséhez fűződő joga,
- véleménynyilvánítás szabadsága (elítéltek nyilatkozattétele a sajtó útján),
- egyesülési joga,
- tulajdonhoz való joga,
- a szabadidő eltöltéséhez való joga,
- munkavégzés esetén az éves fizetett szabadsághoz való joga,
- magántitokhoz való joga,
- az általános cselekvési szabadsága a szünetelő jogok tükrében,
- a lelkiismereti és vallásszabadsága.

Az elítéltek a munkához, való joga átmenetileg, a munkába állítást akadályozó ok fennállásáig szünetel. Ez a korlátozó rendelkezés figyelembe veszi azt a tényt, hogy a büntetés-végrehajtás számára esetenként gondot jelent az elítéltek teljes körű foglalkoztatása és kizárja az ebből eredő esetleges kárigényeket. A foglalkozás szabad megválasztásához és a vállalkozáshoz való jog korlátozása a zártintézeti munkáltatásnak a szabad életnél szűkösebb lehetőségeivel van összefüggésben.

A művelődéshez, a tanulásához való jog változatlan, amennyiben a hiányzó általános iskolai végzettség megszerzésére irányul, a közép- és felsőfokú tanulmányok folytatását azonban a Bv. tv. engedélyhez köti.

Az elítélt kegyeleti jogát 30 napon belül gyakorolhatja, ha a közrend és közbiztonság szempontjai miatt a temetésen való részvételét elutasítják.

Az elítélt önrendelkezési jogának, tulajdonhoz való jogának, a közérdekű adatok megismerésére és terjesztésére irányuló jogának, a szabadidő eltöltéséhez fűződő jogának, a munkavégzés esetén az éves fizetett szabadsághoz való jogának, általános cselekvési szabadságának korlátozottsága a szabadságelvonás ténye miatti cselekvőképességének szűkülésével függ össze.

Az elítélt szülői felügyeleti joga, amely alapján a büntetés-végrehajtási jogviszony keretei között részt vehet a gyermek nevelésében, valamint a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések eldöntésében – eltérően a korábbi szabályozástól, amely megszüntette azt – érvényesül, amennyiben bíróság, vagy gyámhatóság határozata ettől a jogától nem tiltja el.

A véleménynyilvánítás szabadságát a Bv. tv. a korábbi szabályozásnál részletesebb előírásokkal korlátozza.

A levelezés, telefonbeszélgetés magántitokként való kezelésének joga is módosul az elítéltek, mivel az általa címzett, illetőleg a részére érkezett levelek – a hatóságok és a nemzetközi szervezetek, továbbá a védő kivételével –, valamint az intézetből folytatott

telefonbeszélgetése az intézet biztonsága érdekében ellenőrizhetők, a beszélgetés biztonsági okból megszakítható.

A szabadságelvonás ténye korlátozza az elítélt egyesüléshez való jogát. A büntetés-végrehajtási intézettől független civil szervezetnek az elítélt tagja lehet, ha a szervezet szabályai ezt megengedik, ténylegesen azonban – főként a szabad mozgás és a tevékenység szabad megválasztásához való jog hiánya miatt – nem tud a tagságból rá háruló kötelességeknek eleget tenni.

Az elítéltek lelkiismereti és vallásszabadsága csak annyiban korlátozható, amennyiben az elítélt magatartása veszélyezteti az intézet rendjét, vagy biztonságát.

3.5.2. Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredő jogai (10. §-12 §, 26 §, 122 §.)

A Bv. tv. taxatív felsorolja azokat a jogosultságokat, amelyek a szabadságvesztését töltő elítéltet, mint a büntetés-végrehajtási jogviszony alanyát megilletik. Eszerint az elítélt jogosult:

- a megfelelő elhelyezésre, ételmezésre, egészségügyi ellátásra, ruházati ellátásra,
- a hozzátartozóival, valamint a külön engedélyezett személyekkel, szervekkel való szabályozott kapcsolattartásra,
- baleseti ellátásra és baleseti egészségügyi szolgáltatásra,
- pihenésre, szabadidőre,
- testi- és szellemi állapotának fenntartására és fejlesztésére (szabad levegőn tartózkodás, önképzés, sajtó termékek megrendelése, tanuláshoz külön szabályok szerint),
- közérdekű bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat előterjesztése,
- jogorvoslat igénybevétele,
- a rendelkezésére álló pénzüsszegekből havonta meghatározott összeget személyes szükségleteire fordítani, vagy azzal egyéb módon rendelkezni,
- a számára okozott kár megtérítéséhez,
- nők, fiatalok és fogyatékkal élők a sajátos élethelyzetükhöz igazodó végrehajtásra,
- szabályozott keretek között saját ruha viselésére és használati tárgyak tartására,
- külön jogszabályban rögzített rendszeres pénzellátásának meghatalmazottjához vagy bv. intézethez történő folyósítására (ide tartozik a saját jogon járó családi pótlék letéti számlájára való elhelyezés is),
- a szabadulása utáni visszailleszkedéshez szükséges segítségadásra,
- a szabadságvesztés célját szolgáló valamennyi reintegrációs programon való részvételre,
- a fogvatartotti fórumokon való véleménynyilvánításra,
- igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozója meglátogatására és annak temetésén való részvételre, illetve a kegyelet 30 napon belüli lerovása
- szabályozott keretek között sajtó és média nyilatkozatot tehet,
- vallását gyakorolhatja,
- iratbetekintési joga van a rá vonatkozó dokumentumokba,
- megilletik a terhes nőre, és a születendő gyermekre vonatkozó jogok,
- megilleti a választójog.

Az fenti büntetés-végrehajtási jogok a következőképpen csoportosíthatók:

- ellátási (pl. az elhelyezéshez, ételmezéshez, ruházathoz, egészségügyi ellátáshoz, a már megállapított nyugellátáshoz és baleseti ellátáshoz való jog),
- kapcsolattartási (levelezés, látogatás, csomagküldés és fogadás, távbeszélő használata, kapcsolat a munkáltatóval, karitatív szervezet tagjával, pártfogóval),

- újrafogalmazott, a büntetés-végrehajtási jogviszony sajátos körülményei között érvényesülő alapvető jogok (vallásszabadsághoz való jog, munkához való jog, művelődéshez való jog, stb.)

Az elítelt néhány jogát a Bv. tv. a korábbinál részletesebben szabályozza, ezek között kiemelhető a véleménynyilvánításhoz való jog, a vallásgyakorláshoz való jog, az iratbetekintési jog, a terhes nőre és a születendő gyermekre vonatkozó jog az őt ért kár megtérítéséhez való jog és a választójog.

• A törvény *a véleménynyilvánítási jog* korlátozását szigorú eljárési szabályok között rendezi. A szigorítást az indokolta, hogy a médiában elhangzottak olyan nyilatkozatok, amelyek a közérdeket sértették. A törvényi korlátozás szerint az elítelt véleménye *a)* a nemzetbiztonság védelme, *b)* a minősített adat közlésének megakadályozása, *c)* a bűncselekmény közvetlen veszélyének fennállása esetén, annak megakadályozása, *d)* a bv. intézet rendje és biztonsága, *e)* a bűnöző életmód népszerűsítésének megakadályozása, valamint *f)* az elítelt, vagy hozzátartozója számára a bűncselekménnyel kapcsolatos vélemény nyilvánosságra hozatalából eredő vagyoni előny elérésének megakadályozása érdekében korlátozható. A bv. intézet parancsnoka vagy az általa kijelölt személy a nyilatkozattételt ellenőrzi. Ha a nyilatkozattétel a törvényben meghatározott érdekek valamelyikét sérti vagy veszélyezteti, a nyilatkozattétel megszakítható, és az elíteltet figyelmeztetni kell a szabályok megtartására és arra, hogy azok be nem tartása esetén a nyilatkozat közzététele megtagadható. A nyilatkozattétel, vagy a közlésre szánt anyag engedélyezéséről vagy megtagadásáról az országos parancsnok dönt. Ha az országos parancsnok a közzétételt megtagadja, arról indokolt írásbeli határozattal dönt. A közzététel megtagadásáról szóló határozat ellen az elítelt bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be.

• *A vallásgyakorlás alapjogát* a szabadságvesztés végrehajtása alatt is biztosítani kell. A Bv. tv. előírása alapján minden elítelt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti- és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa, hogy az egyházi személy, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen, részt vehessen vallási szertartásokon. A bv. intézet köteles elősegíteni a vallási közösségek szociális, karitatív, gondozói tevékenységét és az elíteltnek a szabadulásra való felkészítéséhez nyújtott szolgálatait.

A súlyos, életveszélyes állapotban lévő elítelt kérelmére az egyházi személlyel vagy a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával való találkozást soron kívül lehetővé kell tenni. Az elítelt magánál tarthatja a vallása gyakorlásához szükséges könyveket, írásos anyagokat és kegytárgyakat.

Az elítelt eltiltható az istentiszteleten való részvételtől, ha az a bv. intézet rendjét vagy a biztonságot veszélyezteti.

• Az elítelt alapvető büntetőeljárási joga, hogy az ellene folyamatban levő eljárás során keletkezett *iratokról elektronikus adathordozón átadott másolataiba betekintsen*. Különösen időszerű ez az elektronikus ügyintézési szabályok bevezetése miatt, az elíteltnek ugyanis védekezési joga szempontjából nem lehet hátrányosabb helyzete, mint a szabad állampolgároknak.

• A Bv. tv. biztosítja *a várandós és a kisgyermekes elítelt nőnek az egészségét védő és a gyermek fejlődését szolgáló jogait*. Ha a szülésre a szabadságvesztés végrehajtása alatt kerül sor és az együttes elhelyezést kizáró ok nem áll fenn, a gyermeket egy éves koráig az anyjával együtt kell elhelyezni. Együttes elhelyezés esetén az anya a gyermek felett a gondozás és a nevelés jogát gyakorolja. A gyermek felett szülői felügyeletet gyakorló vagy a gyermekkel kapcsolattartásra jogosult másik szülő, valamint a gyám részére heti egy alkalommal a kapcsolattartást és a gyermek fejlődéséről a megfelelő tájékoztatást biztosítani kell.

Az anya és a gyermek együttesen nem helyezhető el, ha *a)* az anya a gyermek gondozását nem vállalja, *b)* a bíróság a szülői felügyeletet az anya valamennyi gyermekével kapcsolatosan megszüntette, *c)* az anya ellen a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt eljárás indult, vagy *d)* az anya egészségi állapota miatt a gyermek gondozását, nevelését nem tudja ellátni. Ezekben az esetekben is az elítélt a gyermekével kapcsolatot tarthat, kivéve, ha a kapcsolattartásra bíróság vagy gyámhatóság határozata alapján nem jogosult és a büntetés-végrehajtási jogviszony keretei között részt vehet a gyermek nevelésében, valamint a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések eldöntésében, kivéve, ha a bíróság a szülő e jogát korlátozta.

• *Az elítélt jogosult az őt ért kárt megtéríttetni.* A Bv. tv. előírása szerint kárigényét – kivéve, ha szabadult – annál a bv. szervnél terjesztheti elő, ahol a kár bekövetkezett, más gazdálkodó szervezetnél végzett munkáltatás során annál a bv. szervnél, amely a szerződést a gazdálkodó szervezettel megkötötte. Ha az elítélt társadalomba való beilleszkedését elősegítő programban vesz részt, kárigényét annál a bv. szervnél terjesztheti elő, amely a szerződést az ilyen szervezettel megkötötte. Az elítéltet ért kárért a bv. szerv a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint felel. A munkával összefüggésben okozott kárért, ha más gazdálkodó szervezetnél munkáltatták az elítéltet, a munka törvénykönyvéről szóló törvény irányadó azzal, hogy az elítéltet ért kárt a gazdálkodó szervezettel szerződésben álló bv. szerv téríti meg. A társadalmi integrációs programban résztvevő elítéltnak okozott kárt a Polgári Törvénykönyv rendelkezése értelmében az ilyen programot lebonyolító szervezettel szerződött bv. szerv téríti meg.

A kártérítési igényt határozattal kell elbírálni, amely ellen az elítélt a közléstől számított harminc napos jogvesztő határidőn belül, a határozatot hozó bv. szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz, illetve a munkáltatással összefüggésben keletkezett kártérítési igény esetén a közigazgatási és munkaügyi bírósághoz keresettel élhet.

• Annak az elítéltnak számára, aki nincs eltöltve az *aktív választójogtól*, biztosítani kell annak gyakorlását. Az elítélt a fogvatartás helyén, a választási eljárásra vonatkozó jogszabályok szerint jogosult szavazni, az elítélt személyazonosságát a fogva tartó bv. intézet nyilvántartása alapján kell megállapítani. A bv. intézet köteles elősegíteni az elítélt választójogának gyakorlását, az elítélt részére félbeszakítást lehet engedélyezni, amelynek tartama legfeljebb három nap.

(Az egyéb jogosultságok érvényesítésének kifejtésére más fejezetekben kerül sor.)

3.5.3. Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredő kötelezettségei (8 §-9 §, 133 §)

A végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személyre a bíróság jogerős ítélete által létrejött büntetés-végrehajtási jogviszony a végrehajtás teljes tartamára a törvényben megállapított kötelezettségekkel terheli. Ezeket a törvény exemplifikálva sorolja fel.

Az elítélt kötelezettségei – különösen – az alábbiak:

- a szabadságvesztést a számára kijelölt helyen letölteni (ezt a jogszabály vagy az országos parancsnok határozza meg),
- a büntetés-végrehajtás rendjét megtartani (eltűrni), és a kapott utasításokat végrehajtani,
- a számára kijelölt munkát elvégezni,
- a reintegrációt célzó foglalkozások rendjét, valamint a biztonsági és higiéniai követelményeket megtartani,
- a bv. intézet tisztántartásában, karbantartásában és ellátásában díjazás nélkül alkalomszerűen részt venni,

- alávetnie magát a jogszabályban előírt kötelező, vagy egészségügyi állapotának megítéléséhez szükséges vizsgálatnak, beleértve ebbe a jogszabály szerint kötelező gyógykezelést,
- vizsgálati anyagot szolgáltatni abban az esetben, ha fegyelemsértés vagy bűncselekmény megalapozott gyanúja merül fel (alkohol, bódító- illetve kábítószer-fogyasztás ellenőrzéséhez),
- az előírt forma- és egyéb ruházatot viselnie,
- a tartására fordított költséghez hozzájárulni, ha a törvény kivételt nem tesz (önhibáján kívül nem dolgozik, vagy nem rendelkezik letéti pénzzel, illetve nem rendelkezik rendszeres pénzellátással),
- képességeinek és a bv. intézet adottságainak megfelelő képzésben, illetve oktatásban részt venni,
- együttműködni a pártfelügyelői szolgálat és a reintegrációs tevékenységekben részt vevő szervezet munkatársaival,
- túrni, hogy a munkadíjából a tartására fordított költséghez való hozzájárulást levonják (ennek célja, hogy a szabadulás idejére tartalékolandó összeg rendelkezésre álljon),
- az általa okozott kárt megtéríteni,
- a bv. intézetet érintő katasztrófa esetén az elhárításhoz szükséges tevékenységet végezni.

A Bv. törvény a fentiekén túl nevesíti az elítélt ún. passzív kötelezettségeit, e szerint köteles túrni – különösen –

- a más nemű és más végrehajtási fokozatú elítéltektől való elkülönítést, az életkori, kriminológiai, kockázatelemzési és kezelési szempontú, foglalkoztatási és egészségügyi szempontok szerinti csoportba sorolását,
- az egyes rezsimekre vonatkozó korlátozásokat,
- személyes tárgyainak átvizsgálását,
- az e törvény szerinti kivételekkel kapcsolattartásának ellenőrzését,
- életrendjének, bv. intézeten belüli mozgásának meghatározását, illetve korlátozását,
- a biztonsági intézkedések végrehajtását.

A kötelezettségek közül kiemelhető és további törvényi értelmezésre szorul a kijelölt intézetben tartózkodás, a tartási költségekhez való hozzájárulás, az intézet tisztántartásában, karbantartásában és az ellátásban való részvétel, az általa okozott kár megtérítésének és a katasztrófahelyzet elhárításában való részvétel kötelezettsége.

• A Bv. tv. előírja, hogy *az elítélt köteles a számára kijelölt bv. intézetben tartózkodni* és onnan csak a jogszabályban meghatározott esetekben távozhat el. Ezek az intézet elhagyási módok jellegüket tekintve lehetnek huzamosabb idejűek, amikor az elítélt az éjszakát és a nappalt is távol tölti, illetve lehetnek rövid idejűek, amikor az elítélt átmenetileg, esetleg bizonyos napszakban hagyja el az intézetet. A huzamosabb idejű távollét esetei: a büntetés félbeszakítás, a nyomozás céljából történő kiadás, a polgári kórházi elhelyezés, az elmeállapot megfigyelése, a rövidtartamú eltávozás és az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása során alkalmazott eltávozás.

Az intézet ideiglenes jellegű elhagyásának módjai: kimaradás jutalom, enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása során a látogató intézeten kívüli fogadása, bíróságra, ügyészi és nyomozó hatósági kihallgatásra vagy közjegyzőhöz való előállítás, más intézetbe szállítás, intézeten kívüli munkavégzés, külső egészségügyi szakrendelésre előállítás, súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatása, hozzátartozó temetésén való részvétel, illetve kegyeleti jog gyakorlása.

- A dolgozó elítélt a munkadíjából *köteles a tartására fordított költséghez hozzájárulni*. Ha a nyugellátásban, korhatár előtti ellátásban, szolgálati járandóságban vagy magánnyugdíj-pénztár által nyújtott járadékszolgáltatásban részesülő, illetve szabadon felhasználható letéti pénzzel rendelkező elítélt dolgozik, a hozzájárulást a munkadíjból kell levonni. A munkáltatásban részt nem vevő elítélt a tartására fordított költségekhez – legfeljebb annak erejéig – szabadon felhasználható letéti pénzéből járul hozzá.

Az elítélt nem kötelezhető a tartási költségek megfizetésére a feltételes szabadságra bocsátás, a büntetés féléveszakítás és a bv. intézet huszonnégy órát meghaladó elhagyása esetén.

- *Az elítélt köteles a fogva tartó bv. intézet tisztántartását, karbantartását és ellátását szolgáló munkában díjazás nélkül részt venni*, ha egyébként munkáltatásra alkalmas. E törvényi kötelezettség arra készíti az elítéltet, hogy a lakókörnyezetéül szolgáló intézet tisztaságához fenntartásához tevékenyen járjon hozzá. Ilyennek tekinthető a takarítás, anyagmozgatás, kisebb karbantartási munkák végzése, stb.

A bv. intézet az ilyen munkavégzés időpontját és tartamát rögzíti, amely nem lehet napi négy órát, havi huszonnégy órát meghaladó. A bv. intézet orvosa a munkavégzés idejét az elítélt egészségi és fizikai állapotára vagy életkorára tekintettel csökkentheti. E munkavégzés idejére az elítéltet szükség szerint el kell látni munkaruhával és lábbelivel, szakmai oktatásban kell részesíteni, balesetét a munkabalesetre vonatkozó jogszabály szerint kell elbírálni.

- *Az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során okozott kárért* a Polgári Törvénykönyv alapján felelős, a munkával összefüggésben okozott kárért fennálló felelősségére a munka törvénykönyvéről szóló törvény értelemszerűen irányadó. Ha az elítéltet az általa okozott kár megtérítésére a bv. szerv határozattal kötelezte, ellene a határozatot hozó bv. szerv székhelye szerint illetékes bíróságnál, illetve a munkáltatással összefüggésben okozott kártérítési kötelezettség esetén a közigazgatási és munkaügyi bíróságnál a közléstől számított harminc napos jogvesztő határidőn belül keresettel élhet.

- A Bv. tv. új elemként rögzíti *az elítéltek kötelezettségeit katasztrófahelyzet* esetére, eszerint az elítélt köteles közreműködni a katasztrófahelyzet elhárításához szükséges tevékenységben, külön jogszabályok alapján ideiglenes katasztrófavédelmi szolgálatra beosztható.

Katasztrófahelyzet idejére az elítéltek jogai korlátozhatók, őket a bv. intézet közvetlen veszélyeztetettsége vagy használhatatlanná válása esetén más bv. intézetbe kell átszállítani.

(Az egyéb kötelezettségek részletesebb kifejtése más fejezetekben található)

3.5.4. Kérelem, panasz és egyéb jogorvoslat (140-144.§§)

Minden állampolgárnak, így az elítéltnak is elidegeníthetetlen joga a jogorvoslathoz való jog. Az elítéltet a jogorvoslat során jogairól, kötelezettségeiről bármikor tájékoztatást kérhet, a felvilágosítást megfelelő időben kell megadni.

A kérelem általános jogérvényesítési eszköz, amellyel az elítélt kérheti, hogy a jogszabály által nem kizárt, de engedélyhez kötött tevékenységet folytathasson (pl. kapcsolattartást hozzátartozónak nem minősülő személlyel, középiskolai tanulmányokat folytathasson, stb.)

A jogsérelmek orvoslását szolgáló eszközök a panaszjog, a fellebbezés és a kereset (a fellebbezés és kereset eszközeinek érvényesítését az egyes intézmények bemutatásánál taglaljuk). A *panasz* olyan beadvány, amely egyéni jogsérelem, vagy érdeksérelem megszüntetésére irányul és elintézése nem tartozik más, jogilag szabályozott eljárásra.

A kérelem és a panasz irányulhat a fogvatartással összefüggő és attól független jogérvényesítésre, vagy jogsérelem orvoslására. Az elítélt jogosult a bv. intézetben a büntetés-végrehajtástól független szervhez közérdekű bejelentés, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére.

A törvény előírása szerint az elítélt a fogvatartásával összefüggő ügyben írásban, kérelemmel fordulhat a büntetés-végrehajtási szervezet ügyintézésre jogosult tagjához, valamint személyes meghallgatást is kérhet a bv. intézet parancsnokától, a bv. intézet szervezeti egységének a vezetőjétől. Az elítélt a bv. intézet parancsnokához írásban, közvetlenül is fordulhat.

Az elítélt a büntetés-végrehajtási szervezet ügyintézésre jogosult tagjának döntése, vagy intézkedése ellen, illetve annak elmulasztása esetén, panasszal fordulhat annak a bv. intézetnek a parancsnokához, ahol a döntés vagy intézkedés, illetve a mulasztást történt. Ha a döntést, az intézkedést, illetve mulasztást a bv. intézet parancsnoka vagy a BVOP kijelölt szervezeti egységének a vezetője hozta, a panaszt a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka bírálja el.

A bv. intézetnek a fogvatartottak jogainak érvényesülését biztosítani kell, az ezzel kapcsolatos iratokat, döntéseket köteles a címzettnek haladéktalanul továbbítani és nyilvántartani.

Az elítélt a fogva tartással kapcsolatos ügyében közvetlenül fordulhat:

- a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez, kérheti az ügyész általi meghallgatását,
- a fogva tartás alatt gyakorolható állampolgári jogainak a sérelme esetén az állampolgári jogok országgyűlési biztosához,
- személyes adatainak kezelésével vagy a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával összefüggő jogsérelem esetén az adatvédelmi biztoshoz,
- emberi jogi nemzetközi szervezetekhez, ha ezt külön jogszabályok lehetővé teszik.

A *fellebbezés* a sérelmezett határozat megtámadása. Az elítélt fellebbezési lehetőségeit a Bv. tv. új rendelkezései jelentősen kibővítik, ezeket az egyes határozatoknál tárgyaljuk.

Polgári jogi, családjogi ügyekben a perindítás eszköze a *kereset*. A kereset szigorú alakszerűséghez kötött beadvány, *melynek célja a polgári jogvita bírói úton való eldöntése*. Az elítélt minden olyan jogvitás ügyben keresettel fordulhat a bírósághoz, amely a szabadságvesztés-büntetéssel nincs kapcsolatban, ha ezt az ügy jellege szerinti jogág eljárási szabályai megengedik.

3. 6. Az elítéltek elhelyezése és anyagi ellátása (Bv. tv. 98., 122. §; Bv. Sztv. 6. §)

3.6.1. Elhelyezés

A büntetés-végrehajtási intézetben az elítéltek közvetlen elhelyezése (elszállásolása) céljára részleget, azon belül zárkákat és lakóhelyiségeket kell kialakítani. A *részleg* az intézet egyéb részeitől elhatárolt, zárkákat vagy lakóhelyiségeket magában foglaló területe. A *zárka* az elítéltek elhelyezésére szolgáló olyan helyiség, amelynek nyílászárói (ajtaja és ablaka) a külön rendelkezésekben meghatározott biztonsági követelményeknek megfelelnek. A zárkában folyóvízzel ellátott mosdót, illetve – az ön vagy közveszélyes magatartást tanúsító elítéltek elhelyezésére kialakított zárka kivételével – elkülönített, lehetőség szerint önálló szellőzésű WC-t kell létesíteni. A *lakóhelyiség* annyiban tér el a zárkától, hogy a nyílászáróira biztonsági berendezés felszerelése mellőzhető, a tisztálkodáshoz szükséges folyóvizet, fürdőt, illetve WC-t körletenként is lehet biztosítani. A bv. intézetben – a fogvatartottak összetételére figyelemmel – dohányzó, illetve dohányfüst-mentes zárkát (lakóhelyiséget) kell kijelölni.

A Bv. tv. rendelkezése alapján az elítéltek közösen helyezhetők el, de ha erre lehetőség van, az elítéltet egyedül kell elhelyezni. Az egy személyre jutó légtér és mozgásteret a törvény nem szabályozza. A zárkában elhelyezett elítéltek számára személyenként fekhelyet, ülőkét és mosdótálat (lavort) kell biztosítani. A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezett

szekrényt az elítélt saját költségére lakattal lezárhatja, ennek kulcsát magánál tarthatja. Az elítélteket ágyneművel ellátva és legfeljebb egyemeletes ágyon kell elhelyezni, ettől eltérni csak rendkívül indokolt esetben lehet.

A büntetés-végrehajtási intézet rendeltetésszerű működése, az elítéltek jogainak az érvényesítése egyéb helyiségek és létesítmények kialakítását, működtetését igényli. Ilyenek az orvosi rendelő, betegszoba, fürdőhelyiségek, konyha, lehetőség szerint közös étkezőhelyiségek, látogató helyiség, a védővel, valamint más személyekkel történő hivatalos érintkezésre alkalmas helyiség, könyvtár, a szabadidő eltöltésére, közös foglalkozásra és a közös vallásgyakorlásra szolgáló helyiségek, a szabad levegőn való tartózkodásra, illetve sportolásra alkalmas terület, a kijelölt intézetekben az elítéltek iskolai oktatásához, szakirányú képzéséhez tanterem.

3.6.2. Élelmezés

Az elítéltek közérzetét jelentős mértékben befolyásoló, a büntetés-végrehajtási intézet rendje és biztonsága szempontjából is kiemelkedően fontos tényező az élelmezés minősége, változatossága és mennyisége, emellett a megfelelő ellátás hozzájárul az egészségük, munkaképességük megőrzéséhez.

A Bv. tv. előírása szerint az elítélt részére az általuk végzett munka jellegének, az egészségi állapotuknak és az életkoruknak megfelelően kialakított normák alapján, legalább napi háromszori étkezést – ebből legalább egy alkalommal meleg ételt – kell biztosítani. Rendkívüli esemény idején, vagy más elháríthatatlan ok miatt – legfeljebb három napig – az elítéltek kizárólag hideg étellel is elláthatók, az átszállításra, illetve az előállításra – ha az a bv. intézet székhelyének közigazgatási határán kívülre történik – kerülő elítélt részére csomagolt hideg ételmelet kell adni.

Az étkeztetéssel kapcsolatos minőségi követelmények egyike az étrend változatossága. Összeállításánál célszerű figyelembe venni az elítéltek teljesíthető igényeit, javaslatait. Az étrend kialakításánál gondoskodni kell arról, hogy az elítéltek – orvosi javaslat alapján, a vonatkozó normakereten belül – diétás vagy kímélő ellátásban részesüljenek. Az élelmezésnél az intézet lehetőségein belül figyelemmel kell lenni az elítélt vallási igényeire. Ez egyrészt azt jelenti, hogy nem kényszeríthető olyan ételek elfogyasztására, amelyektől a vallása tiltja, másrészt az intézet köteles betartani a normakeretet, és csak az adott (beszerzési, technikai) lehetőségeken belül köteles elfogadható alternatívát jelentő ételek étrendbe állítására.

A büntetés-végrehajtási szabályokkal összhangban, lehetőség van arra, hogy az elítélt kiegészítse élelmezését. Erre módot ad az intézetekben rendszeresen biztosított vásárlás (kiétközés), a csomagban beküldhető, a látogatás során behozható és helyben elfogyasztható élelmiszerek.

3.6.3. Ruházat

A Bv. tv. rendelkezése szerint az elítéltet az évszaknak megfelelő formaruhával, alsóruhával, lábbelivel kell ellátni. Ha a bv. intézet ideiglenesen nem tud formaruhát biztosítani, ennek idejére az elítélt saját ruháját viselheti. A bv. intézetnek tehát gondoskodnia kell az elítéltek formaruhával történő ellátásáról, amellyel szemben általános követelmény, hogy a kiadott ruházat – az évszaknak megfelelő formaruha, alsóruha és lábbeli, a dolgozó elítélteknek munkaruha, külön jogszabály szerint védőruha, védőfelszerelés – nem lehet megalázó vagy lealacsonyító. Ez a követelmény kifejezi, hogy a ruházatnak viselésre alkalmasnak (megfelelő anyagúnak, színűnek, fazonúnak, méretűnek, tisztának és jó állapotban levőnek) kell lennie.

Az elítélt a használatra kiadott formaruhát köteles rendeltetésszerűen használni, megővni, ha szükséges, azon a kisebb, szakértelmet nem igénylő javításokat elvégezni, a rendszeres

tisztítás és karbantartás pedig az intézet feladata. Ha engedély vagy jogszabályi rendelkezés alapján viseli a saját ruházatát, alsóruháját vagy lábbelijét az elítélt, azok karbantartásáról, mosásáról, tisztításáról maga gondoskodik.

3.6.4. Szolgáltatások

Az elítélt köteles a tisztálkodási felszerelés költségét megtéríteni. Ez alól a szabály alól kivételt képez az, ha az elítélt nem rendelkezik letéti pénzzel, ilyenkor az alapvető tisztálkodási felszerelést a bv. intézetnek kell biztosítania. Az elítélt köteles továbbá a jogszabályban meghatározott többletszolgáltatások igénybevételét megtéríteni, így különösen

a) a kondicionáló terem használati díját;

b) a hűtőszekrény használati díját;

c) a vízmelegítő használati díját.

A kondicionálás céljából kialakított termék igénybe vételi díjának megtérítése a Bv. tv. új eleme, amellyel a bv. intézetek bevételeinek növelése a cél. Tekintettel arra, hogy az elítéltek reintegrációja miatt fontos a fizikai állapot megfelelő szinten tartása, a térítési díjakat nem a piaci árak alapján, hanem az elítéltek lehetőségeinek szem előtt tartásával kell megállapítani úgy, hogy az az átlagos elítélt számára is elérhető legyen. Azon elítéltek számára, akik nem tudnak fizetni a kondicionáló terem használatáért, vagy a bv. intézet nem rendelkezik ilyen lehetőséggel, az elítéltek más jellegű mozgásához a bv. intézetek a sétaudvarokon biztosítanak ingyenesen használható eszközöket, amelyek minden elítélt számára díjmentesen rendelkezésre állnak.

3.7. Az elítéltek egészségügyi ellátása (Alaptörvény XX. cikk; Eü. tv. 3., 8., 15., 20. §; Bv. tv. 156–163. §)

A fogvatartottak egészségi állapota, egészségük védelme, valamint betegségük esetén megfelelő gyógykezelésük és gondozásuk kiemelkedő jelentőséget kap a nemzeti és nemzetközi szabályokban. Magyarország Alaptörvénye XX. cikkében rögzíti, hogy „mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez”, a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT) alapelvi megfogalmazása szerint a fogvatartottak ugyanolyan szintű egészségügyi ellátásra jogosultak, mint bárki a társadalomban a szabadon élők között. Az elítéltek egészségügyi ellátására általában az egészségügyi és társadalombiztosítási jogszabályok az irányadók, a Bv. tv. az elítéltek sajátos helyzetéből fakadó, ettől eltérő rendelkezéseket tartalmazza.

• Ennek megfelelően alakul a *gyógyszerrel és gyógyászati segédeszközzel történő ellátás* szabályozása. A társadalom részéről elvárás, hogy a fogvatartottak minél nagyobb részben viseljék a fogva tartásuk költségeit, amelynek része a gyógyszerrel történő ellátásuk is. A Bv. tv. ezért úgy szabályoz, hogy a munkavégző-képesség megőrzése, helyreállítása alapesetben a dolgozó által finanszírozandó költség. A gyógyszerköltségek levonására a dolgozó, munkadíjjal rendelkező fogvatartottak esetében van lehetőség. Emellett továbbra is térítésmentesen kap gyógyszert és gyógyászati segédeszközt a várandós elítélt, valamint az anya-gyermek részlegesen elhelyezett gyermek, illetve a letéti pénzzel, jövedelemmel nem rendelkező, továbbá a közgyógyellátásra ellátásra jogosult elítélt a vonatkozó mértékig.

• Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben (a továbbiakban: Eü. tv.) biztosított *betegjogok* az elítélteket is megilletik, azonban a büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredő módosulásokkal. Ilyen az *önrendelkezési jog* is, amelynek gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza. A Bv. tv. az elítélt egészségügyi ellátása visszautasításával kapcsolatos önrendelkezési jogát korlátozza a

közösség és az elítélt saját egészségének érdeke védelmében veszélyeztető, illetve közvetlen veszélyeztető állapot fennállása és sürgős szükség esetén, valamint közegészségügyi-járványügyi érdekből. A sürgős szükség az egészségi állapotban bekövetkezett olyan változás, amelynek következtében azonnali egészségügyi ellátás hiányában a beteg közvetlen életveszélybe kerülne, illetve súlyos vagy maradandó egészségkárosodást szenvedne. A veszélyeztető állapot az, amelyben az azonnali intézkedés hiánya a beteg vagy más személy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül fenyegető helyzetet eredményezne, illetőleg a környezetére közvetlen veszélyt jelentene. Az önrendelkezési jog egyik részjogosítványa az egészségügyi beavatkozások elvégzéséhez való beleegyezés, illetve a beleegyezés visszavonásának lehetősége. Ezt a lehetőséget a Bv. tv. is biztosítja az elítéltek számára, azonban az indokolatlan szállítások, a visszaélések megelőzése érdekében abban az esetben, ha a beleegyezés visszavonása alapos ok nélkül történt, az elítélt kötelezhető az ezzel kapcsolatban felmerült és indokolt költségek megtérítésére.

- A büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredően *korlátozódik az elítélt azon joga, hogy egészségügyi szolgáltatót, illetve orvost válasszon.* Az elítélt egészségi állapotának megfelelő gyógyító-megelőző ellátását ugyanis elsősorban a büntetés-végrehajtási szervezet keretei között kell biztosítani. Az elítélt elsődlegesen a bv. intézetben, ha az ottani ellátás nem elegendő, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházban, a Szegedi Fegyház és Börtönben működő Krónikus Utókezelő Részlegen vagy az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben nyújtott ellátást köteles igénybe venni.

Előfordul, hogy a megfelelő egészségügyi ellátás a büntetés-végrehajtási szervezet intézményrendszerén belül nem biztosítható, ebben az esetben a bv. orvos vagy a bv. egészségügyi szerve gondoskodik arról, hogy az elítélt civil egészségügyi intézményben részesüljön megfelelő és kötelező, a társadalombiztosítás által finanszírozott ellátásban. Civil egészségügyi intézmény térítésköteles szolgáltatását ugyanis csak akkor veheti igénybe az elítélt, ha azt a bv. intézet parancsnoka engedélyezi és az elítélt a szállítással együtt a várható költségeket megelőlegezi, az egészségügyi intézmény pedig vállalja a szolgáltatást.

- Az elítélt *sürgősségi orvosi ellátását* elsősorban a bv. orvosnak kell elvégeznie, de ha az ellátásra munkaidőn túl vagy munkaszüneti napon van szükség, akkor a készenléti szolgálatot teljesítő orvos, illetve háziorvosi ügyeleti szolgálat, a sürgősségi ügyeleti szolgálat vagy a mentőszolgálat biztosítja az ellátást. Orvosi javaslatra – ha a bv. egészségügyi szerv nehezen érhető el, és a bv. intézetben nem biztosítható a megfelelő ellátás – az elítéltet a legközelebbi kötelező ellátást biztosító egészségügyi intézménybe kell szállítani.

3.8. Az elítéltek reintegrációja (164. §)

A szabadságnak, a jogoknak és javaknak elvonása a szabadságvesztés-büntetését töltő elítélttől, e büntetés elengedhetetlen velejárója, mert enélkül nem rendelkezne visszatartó hatással. A szabadságvesztés végrehajtásának korszerű felfogása azonban nem elégedhet meg a szabadságelvonással járó hátrányok, a büntetéssel szükségszerűen együtt járó „rossz” elrettentő, motiváló hatásának egyoldalú érvényesítésével. Évszázados tapasztalatok ugyanis arra intik a szakembereket, hogy az a börtön, amely csak az elvonásokra, a minél szigorúbb, keményebb rezsimre, a fogva tartottak mély alávetésére, megalázására vagy csupán megőrzésükre helyezi a hangsúlyt, a korszerű büntetés-végrehajtástól elvárható minimális eredményességre sem számíthat. Ellenkezőleg, az ebből a börtönből szabaduló elítéltek többsége elsivárosodott, elszemélytelenedett, és inkább növekvő, dacos agresszivitással kellene esetükben számolni. Éppen e felismerésnek köszönhetően már nem tekinthető új keletűnek az a törekvés, amely a börtön visszatartó, elrettentő „negatív” motiváló hatását „pozitív” hatáselemekkel egészíti ki. Ez utóbbiak funkciója nem más, mint az elítéltnak kiutat kínálni korábbi életvitele megváltoztatásához, serkentést, segítséget nyújtani számára a szabadulása utáni beilleszkedéshez.

Az elítélteknek e *pozitív irányú befolyásolása* a XX. század elejétől összhangban állt a szabadságvesztés végrehajtásának uralkodóan humán tartalmú speciálpreventív célkitűzésével. A második világháború után az észak-amerikai kontinensen és Nyugat-Európában a treatment-ideológia, hazánkban a '60-as '70-es években elterjedt átnevelési szemlélet egyaránt az elítéltek morális átalakítását, a bűnelkövetéstől belső meggyőződésükből fakadó tartózkodásukat tűzte ki célul, ennek elérését főképpen pszichológiai, pedagógiai módszerekkel látták megvalósíthatónak. Ez a börtönmodell mind az európai, mind a hazai büntetés-végrehajtási felfogásban és jogalkotásban az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben átértékelődött. A korábbi, az elítéltek megváltoztatására irányuló törekvések a gyakorlatban irreálisnak, túlnyomórészt megvalósíthatatlannak bizonyultak. Helyébe olyan modell lépett, amely nem mond ugyan le az elítéltek pozitív irányú befolyásolásának hatásrendszeréről, de azt az elítéltek számára a társadalomba visszatérés esélyét javító készségük és képességeik, személyes erőforrásaik fejlesztésére ajánlja. E felfogás tehát ahelyett, hogy az elítéltek személyiségének átalakításával próbálkozna, lehetőséget kínál számukra önmaguk megváltoztatására.

Az elítélt személyiségének pozitív irányú befolyásolásához a nemzetközi szakirodalom minden olyan tevékenységet felsorol, amely az elítélt fizikai vagy mentális egészségének megőrzését, illetve helyreállítását célozza, a reszocializációt, reedukációt, rehabilitációt, integrációt. A magyar büntetés-végrehajtási szabályozás ezt a pozitív irányú befolyásolást gyűjtőfogalommal *reintegrációnak* nevezi, és ide sorolja az elítélt megismerését, foglalkoztatását, önképzését, szabadidős programjának szervezését, jutalmazását, fegyelmi felelősségre vonását, a családi és társadalmi kapcsolatok támogatását.

A reintegráció tágabb értelemben az a folyamat, amikor a kiszorult, vagy marginalizálódott egyén visszakerül a közösségbe (Hatvani E.), szűkebb, büntetés-végrehajtási értelemben minden olyan tevékenység, amely alkalmas a zártintézeti tartózkodás személyiségkárosító hatásait csökkenteni, vagy hozzájárulni ahhoz, hogy az egyén szabadulása után a társadalom által elfogadható módon élhessen (Huszár L.) Az elítéltek reintegrációjának kiemelt területe az érintettek célszerű *foglalkoztatásának*, a rendelkezésre álló idő pozitív és konstruktív eltöltésének megszervezése. A foglalkoztatás feladata, hogy elősegítse az elítéltek szellemi és fizikai erejének fenntartását, olyan alap- és szakműveltség megszerzését, amelynek révén növekszik esélyük a szabadulás utáni visszailleszkedésben. A szervezett foglalkoztatás bármely formájának alkalmazása egyidejűleg mérsékelheti a börtönbüntetéssel járó káros hatásokat. A bv. intézetben végzett értelmes tevékenység ugyanis hozzátartozik a társadalomban megszokott normális életvitelhez, míg az elítélteket tétlenségre kényszerítő semmittevés nyugtalanságot, deprimáltságot, agressziót vált ki belőlük.

Az egyes országokban a foglalkoztatás különböző formáinak aránya eltérő, általános azonban az elítéltek kötelezettsége valamiféle foglalkozásban – többnyire a munkavégzésben – való részvételre. Hazánkban történelmi és gazdasági okokból az elítéltek munkáltatásának aránya lett és várhatóan lesz a foglalkoztatásban a meghatározó.

A reintegrációs tevékenység körébe sorolható az elítélt

- oktatása, szakmai képzése,
- munkáltatása,
- szabadidős, vagy közművelődési tevékenysége,
- kapcsolattartása és
- jutalmazása, fenyítése.

3.8.1. Az elítéltek oktatása, szakmai képzése

A nemzetközi és a hazai tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy az elítéltek foglalkoztatásának növekvő súlyú területe az iskolarendszerű oktatás. A nemzetközi szakirodalom arról tudósít, hogy az idők folyamán nagymértékben megváltozott az oktatási-képzési program jellege és célja. A módosulás iránya a korábbi javító-fegyelmező eljárásokról a személyiség és a szociális készség, az egyéni tapasztalatok gazdagítása felé mutat, ami a társadalomba való újra beilleszkedés esélyeit javítja.

A fogva tartottak iskolai végzettsége, előképzettsége mindenütt alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek. Kézenfekvőnek tűnik tehát a bv. intézetben e hiányok pótlásával elősegíteni a beilleszkedés műveltségi feltételeinek javítását. Ez azonban nem jelentheti a művelődés ráerőszakolását az elítéltekre, ellenkezőleg, tiszteletben kell tartani szabad választási lehetőségeiket.

A nemzetközi ajánlások éppen ezért a „börtön-normalizációs” törekvések mentén az *elítélt tanuláshoz, művelődéshez való állampolgári jogának csorbítatlanságára* hívják fel az államok figyelmét. Az ajánlások ezen túl olyan erőfeszítésekre serkentik az államokat, hogy tegyék lehetővé az elítélt számára a választást az oktatásban-képzésben való részvétel, illetve a munkatevékenységekben való részvétel között, illetve mindkét foglalkozás mellé ugyanolyan anyagi ösztönzőket rendeljenek. (Az Európa Tanács miniszteri Bizottságának R/89. sz. ajánlásából)

A Bv. tv. elsősorban az általános iskolát nem végzettek oktatását támogatja azzal, hogy ha annak feltételeit az intézet nem tudja biztosítani, az elítéltet – kérelmére – az erre kijelölt másik intézetbe kell szállítani. A törvény lehetőséget ad arra is, hogy az elítélt közép fokú iskolában, illetve szakképzésben, valamint – a bv. intézet parancsnokának engedélyével – a felső fokú tanulmányokat megkezdje, illetve folytassa.

Az elítéltek részvétele az oktatásban a tankötelezettség életkori határáig, a 16. életév betöltéséig kötelező, egyben a bv. intézet feladata számukra az általános iskolai képzés feltételeinek biztosítása. Egyébként az oktatásban, szakmai képzésben az elítéltek önként vehetnek részt, az elítéltek minél nagyobb számú részvételéhez fűződő egyéni és társadalmi érdek érvényesülését a büntetés-végrehajtás ösztöndíjrendszere segíti.

A Bv. tv. rendelkezése szerint az általános iskolai oktatásban, a közép fokú iskolában, illetve a szakképzésben vagy továbbképzésben, kivételesen iskolarendszeren kívüli szakoktatásban, illetve felső fokú tanulmányok folytatásában részt vevő elítéltet – ha önhibáján kívül nem dolgozik, illetve nem rendelkezik az intézeten kívüli pénzellátással, vagy járadékkal - a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egynegyedének megfelelő ösztöndíj illeti meg. Az ösztöndíj az iskolai végzettséget vagy szakképzettséget igazoló okirat alapján állapítható meg. Az oktatásban részesülő elítélt tanulmányi eredményétől, szorgalmától és magatartásától függően kiegészítő ösztöndíjban részesülhet.

Ha az elítéltet ösztöndíj illeti meg, bv. intézet oktatási-képzési megállapodást köt az elítélttel. A megállapodásban az elítéltet tájékoztatni kell arról, hogy ha az általános iskolai oktatásban, közép fokú iskolában – idetartozik a gimnázium, a szakközépiskola és a szakiskola –, illetve a szakképzésben vagy továbbképzésben a tanulmányait megkezdte, és a képzésben önhibájából nem vesz részt, illetve indokolatlanul megszakítja, a felmerült költségek teljes vagy részleges megtérítésére kötelezhető.

A Bv. tv. a vizsgákra való felkészüléshez más jogszabályban meghatározott vizsgaszabadságot, illetve – kérelmére – az oktatási napokon egy óra munkaidő-kedvezményt biztosít.

Az elítéltek szakképzését és továbbképzését elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegíthetik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést, vagy a bv. intézetben belül történő munkavégzést. Az elítélt a szakképzésbe és a továbbképzésbe a kérelme alapján vonható be, a kérelem alapján megkezdett szakképzésben

és továbbképzésben az elítélt részvétele kötelező. Önhibájából való visszalépése esetén a költségek részbeni vagy teljes megtérítésére kötelezhető.

Az elítéltek részére oktatást, szakképzést és továbbképzést a munkáltató, a bv. szerv, vagy jogszabály által arra felhatalmazott egyéb szerv, illetve magánszemély külön-külön vagy együttesen is szervezhet. Az oktatás, szakképzés és továbbképzés költségei a szervezőt terhelik, a költségekhez az elítélt önként is hozzájárulhat.

3.8.2. Az elítéltek munkáltatása

Az elítéltek munkáltatása – mint fentebb már kifejtettük – foglalkoztatásuk egyik leggyakoribb és hazai büntetés-végrehajtási rendszerünkben egyik kiemelten fontos formája. E munkavégzés hatékonyságáról az elmúlt évtizedekben szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy az elítéltek személyiség-átalakító funkciójához fűződő remények illuzórikusak voltak. A jogalkotó azonban a hatályos szabályozásban is képviseli azt a felfogást, hogy a rendszeres munkavégzés segíthet a börtönkárosító hatások csökkentésében, gátolhatja az elítélt testi-lelki kondíciójának hanyatlását, és a munka eredményéből fakadó sikerélmények és anyagi-erkölcsi elismerések növelik pénztartalékát, fokozzák önbizalmát. A munkavégzés, különösen ha szakmai gyakorlottság megszerzésével és fejlesztésével is jár, alkalmassá válhat egy rendezettebb, anyagi és létbiztonságot is kínáló életmód előfeltételeinek megteremtésére.

A munkáltatás fogalmát a Bv. tv. az értelmező rendelkezések körében adja meg: „a reintegrációs tevékenység azon formája, amikor az elítéltek... munkavégzése szervezeten, rendszeresen, haszon- vagy bevételszerzési céllal, a munka törvénykönyvében szabályozott munkaviszonytól eltérő, jogszabályban meghatározott feltételekkel és díjazás ellenében történik, az így létrejövő munkáltatási jogviszony alanyai munkáltatóként a bv. intézet, a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott gazdasági társaság vagy a bv. szerv szerződése és a fogvatartott hozzájárulása alapján más gazdálkodó szervezet, valamint munkavégzőként az elítélt...” A munkáltatás tehát rendszeres, díjazással elismert tevékenység. Ezzel szemben – mint ezt fentebb, a kötelezettségek körében érintettük - nem minősül munkáltatásnak a bv. intézet tisztántartásában, karbantartásában és ellátásában díjazás nélkül alkalomszerű részvétel.

A Bv. tv. a korábbi szabályozásnál hangsúlyosabban emeli ki, hogy a munkáltatás célja az elítéltek reintegrációján kívül a büntetés-végrehajtás önfenntartását segítő haszon- és bevételszerzésre, valamint önellátásra törekvés.

A munkáltatási jogviszonyban részt vevő alanyok számára a Bv. tv. részletesen előírja a jogokat és kötelezettségeket. Így a munkáltatás során az elítélt jogosult:

- a) az e törvény alapján megállapított díjazásra,
- b) munkahelyi vagy üzemi baleset esetén baleseti ellátás és baleseti egészségügyi szolgáltatásra,
- c) a rendszeresen végzett munka után fizetett szabadságra.

A munkáltatás során az elítélt köteles:

- a) törvényben meghatározott kivételtől eltekintve munkát végezni,
- b) a kijelölt munkát szakismereteinek és képességeinek megfelelően, fegyelmezetten ellátni,
- c) a munkabiztonsággal és a környezetvédelemmel kapcsolatos előírásokat megtartani,
- d) a munkát a kijelölt időben és helyen, a munkáltató utasítása szerint, az elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások és technológiai utasítások szerint elvégezni. A Bv. tv. kiemeli, hogy az elítélt a munkáltatás során nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné.

A Bv. tv. alapján az elítéltet nem terheli munkavégzési kötelezettség: ha tankötelezettsége áll fenn; terhes, vagy kisgyermekes anyja; munkaképtelen; az öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte vagy a szükséges szolgálati időt megszerezte; amíg állampolgári kötelezettségét

teljesíti; közeli hozzátartozója súlyos betegsége vagy halála esetén ha látogatást, illetve a temetésen való részvételt engedélyeztek; keresőképtelen betegség esetén; a kötelező orvosi vizsgálat teljes időtartamára; más elháríthatatlan ok vagy a munkáltató engedélye alapján nem tud a munkahelyén megjelenni.

A szabadságvesztés-büntetését töltő *elítélt munkavégzése* a legtöbb országban, így hazánkban is *kötelező*. Míg a munkakötelezettség általában az állampolgárok számára nem jogi, hanem magatartásetikai tartalmú fogalom, addig az elítéltet jogi norma kötelezi a munka végzésére. Az elítéltek munkára kötelezésével összefüggő elvi kérdés az, hogy a szabadságvesztés-büntetés tartama alatt végzett munka nem lehet represszív tartalmú, büntető- vagy kényszermunka jellegű. A kényszer vagy kötelező munka végzésének általános tilalmát a hazánkban is kötelező érvényű nemzetközi dokumentumok tartalmazzák, így az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 8. cikkbeli 3/a pontja és az Európa Tanács által kezdeményezett Emberi Jogok Európai Egyezményének 4. cikkbeli 2. pontja. E dokumentumok azonban nem tekintik kényszermunkának a kötelező munkával járó szabadságvesztés kiszabását, illetve a munkakötelezettség megkövetelését a bírói határozat alapján letartóztatásban lévő, vagy az ilyen határozattal feltételes szabadságra bocsátott személytől.

A munkáltatás céljának reintegrációs tartalma azt is megköveteli, hogy az elítéltek munkavégzése sem súlyában (pl. rendkívül megterhelő nehéz testi munka), sem természetében (pl. egyhangú, megalázó, egészségre ártalmas) nem hordozhatja a társadalmi rosszallás jegyeit. Semmiféle, az elítélt beilleszkedését elősegítő hatást nem remélhetünk az olyan munkavégzéstől, amely értelmetlen vagy haszontalan. A munkáltatással szemben támasztott követelmény elsősorban olyan ipari vagy mezőgazdasági tevékenység végzése, amely a legjobban megközelíti a szabad társadalomban megszokott munkafeltételeket, mind a gyártási folyamatok, mind a minőségellenőrzés és értékesítés szempontjából.

Az elítéltek munkavégzésének szabályozását történelmileg vizsgálva megállapítható, hogy az fokozatosan közelített a szabad munkavállalókra és munkáltatókra vonatkozó munkajogi rendezéshez, azonban néhány alapkérdésben jelenleg is különbözik attól. Az alapvető különbség abban van, hogy az elítélt munkavégzése nem a munkáltató és a munkavállaló szabad elhatározásából létrejött szerződésen alapul, hanem a jogszabálynak, az elítélt számára kötelező munkavégzést előíró rendelkezésén. Az elítélt munkavégzése tehát nem a munkajogviszony, hanem a büntetés-végrehajtási jogviszony keretein belül szabályozott. Az elítéltek munkáltatásának sajátosságai abban mutatkoznak, hogy egyfelől a munkáltatónak (a bv. szervezetnek) korlátozottak a lehetőségei a munkavégző elítélttel szemben, a korlátokat a munkajog alapvető szabályai állítják pl. a munkaidőre, a munkarendre, a munkavédelemre stb. vonatkozóan. Másfelől az elítéltek munkáltatásánál a bv. szervezetet nagyobb jogkör illeti meg a munka kijelölése, a díjazás megállapítása, a munkafeltételek meghatározása terén. Ugyanakkor a bv. szervezetet nagyobb felelősség is terheli, mert az elítéltekkel szemben foglalkoztatási, illetve, ha az elítélt valamilyen okból nem végez munkát, eltartási kötelezettsége is van.

A Bv. tv. részletesen rendelkezik a munkáltatóhoz kapcsolódó jogokról és kötelezettségekről is:

A szabadságvesztés végrehajtása során a büntetés-végrehajtási szervezet adottságai szerint biztosítani kell az elítélt munkáltatását, ez azonban átmenetileg, a munkába állítását akadályozó ok fennállásáig szünetelhet. Az elítélt munkába állításáról és annak módosításáról a munkakör, a munkahely és a munkáltató megjelölésével – a munkaköri alkalmasság megállapítása alapján - a BFB dönt. A munka kijelölésénél lehetőség szerint figyelembe kell venni az elítélt szakmai képzettségét, de az elítélt nem végezhet munkát olyan munkakörben, amely kapcsán jogerősen foglalkoztatástól eltiltásra ítélték.

A munkáltató köteles:

- a) az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeit a jogszabályokban előírtak szerint biztosítani,
- b) a munkavégzéshez szükséges tájékoztatást és irányítást megadni, az előírt oktatásokat megtartani,
- c) a munka jellegének és a munkában részt vevő elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak összetételének megfelelő munkarendet kialakítani,
- d) a munkát folyamatosan szervezni,
- e) a végzett munkáért díjazást fizetni,
- f) a munkafolyamatokat, illetve a munkaköröket munkavédelmi szempontból veszélyességi fokozatokba sorolni,
- g) a munkáltatásra vonatkozó jogszabályi előírásokat betartani,
- h) a munkába állítás előtt, vagy azt követően a jogszabály előírása szerint az elítéltet munkaköri alkalmassági orvosi vizsgálatra küldeni.

A munkáltatás általános szabályaitól eltérő *az elítéltek terápiás foglalkoztatása*. Ilyen munkáltatásra akkor kerül sor, ha az elítélt megváltozott munkaképességű, vagy egészségi állapotú és állapotjavításához szükséges munkát végez. A terápiás foglalkoztatásról, annak munkaidejéről, természetéről a bv. orvos javaslatára a BFB dönt. Az ilyen foglalkoztatásban részt vevő elítélt számára teljesítménykövetelmény nem írható elő. A terápiás foglalkoztatáson részt vevő elítélt rendszeres pénzbeli térítésre jogosult, amelynek legkisebb összege az alaplunkadíj egyharmada.

A munkáltatás szervezeti rendszerének alakulását tekintve megállapítható, hogy a '90-es évek elejétől megváltozott gazdálkodási feltételrendszerben az elítéltek munkával foglalkoztatását túlnyomórészt ellátó büntetés-végrehajtási vállalatok kritikus helyzetbe kerültek. Helyükbe 1994-től a nagyobb gazdasági önállósággal rendelkező gazdálkodási szervezetek, az igazságügyi miniszter által e célra alapított korlátolt felelősségű társaságok léptek. Azóta a munkáltatás szervezete két alapvető formában. *a büntetés-végrehajtási intézetben* a költségvetés keretén belül és *a gazdasági társaságokban* látja el az elítéltek munkával foglalkoztatását. Az intézeti (költségvetési) munkáltatás feltételeit az egyes végrehajtási egységek biztosítják. Ebben a formában történik az elítéltek kisebb hányadát foglalkoztató intézet-fenntartási, az ún. központi ellátásra, szolgáltatásra irányuló és a terápiás jellegű munkáltatás. Az elítéltek többségét 9 ipari és 3 mezőgazdasági profilú gazdasági társaság (kft.) foglalkoztatja munkával.

A Bv. tv. lehetővé teszi azt is, hogy a fentiekén kívül a munkáltató szerződése alapján az elítélt – írásban megadott hozzájárulásával – *más gazdálkodó szervezetnél* is végezhesen munkát, kivéve, ha

- a) ott a fogvatartás megkezdése előtt öt éven belül a munkavállaló, vezető tisztségviselő vagy tulajdonos volt, üzletrésszel rendelkezett, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban állt, illetve e körülmények bármelyike a szabadságvesztés végrehajtása alatt is fennáll,
- b) olyan munkakörben foglalkoztatnák, amelyet jogszabály rendelkezése szerint csak büntetlen előéletű személy tölthet be,
- c) a hozzátartozójával kerülne alá-fölrendeltségi vagy elszámolási viszonyba.

3.8.3. *Az elítéltek szabadidős tevékenysége, művelődése*

Az elítéltek foglalkoztatásának növekvő jelentőségű szektora a kötelezően előírt tevékenységen túli, alternatív választható, a szellemi, fizikai regenerálódást, a művelődés egyéni szükségleteit kielégítő szabadidő-tevékenység. A Bv. tv. az elítélt jogaként határozza meg a szabadságvesztés célját szolgáló valamennyi reintegrációs programon való részvételre, önképzésre, ennek megfelelően – külön szabályban foglalt módon - szabadidejében igénybe veheti a bv. intézet művelődési- és sportolási lehetőségeit. A szabadságvesztésnek nem lehet

célja az elítélt megfosztása a társadalomról szóló információktól, ellenkezőleg, a beilleszkedést megkönnyítendő, biztosítani kell, hogy tájékozódhasson az ország társadalmi, gazdasági és kulturális életéről, a világ eredményeiről. Ezt szolgálják a tájékoztatás különböző, alábbiakban érintett eszközei.

Az elítéltek művelődésének hagyományos bázisa a *könyvtár*. Súlya ugyan a tömegkommunikációs eszközök – különösen a televízió – elterjedésével csökkent, de még mindig számottevő azoknak az elítélteknek az aránya, akik rendszeres olvasói az intézeti könyvtáraknak. A fogva tartottak saját költségükön korlátozás nélkül *újságokat, folyóiratokat* rendelhetnek, vagy ilyeneket hozzátartozóik útján rendszeresen megkaphatnak.

A *tömegkommunikációs programok* közül a legnépszerűbb a rádió és a televízió. A zárkákban, közös helyiségekben elhelyezett készülékek üzemeltetésére az intézeti házirend ad eligazítást. Az intézetekben lehetőség van az elítélteknek saját tulajdonú rádió- és televíziókészülék üzemeltetésére is, ezek meghibásodása esetén a tulajdonosnak kell a javítás költségeiről gondoskodni.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a fogva tartottak között számos, ki nem bontakozott tehetség van, akiknek korábbi életkörülményei nem tették lehetővé, vagy éppen elfojtották kreativitásuk kifejeződését. Ezeknek az elítélteknek az önértékelés, az önbizalom erősítéséhez, a tétlen időtöltés hasznos, alkotó aktivizálásához segítséget kell nyújtani. Érdeklődésük főképpen képzőművészeti, zenei, tánc-, irodalmi, színházi és kézműipari, barkács tevékenységek felé irányul. Az intézetekben szervezett különböző programok célja, hogy lehetőséget biztosítson e speciális érdeklődés kielégítésére. Az elítéltek számára az intézet vagy az öntevékeny szervezet *műkedvelő csoportokat, szakköröket* szervezhet.

A *testnevelés* fontos helyet foglal el az elítéltek számára nyitva álló szabadidő-foglalkozások között. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a fogvatartottak többsége számára az egyik legvonzóbb kapcsolódási forma a testmozgás. A testnevelés és sport zárt intézeti jelentőségét növeli a korlátozott mozgási lehetőségek szélesítésének, az elítéltek egészségi- és pszichikai állapotának javítására gyakorolt kedvező hatása. A sport ezen túl alkalmas a szociális tulajdonságok fejlesztésére is, amennyiben az alkalmazott szabályok betartására, vagy a másokkal való együttműködésre késztet.

A Bv. tv. előírja, hogy támogatni kell az *elítéltek önképzését*. Az önképzés alkalmas lehet az elítélt számára általános vagy szakmai műveltségének gyarapítására, felfrissítésére, hogy érdeklődésének megfelelően egyéni tanulást folytasson, vagy idegen nyelvet tanuljon. Az önképzéssel kapcsolatosan felmerült költségek az elítéltet terhelik.

3.8.4. Az elítéltek kapcsolattartása

Az elítéltek reintegrációjára, börtöntűrő képességükre, illetve a társadalomba visszailleszkedés szubjektív szándékára és objektív feltételeire egyaránt kiható területe személyes kapcsolatrendszerük fenntartásának támogatása. Ez elsősorban a meglévő családi kapcsolatok megőrzésére, ápolására irányul.

Az elítéltek életútjának vizsgálata alapján megállapítható, hogy jelentős részüknél a tartós családi kapcsolatok megteremtése és fenntartása kedvezőtlenül alakult, többségüknek börtönbe kerülésük miatt súlyos családi, illetve egzisztenciális problémái keletkeztek és megoldhatatlan nehézségekkel kerültek szembe. Ezek között a házassági, anyagi természetű gondok, a gyermekelhelyezés körüli bizonytalanságok, munkavállalási, közigazgatási, társadalombiztosítási problémák jelentkeztek halmozottan. Ugyanakkor a vizsgálat azt is kimutatta, hogy az elítéltek jelentős részében él a rendezett, biztonságos családi élet iránti vágy. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a társadalomba beilleszkedés reális lehetősége nagymértékben függ a családi környezet segítségétől. A családi élet – megfelelő összhang esetén – olyan stabilizáló erő, amely az elítéltet a társadalmi adaptációra serkenti. Éppen ezért a bv. intézet fontos feladata a családi kapcsolatok fenntartása, a szabadságvesztés-büntetéssel

krízishelyzetbe sodródott házastársi, szülő-gyermek, valamint egyéb hozzátartozói kapcsolatok rendezése.

A családi kapcsolatok fenntartásán, rendezésén túl a bv. intézet támogat minden olyan személyes kapcsolatfelvételt, amely hozzájárulhat az elítélt jövőbeli életútjának, életvezetésének rendezéséhez, ezen belül segíti letelepedéshez, lakáshoz, munkahelyhez jutását. A bv. intézet fontos feladata, hogy akadálytalanra tegye az elítélt kapcsolatfelvételét az őt hivatásszerűen, vagy önként segítő utógondozókkal, pártfogó felügyelőkkel, társadalmi vagy karitatív szervezetek képviselőivel.

Röviden visszatekintve az elítéltek kapcsolattartási jogának elmúlt félévszázadnyi alakulására, annak jelentős változását – e jog számottevő kiterjesztését – regisztrálhatjuk. Míg az '50-es években gyakran előfordult, hogy az elítéltek éveken keresztül nem küldhettek senkinek hírt és nem kaphattak értesítést legközelebbi hozzátartozójuktól sem, addig a '60-as és '70-es években az a szemlélet uralkodott, hogy a kapcsolattartás kedvezmény, amit ki kell érdemelni.

A Bv. tv. az elítélt kapcsolattartási jogát abból az általános követelményből vezeti le, hogy a szabadságvesztés ténye ne szakítsa meg az elítélt pozitív emberi és társadalmi kapcsolatait és az elítélt a fokozatokra és a rezsimekre vonatkozó szabályok szerint élhessen ezen jogával. A kapcsolat az intézet által nyújtott elektronikus úton is megteremthető.

Az elítélt kapcsolattartási formái:

- a) levelezés,
- b) telefonbeszélgetés a bv. intézet által biztosított telefontal,
- c) csomag küldése és fogadása,
- d) látogató fogadása,
- e) látogató bv. intézeten kívüli fogadása,
- f) kimaradás,
- g) eltávozás.

• *Levelezés.* A Bv. tv. előírása szerint az elítélt hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és a bv. intézet által engedélyezett személyekkel levelezhet, a levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott. A levelezés ellenőrzésének célja a fogvatartás biztonságának a fenntartása, a biztonságot sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése, ha a levél a fogvatartás biztonságát veszélyeztető adatot, információt vagy tárgyat tartalmaz, a levél nem továbbítható, az elítéltnak nem kézbesíthető.

Tartalmilag nem ellenőrizhető az elítéltnak a hatóságokkal, törvényben kihirdetett nemzetközi egyezményben elismerten erre hatáskörrel rendelkező nemzetközi jogvédő szervezetekkel, az alapvető jogok biztosával, valamint a nemzeti megelőző mechanizmus szervezetével vagy munkatársával és a védővel való levelezése. Ha alapos indok merül fel arra, hogy az elítélt részére érkező vagy az általa küldött levelek nem a borítékban megjelölt hatóságtól, nemzetközi szervezettől vagy a védőtől származnak vagy nem a címzetteknek szólnak a levelet az elítélt jelenlétében – jegyzőkönyv egyidejű felvétele mellett – kell felbontani.

• *Telefonbeszélgetés.* Az elítélt a szabadságvesztés végrehajtási fokozataira és rezsimeire vonatkozó rendelkezések szerinti gyakoriságban és időtartamban telefonhívást kezdeményezhet kizárólag a bv. intézet által kijelölt telefontal. A telefonbeszélgetés ellenőrizhető, indokolt esetben megszakítható, amelyről az elítéltet tájékoztatni kell. Ha jogorvoslatra vonatkozó jognyilatkozat megtétele miatt a védővel való telefontal történő kapcsolatfelvétel indokolt és az elítélt nem rendelkezik letéti pénzzel, részére a telefonbeszélgetés költségét a bv. intézet megelőlegezi.

- *Csomag küldése és fogadása.* Az elítélt havonta fogadhat, vagy küldhet csomagot. A bv. intézet parancsnoka engedélyezheti, hogy a kapcsolattartó a csomagot közvetlenül a bv. intézetben adja át. A csomag a fogvatartás biztonsága érdekében ellenőrizhető, ennek lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell. A csomag mindazokat a tárgyakat tartalmazhatja, amelyeket az elítélt engedéllyel magánál tarthat.

Ha az elítélt nem kap csomagot, a bv. intézet parancsnoka engedélyezheti, hogy az elítélt a letéti pénzéből – a személyes szükségleteire egyébként fordítható összegén felül – a csomag tartalmára vonatkozó szabályok figyelembevételével vásároljon.

- *Látogató fogadása.* Az elítélt a rezsim szabályokhoz igazodóan havonta legalább egyszer, alkalmanként hatvan percben, de legfeljebb kilencven percben, egyidejűleg négy fő látogatót fogadhat. Az elítélt és a látogató beszélgetése ellenőrizhető, indokolt esetben a bv. intézet parancsnoka elrendelheti, hogy az elítélt biztonsági beszélőfülkében, vagy rácson keresztül beszélhet a látogatóval.

A látogatás félbeszakítható, ha az elítélt vagy a látogató a látogatás rendjét megsérti, vagy ha magatartása a bv. intézet rendjét, a fogvatartás biztonságát közvetlenül sérti vagy veszélyezteti. A látogatásból ki kell zárni azt, akit az ügyész vagy a bíróság a folyamatban lévő büntetőeljárás eredményessége érdekében attól eltiltott, illetve azt, akinek a magatartása a bv. intézet, valamint a fogvatartás biztonságára veszélyt jelent.

- *Látogató bv. intézeten kívüli fogadása.* Az elítélt számára - aki a szabadságvesztésből a büntetés egyharmadát letöltötte, és fegyházban legalább egy évet, börtönben legalább hat hónapot, fogházban legalább három hónapot kitöltött, vagy akit átmeneti részlegre helyeztek - engedélyezhető a látogató bv. intézeten kívüli fogadása, amelynek tartama alkalmanként legalább két óra. A látogató bv. intézeten kívüli fogadása esetén az elítélt kizárólag a látogató megjelenését követően távozhat a bv. intézetből. A bv. intézeten kívüli látogatás idejére – az elítélt letételében lévő pénze terhére – a bv. intézet parancsnoka költőpénz kiadását engedélyezheti. Az bv. intézeten kívüli látogatás a szabadságvesztés időtartamába beszámít.

- *Kimaradás* elsősorban az elítélt családi és társadalmi kapcsolatainak fenntartása, oktatásban, képzésben való részvétele, a szabadulása után a munkahelyről és a lakásról való gondoskodás elősegítése érdekében engedélyezhető annak az elítéltnak, aki a szabadságvesztésből a büntetés egyharmadát letöltötte, és fegyházban legalább egy évet, börtönben legalább hat hónapot, fogházban legalább három hónapot kitöltött, vagy akit átmeneti részlegre helyeztek. Tartama a huszonnégy órát nem haladhatja meg. A kimaradás idejére a bv. intézet parancsnoka – az elítélt letételében lévő pénze terhére – költőpénz kiadását engedélyezheti. A kimaradás az elítéltek csoportja részére is engedélyezhető. A bv. intézet parancsnoka dönti el, hogy a csoportos kimaradás kíséreléssel történik-e.

- *Eltávozás* kizárólag akkor engedélyezhető, ha az elítélt a szabadságvesztésből a büntetés egyharmadát letöltötte, és fegyházban legalább egy évet, börtönben legalább fél évet, fogházban legalább három hónapot kitöltött. Tartama évente fegyházban legfeljebb öt nap, börtönben legfeljebb tíz nap, fogházban és az átmeneti részlegen legfeljebb tizenöt nap. Ha az elítélt fizetett szabadsággal rendelkezik, az eltávozást a fizetett szabadságba be kell számítani.

3.8.5. Az elítéltek jutalmazása

Az elítéltek jutalmazása a reintegrációs tevékenység fontos eleme, a magatartás-szabályozás alapvető szakmai módszere, amely elősegíti az egyéniesítést és a progresszivitás elvének megvalósítását, valamint az elítélt együttműködési hajlandóságát.

A Bv. tv. alapján az elítélt jutalomban részesíthető:

- példamutató magatartásáért,
- a munkában elért eredményéért,
- a tanulásban tanúsított szorgalmáért,

- a közösség érdekében végzett tevékenységéért,
- élet vagy jelentős anyagi érték megmentéséért,
- súlyos veszély elhárításáért.

A Bv. tv. a fokozatosság szem előtt tartásával taxatívén sorolja fel az adható jutalmak körét:

- a) dicséret,
- b) kondicionáló terem használatának díjmentes biztosítása,
- c) látogatófogadás soron kívül, a látogatási idő meghosszabbítása,
- d) a személyes szükségletekre fordítható összeg növelése,
- e) pénzjutalom,
- f) tárgyjutalom,
- g) a végrehajtott fenyítés nyilvántartásból törlése,
- h) látogató bv. intézeten kívüli fogadása soron kívül,
- i) jutalom kimaradás,
- j) jutalom eltávozás.

Látogató bv. intézeten kívüli fogadása soron kívül, jutalom kimaradás és jutalom eltávozás nem engedélyezhető, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban, vagy a magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegte. E jutalmazási formák időtartama a szabadságvesztésbe beszámít.

3.8.6. Az elítéltek fegyelmi felelőssége

Az intézet rendjének, fegyelmének betartását a jogalkotó elsősorban az elítéltek önkéntes jogkövetésétől várja, de számol azzal is, hogy az elítéltek egy része megszegi a bv. rendjének szabályait. Ha a szabadságvesztést töltő elítélt vétkes magatartása bűncselekményt, vagy szabálysértést is megvalósít, ebben az esetben a fegyelmi felelősségrevonás mellett a bv. intézetnek büntető, vagy szabálysértési feljelentést is kell tennie.

A fegyelmi felelősségrevonás is – a jutalmazás mellett – az elítéltek magatartás-szabályozásának módja, amely a büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsértővel szemben alkalmazott, a végrehajtás rendjének fenntartásához, a büntetés-végrehajtás biztonságához kapcsolódó, helyreállító, együttműködésre ösztönző, az elkövetőt és más fogvatartottakat visszatartó, jogilag szabályozott intézmény. Fontos kiemelni, hogy a fegyelmi fenyítések alkalmazásának nem lehet célja szenvedés előidézése vagy fizikai fájdalom okozása, de a hazai- és nemzetközi szabályok tiltják minden olyan fegyelmező eszköz alkalmazását is, amely sérti az elítélt emberi méltóságát.

A Bv. tv. az alábbi fegyelmi fenyítések alkalmazását írja elő:

- a) feddés,
- b) a magánál tartható tárgyak körének korlátozása, amely legalább egy, legfeljebb hat hónapig tarthat,
- c) a bv. intézet által szervezett programokon, rendezvényeken, művelődési, szabadidős, illetve sportprogramokon való részvétel korlátozása, vagy attól való eltiltás, amely meghatározott alkalmakra, de legfeljebb három hónapig tarthat,
- d) a többlétszolgáltatások – mint a kondicionáló terem, a hűtőszekrény és a vízmelegítő használatának - megvonása, amely legalább egy hónaptól, legfeljebb három hónapig terjedhet,
- e) a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése, amely hat hónapig terjedő időre, legfeljebb ötven százalékkal csökkenthető,
- f) magánelzárás.

A magánelzárás a legsúlyosabb fegyelmi fenyítés, amelynek végrehajtását a Bv. tv. részleteiben szabályozza:

A magánelzárás fegyházban huszonöt, börtönben húsz, fogházban tíz napig terjedhet, amelynek időtartama alatt engedélyezhető, hogy az elítélt dolgozzon vagy iskolába járjon. A magánelzárás, ha az elítélt dolgozik, fegyházban húsz, börtönben tizenöt és fogházban öt napig terjedhet.

A magánelzárás végrehajtása alatt az elítélt

- a) kimaradásra és eltávozásra nem mehet,
- b) a védőjével való kapcsolattartást kivéve nem telefonálhat és nem levelezhet,
- c) nem küldhet, és nem kaphat csomagot,
- d) nem fogadhat látogatót, kivéve a lelkeszt, valamint a szabadulás előkészítése érdekében a leendő munkáltatóját, a pártfogó felügyelőt és a karitatív szervezet megbízottját,
- e) a személyes szükségleteire nem vásárolhat,
- f) nem veheti igénybe a bv. intézet művelődési és sportolási lehetőségeit, sajtóterméket nem olvashat,
- g) a munkáltatásban nem vehet részt, de a fegyelmi jogkör gyakorlója engedélyezheti, hogy dolgozzék.

Az elítélt a magánelzárás végrehajtása alatt is érintkezhet a védővel, a bv. intézet parancsnokának engedélyével, felügyelettel meglátogathatja a súlyos beteg közeli hozzátartozóját, részt vehet a közeli hozzátartozója temetésén. A magánelzárás végrehajtása folytán elmaradt látogatás, csomagküldemény és az elítélt személyes szükségleteire szolgáló vásárlás a magánelzárás végrehajtása után engedélyezhető.

A magánelzárás végrehajtásának akadálya lehet, ha az orvos vagy a pszichológus az elítélt egészségi állapota miatt a magánelzárás végrehajtásának megkezdését, vagy folytatását nem javasolja, a magánelzárás végrehajtását félbe kell szakítani. A törvény tiltja magánelzárás alkalmazását a várandós és kisgyermekes nővel szemben.

A *fegyelmi eljárás* során a Bv. tv. előírásai alapján, a fenyítési jogkör gyakorlójának az elítéltet meg kell hallgatni, a fenyítés kiszabásánál figyelemmel kell lenni a fegyelemsértés súlyára és az elítélt eddigi magatartására, szem előtt tartva a fenyítés célját.

A bv. intézet magánelzárást kiszabó határozata ellen az elítélt és – ha a fegyelmi eljárásban eljár – a védője a büntetés-végrehajtási bíróhoz bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A bírósági felülvizsgálati kérelmet a határozat közlésekor nyomban be kell jelenteni; a kérelemnek a magánelzárás végrehajtására halasztó hatálya van.

Az egészséget szándékosan megsértő elítélt által elkövetett fegyelemsértés kapcsán felmerülő költségeket a Bv. tv. új rendelkezése szerint az elítélt köteles megtéríteni. A korábbtól eltérő szabályozást az ilyen jellegű cselekmények visszaszorításának szükségessége indokolja

Ugyancsak új rendelkezése a törvénynek, hogy a fegyelmi jogkör gyakorlója megszüntetheti az eljárást, illetve a fenyítés végrehajtását fel is függesztheti, ha az elítélt *közvetítői eljárásban* részt vesz. A közvetítői eljárás eredményeként a sértett és az elkövető között olyan írásba foglalt megállapodás jön létre, amely az *elkövető tevékeny megbánását* tükrözi. Mindkét fél részéről ezért szükséges az önkéntes hozzájárulás, ennek hiányában ugyanis nem lehet beszélni a konfliktus megnyugtató rendezéséről. A közvetítői eljárásban a sértett és az elkövető egyenrangú felek, hozzájárulásukat az eljárásban bármikor visszavonhatják, ilyenkor a fegyelmi eljárás folytatódik. Amennyiben a sértett magatartása miatt hiúsul meg az elkövető teljesítése, attól még a közvetítői eljárás eredményesnek minősül, és a fegyelmi eljárást nem kell az elkövetővel szemben lefolytatni.

3.9. Különleges fogvatartotti csoportok végrehajtási sajátosságai (Bv tv. 192-204. §§)

3.9.1. A fiatalkorúak szabadságvesztése

A fiatalkorúaknak a felnőttekétől eltérő büntetőjogi megítélését, büntetés-végrehajtási kezelését életkori sajátosságaik indokolják. Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül, hogy a fiatalkor a társadalmi követelményekhez való alkalmazkodási készség kialakulásának a szakasza. Ebből is következik, hogy a még lezárulatlan jellembeli, biológiai és szociális fejlődésük, kialakulóban lévő személyiségük lehetővé, egyben szükségessé teszi a büntetés-reintegrációs jellegének erősítését a represszív elemekkel szemben. Ezt fejezi ki a Btk. 106. § (1) bekezdésében, amikor kiemeli, hogy „a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.

A '90-es évek elején a fiatalkorúak igazságszolgáltatásáról a magyar büntető törvényhozás látókörébe került nemzetközi dokumentumok, így különösen az ún. Pekingi Szabályok (1985) és a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény (1989) szükségessé tették ezek jogrendszerünkbe való beillesztésére irányuló jogharmonizációs munka megkezdését. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1995. évi XLI. törvény már ez utóbbi Egyezmény szellemében rendelkezik arról, hogy a szabadságvesztés-büntetés kiszabása fiatalkorúakra csak végső eszközként alkalmazható, amikor a 106. § (3) bekezdésében kimondja: „szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni, vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.” A Btk. tehát a szabadságvesztés-büntetés fiatalkorúakra alkalmazásának kivételességét megerősíti, amely azt hivatott biztosítani, hogy a fiatalkorú környezetéből történő kiemelésre csak végső esetben kerüljön sor.

A büntetés-végrehajtási jog a fiatalkorúak szabadságvesztésének végrehajtását az általános rendelkezéseket kiegészítő speciális rendelkezésekben szabályozza. A fiatalkorúak szabadságvesztése végrehajtásának sem célja, sem feladata nem tér el az általánostól, a Bv. tv. mégis fontosnak tartja kihangsúlyozni az életkori adottságokra tekintettel a büntetés-reintegráló jellegét, amikor kimondja: „A szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére, a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére.”

• *A fiatalkorú elhelyezése, elkülönítése, megismerése:* A fiatalkorúak szabadságvesztését külön bv. intézetben, vagy a bv. intézet elkülönített részében kell végrehajtani. A fiatalkorúak bv. intézetében felnőtt korú elítéltek csak a bv. intézet működése érdekében helyezhetők el. A fiatalkorú kérelmére az azonos nemű fiatalkorú testvérével együttesen elhelyezhető, ha ez mindkét fiatalkorú érdekében áll, és a bv. intézetben ennek lehetősége megteremthető. Az együttes elhelyezésnél figyelembe kell venni az elítéltek előéletét és az elkövetett bűncselekményt, valamint az együttes elhelyezés fogvatartás rendjére és biztonságára gyakorolt lehetséges hatását, a fiatalkorú veszélyeztetettségét, értelmi és érzelmi fejlettségét.

A bv. intézetben tartózkodó fiatalkorú elítéltek elhelyezésére szolgáló lakóhelyiségek és zárkák berendezése – a bv. intézet lehetősége szerint – a fiatalkorúak magatartása, tanulmányi előmenetele és szorgalma figyelembevételével alakítható ki, amely a normalizáció alapelvét hivatott elősegíteni.

A fiatalkorú befogadásakor, megismerése érdekében a bv. intézet a fiatalkorú elítéltről az oktatási intézménytől, gyermekvédelmi intézménytől pedagógiai véleményt kér, különösen a magatartás, a szorongalom, a fejlesztést igénylő területek, a családi háttér adataira vonatkozóan. Az adatok az egyéni fejlesztési terv, a fiatalkorú védelme, valamint a kockázatbecslés érdekében használhatók fel.

• *A fiatalkorúak reintegrációja:* A bv. intézet a fiatalkorú egyéni fejlesztési tervét a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése,

pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettségének fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, továbbá az egészséges életmódra való felkészítése érdekében alakíthatja ki. A nevelési terv elkészítését, a nevelési módszerek és eszközök alkalmazását a javítóintézetek szakmai tapasztalatai felhasználásával végzi.

A bv. intézet reintegrációs tevékenységének középpontjában a Bv. tv. a fiatalkorúak *oktatását és szakmai képzését* helyezi. A fiatalkorú elítéltek nevelése ugyan nem vállalhatja fel a családi és az iskolai nevelés minden funkcióját, de mégis nagyobb eséllyel léphet fel, mint a felnőtt korúaknál. A nemzetközi tendenciákkal egybeesően hazánkban is az intézeti nevelési hatásrendszer középpontjába az elmaradt, vagy hiányos szocializáció pótlására irányuló általános és szakműveltséget nyújtó képzés fejlesztésére irányuló törekvések léptek. A felmérések szerint a fiatalkorúak intézetében befogadottak közül iskolába nem járt, illetve csak egy-két osztályt végzett, de írni, olvasni nem tud az elítéltek 8–10%-a, az általános iskola 8. osztályát pedig mindössze 50–60%-uk végezte el. A fiatalkorú a tankötelezettségét a külön törvényben meghatározott életévének betöltéséig köteles folytatni, ami a 16. életév betöltéséig tart. Ez alól kivétel a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 45. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely sajátos nevelési igény esetén lehetővé teszi, hogy a szakértői bizottság 23 éves korig meghosszabbítsa a tankötelezettséget, amely a bv. intézetekben fiatalkorúként a 21. életév betöltéséig lehetséges. Ezt a jogkört a bv. intézetekben a Befogadási és Fogvatartási Bizottság gyakorolja.

A Bv. tv. a fiatalkorú tanulmányainak megkezdésének és folytatásának könnyítése érdekében fontos előírásokat tartalmaz. Ezek szerint – elősegítve az externátusi vizsgáztatást és oktatást – a fiatalkorú tanulói vagy magántanulói jogviszonyt a bv. intézet parancsnokának engedélyével a bv. intézeten kívüli oktatást nyújtó intézménnyel is létesíthet, amely során iskolalátogatási és vizsgakötelezettségét az oktatási intézményben teljesíti. Az engedélyezés során figyelembe kell venni különösen az elkövetett bűncselekményt, a biztonsági kockázatokat, a fiatalkorú korábban tanúsított magatartását, tanulmányi előmenetelét és szorgalmát. Továbbá megkezdett tanulmányok esetén a fiatalkorú kérelmére a vizsgakötelezettség teljesítése érdekében a bv. intézet gondoskodik a külső oktatási intézménybe előállításáról, ha ehhez az oktatási intézmény vezetője és a bv. intézet parancsnoka együttesen hozzájárul. A fiatalkorú kapcsolatot tarthat az oktatási-nevelési intézménye pedagógusával, tanulmányi és vizsgakötelezettsége, valamint személyiségfejlődése érdekében.

Ha a bv. intézet nem áll szerződéses kapcsolatban általános iskolával, a bv. intézet illetékességi területébe tartozó iskola a bv. intézettel kötött együttműködési megállapodás alapján biztosítja az alapfokú képzést, magántanulói jogviszony keretében.

A fiatalkorú oktatásban való érdekeltté tétele érdekében a követelményeket az ő személyi adottságaihoz kell igazítani és a tanulmányi eredményt és a szorgalmat az egyéni képességek alapján kell értékelni.

- A fiatalkorúak foglalkoztatásának az oktatáson, szakmai képzésen túl fontos területe megfelelő *munkáltatásuk*. A munkavégzésnek a fiatalkorúak életkori sajátosságaihoz, szellemi és testi képességeihez, érdeklődésükhöz közelállónak, valamint a munkaerőpiaci szükségletekhez egyaránt alkalmazkodónak kell lennie. A munkával foglalkoztatás felnőtt korúaktól eltérő jellege abban áll, hogy a fiatalkorúaknál fokozottabban kell figyelemmel lenni a foglalkoztatás fentebb már érintett területeire, az oktatásban illetve szakmai képzésben való részvételükre, valamint az életkori sajátosságokból fakadó általános munkajogi korlátozásokra. Ez utóbbival összefüggően két korlátozó rendelkezés van: a tizennyolc éven aluli fiatalkorú éjszakai munkára nem osztható be és túlmunkára nem kötelezhető.

- A fiatalkorúak még lezárulatlan személyiségfejlődése lehetővé teszi a közvetett és közvetlen pedagógiai hatások, befolyásolás érvényesítését. Ennek egyik fontos területe a fiatalkorúak 15–20 főből álló csoportegysége. A fiatalkorúak életkori sajátosságaiból fakadó

társulási készségük felismerése és az elítélts csoportok életének tudatos szervezése és ellenőrzése alkalmas az egyes elítéltra háruló reintegrációs hatások erősítésére. Ugyanakkor a tapasztalatok azt is jelzik, hogy a fiatalkorúak között gyakorta alakulhatnak ki olyan spontán csoportosulások, amelyekben a bűnözői indítékrendszer és magatartási minták tovább élnek. Szabad idejük és energiájuk célszerű és módszeres leköltése is a reintegráció fontos eszköze lehet, ezért nagy figyelmet kell fordítani a közművelődési és a szabadidő-programok megszervezésének. Az intézet hatásrendszerének fontos eleme a mozgásigény kielégítését, a feszültségek csökkentését szolgáló testnevelési és sportfoglalkozás. Ezen kívül a fiatalkorúak érdeklődéséhez közelálló kreatív szakköri, önképzésre lehetőséget kínáló programokat kell szervezni. Az intézeti tapasztalatok szerint tartós a fiatalkorúak érdeklődése a kézügyességet fejlesztő (rajz-, makett készítő), a zenei, az irodalmi és a praktikus ismeretekre felkészítő (fodrász, háztartási) szakkörök és önképzőkörök iránt. A fiatalkorúak intézetében is biztosítják továbbá a rendszeres könyvtárhasználatot, a több csatorna vételére és videofilmek vetítésére is alkalmas televíziós műsorközvetítést, rádió hallgatását, napilapok, folyóiratok olvasását.

- A fiatalkorúak *jutalmazása és fegyelmi fenyítése* is különbözik a felnőttektől, amennyiben jutalmazásként dicsérő oklevéllel is jutalmazhatók, e jutalom az elítéltek csoportjainak is adományozható. A tizennyolcadik életévét be nem töltött elítélt eltávozásra és kimaradásra akkor bocsátható, ha őt a törvényes képviselője, nagykorú hozzátartozója, pártfogója vagy valamely, a bv. szervezettel együttműködési megállapodást kötött társadalmi szervezet vagy vallási közösség képviselője fogadja, és a kíséréséről, valamint a visszaszállításáról is gondoskodik.

Fegyelmi fenyítésük a magánelzárás szabályozásában tér el, amennyiben a magánelzárás a fiatalkorúak börtönében tíz, a fiatalkorúak fogházában öt napig terjedhet. A magánelzárással fenyített fiatalkorút az iskolai órától, reintegrációs programokról nem lehet eltiltani.

A fiatalkorú a törvényes képviselőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása nélkül is önállóan tehet panaszt, nyújthat be kérelmet, vagy nyilatkozhat a fogvatartásával kapcsolatban felmerülő ügyekben. Az előző szabály nem alkalmazható a fiatalkorú egészségügyi önrendelkezési jogának érvényesülése tekintetében.

A Bv. tv. a fiatalkorú anyagi ellátásának, a költségek viselésének is sajátos, az életkori és anyagi helyzetéhez igazodó szabályozását adja. Ez alapján a fiatalkorú gyógyszer, gyógyászati segédeszközt térítés nélkül kap, a tartására fordított költségekhez csak akkor köteles hozzájárulni, ha munkáltatásban vesz részt, rendszeres pénzellátással rendelkezik vagy ösztöndíjban részesül. Továbbá a tizennyolcadik életévét be nem töltött fiatalkorú részére, ha letéti pénzzel nem rendelkezik, a bv. intézet költségtérítés nélkül biztosítja az előállítását a súlyos beteg közeli hozzátartozója meglátogatása vagy a közeli hozzátartozó temetésén való részvétel, illetve a kegyelet lerovása érdekében. A fiatalkorú és a nemdohányzók egészségét védő szabály, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött fiatalkorú dohányterméket nem tarthat magánál és dohányzása még a törvényes képviselőjének a hozzájárulásával sem engedélyezett.

A fiatalkorú elítéltek részére naponta lehetővé kell tenni a meleg vizes fürdést (zuhanyozást). Részükre legalább hetente biztosítani kell a bv. intézetben ingyenesen használható sportolási lehetőségek igénybe vételét.

- A Bv. tv. jelentősen kiterjesztette a fiatalkorúak *kapcsolattartásának* lehetőségét, elsősorban a fiatalkorú jövőjéért felelős család, a hozzátartozók fokozottabb bevonásával. A fiatalkorú fogvatartott saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével, háromhavonta *családi konzultáción* vehet részt, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Ptk. alapján a fiatalkorúval kapcsolattartásra jogosult, kivéve, ha a bíróság vagy a gyámhatóság a kapcsolattartási jogot korlátozta vagy megvonta.

A fiatalkorú – a bv. intézet lehetősége szerint – saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével *családterápiás foglalkozáson* vehet részt. Míg a családi konzultáció kötetlen találkozási forma, a családterápiával során a családterapeuta rendszeres, tematikus foglalkozások keretében látja el szakfeladatát. A családterápia olyan pszichoterápiás módszer, amelynek segítségével a terapeuta hozzájárul a családban mutatkozó problémák okainak felderítéséhez, a tüneteket produkáló egyénnel és a családdal közös együttműködésben. A fiatalkorú családterápiás foglalkozáson való részvétele kivételesen a bv. intézeten kívül is engedélyezhető. A családi konzultáció és a családterápiás foglalkozás nem minősül látogatófogadásnak, és az az elítéltek között is engedélyezhető. A családterápiás foglalkozások számát a terápiás szükségletek határozzák meg. A családterápiás foglalkozáson nem vehet részt a szülő, ha kapcsolattartásra nem jogosult.

A segítő célú családi konzultáció, illetve a családterápia az intézet engedélyével folytatható, amely magában foglalja annak mérlegelését, hogy a szülő jelenléte a fiatalkorú érdekét szolgálja-e, valamint nem veszélyezteti-e a büntetőeljárás eredményességét és a büntetés-végrehajtás rendjét és biztonságát. A családi jellegű találkozásoknál fel kell használni a *családi döntéshozó csoport* tapasztalatait, mely révén a család, és a közeli hozzátartozók segítségével a büntetés-végrehajtás, a pártfogók és a fogvatartott közösen tud kidolgozni egy olyan cselekvési tervet, amely a legjobban elősegítheti a fiatalkorú sikeres visszailleszkedését a társadalomba.

A bv. intézetben *szülői értekezlet* is tartható, a fiatalkorúak részére szervezett rendezvényekre a bv. intézet által engedélyezett kapcsolattartók is meghívhatók.

• A *fiatalkorúak szabadítása* számos kérdésben eltér a felnőttekétől. A tizennyolcadik életévét be nem töltött fiatalkorú szabadítása előtt hatvan nappal a törvényes képviselőt értesíteni kell. A fiatalkorút szabadítása esetén a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülőnek vagy a gyámnak kell átadni a bv. intézet székhelyén. A törvényes képviselő írásbeli hozzájárulása esetén a fiatalkorú kísérelő nélkül hagyhatja el a bv. intézetet. A törvényes képviselő az írásbeli nyilatkozatot a várható szabadítás előtt legkésőbb három munkanappal köteles eljuttatni a bv. intézet parancsnokának. Ha a fiatalkorú szülőjéhez vagy gyámjához történő hazatérésére megtett intézkedések nem vezetnek eredményre, akkor a bv. intézet megkeresi a gyámhatóságot a szükséges gyermekvédelmi intézkedés megtétele érdekében. Ha a fiatalkorú törvényes képviselője nem jelent meg az átvétel érdekében, és nem járult hozzá a fiatalkorú kísérelő nélküli eltávozásához, a bv. intézet haladéktalanul megkeresi a fiatalkorú ideiglenes elhelyezése érdekében a gyermekek védelméről szóló törvényben feljogosított szervet, és gondoskodik a fiatalkorúnak az ideiglenes hatályú elhelyezéséről rendelkező határozatban megjelölt gondozási helyre történő szállításáról. Ha a nevelésbe vett fiatalkorú szabadulásakor a gyermekvédelmi gyám nem jelent meg a fiatalkorú átvétele érdekében, a bv. intézet haladéktalanul értesíti a fiatalkorú gyermekvédelmi gyámját működtető területi gyermekvédelmi szakszolgálatot a fiatalkorú gondozási helyére történő szállításának megszervezése érdekében. Ha a fiatalkorú a várható szabadulásakor a tizennyolcadik életévét még nem tölti be, a bv. intézet a pártfogó felügyelettel kapcsolatos intézkedés érdekében értesíti a fiatalkorú lakóhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálatot. Ha a fiatalkorú nem a korábbi lakóhelyén kíván tartózkodni, és ezt írásban jelzi a bv. intézet felé, a bv. intézet azt a pártfogó felügyelői szolgálatot is értesíti, amelynek illetékességi területén a fiatalkorú a szabadulása után letelepedni szándékozik. Ha a fiatalkorút a szabadságvesztés előtt átmeneti nevelésbe vagy tartós nevelésbe vették, a szabadulás előtt a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot is értesíteni kell a fiatalkorú elhelyezésének elősegítése érdekében. A fiatalkorút szabadulásakor a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által megjelölt személynek kell átadni. Ha az átvételre megjelölt személy nem jelenik meg, a fiatalkorút a fogvatartás helye szerint illetékes megyei (fővárosi) ideiglenes elhelyezést biztosító gyermekotthonba kell szállítani. Az átszállításhoz az intézet a gyermekek védelméről és a

gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 72. §-a alapján fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható határozatot állít ki.

3.9.2. Nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó rendelkezések (Bv. tv. 11-12. §§, 207-215. §§, 301. §.)

A 80-as évek végétől, a határok megnyitásával hazánk a korábbi évtizedekben nem tapasztalt mértékben vált befogadó, illetve tranzit országgá. A zömében gazdasági okokból áttelepült idegen állampolgárságúak egy részének tartósan bizonytalan megélhetési és jogi helyzete számottevően megnövelte az általuk elkövetett bűncselekmények számát. A hatályos szabályozás - összhangban az Európai Börtön szabályokkal - alapelvnek tekinti, hogy az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük szerint.

Ha a nem magyar állampolgárral (a továbbiakban: külföldi elítélt) szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtása nem kerül más államnak átengedésre, úgy a büntetés-végrehajtásra a magyar szabályokat kell alkalmazni. A nem magyar állampolgárokra vonatkozó eltérő rendelkezéseket a Bv. tv. külön nevesíti. Eltérő jogszabályi rendelkezések hiányában tehát a nem magyar állampolgárságú elítélt jogi helyzete azonos a magyar állampolgárságúéval.

A Bv. tv. a nem magyar állampolgárságú elítéltekre nézve két tárgykörben fogalmaz meg speciális rendelkezéseket: a külképviselettel való érintkezés és az anyanyelvhasználat tekintetében.

- A külföldi elítélt befogadásáról késelem nélkül értesíteni kell az állampolgársága szerint illetékes *diplomáciai vagy konzuli képviseletet* (a továbbiakban: illetékes külképviselet). Az értesítés csak akkor mellőzhető, ha a külföldi elítélt az írásbeli nyilatkozatában ezt kifejezetten kéri. Ha a külföldi elítélt többes állampolgár, az általa megjelölt külképviseletet kell értesíteni. A külföldi elítéltet az általa ismert nyelven tájékoztatni kell arról, ha nemzetközi egyezmény a szabadságvesztés végrehajtásának az átengedését lehetővé teszi.

A bv. intézetnek további haladéktalan értesítési kötelezettsége van az illetékes külképviselet felé, ha a külföldi elítélt részére – a bv. intézet tudomása szerint – gyámot vagy gondnokot kell kirendelni, illetve a külföldi elítélt haláláról. A bv. intézet továbbá értesíti az illetékes képviseletet a külföldi elítélt szabadításáról, vagy a más államnak történő átadásáról.

- A magyar nyelv nem tudása miatt a külföldi elítéltet nem érheti hátrány, szóban és írásban anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét, vagy – ha a magyar nyelvet nem ismeri – az általa ismert más nyelvet használhatja.

A szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatban a külföldi elítélt jogainak és kötelezettségeinek a gyakorlásával összefüggő tolmácsköltségek a bv. intézetet terhelik. A folyamatban lévő büntetőeljárásban felmerült tolmácsköltségek viselésére a Be. rendelkezéseit kell alkalmazni. Ha a külföldi elítélt a szabadságvesztés végrehajtásával nem összefüggő ügyben kéri tolmács közreműködését, az intézet azt a külföldi elítélt költségére biztosítja.

A külföldi elítéltek számára a nyelvi nehézségek okozhatnak kommunikációs problémákat, amelyek jelentősen megnehezíthetik a bv. intézet rendjébe történő beilleszkedésüket. A Bv. tv. a beilleszkedést elősegítendő előírja, hogy – lehetőség szerint – meg kell szervezni a külföldi elítéltek magyar nyelvi oktatását, melyhez külső szervezetek bevonása adhat segítséget. Az oktatásnak ki kell terjednie arra is, hogy e személyek kapjanak alapvető ismereteket Magyarország történelméből, hagyományaiából, berendezkedéséről. Ezen felül megfelelő foglalkoztatással elő kell segíteni a külföldi állampolgárok intézeten belüli beilleszkedését. A kommunikáció elősegítése és az információk továbbítása érdekében a

külföldi elítéltek elhelyezésénél lehetővé kell lenni más azonos nyelvet beszélő fogvatartottal történő közös elhelyezésüket, azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy olyan személyeket, akik között nemzeti, nemzetiségi, etnikai vagy vallási ellentét áll fenn, nem lehet együttesen elhelyezni.

3.10. Az elítéltek szabadítása

Szakmai irodalmunkban már nem tekinthető új keletűnek az a felismerés, hogy a szabadságvesztésből szabadult számára a társadalomba való beilleszkedés rendszerint jelentős nehézséggel jár. Ennek okait a szakirodalom részben szubjektív eredetűnek tekinti, mint a szabadságvesztés negatív következményeként az önálló életviteli képesség csökkenését, a társadalomellenes életszemlélet megerősödését stb., amelyek az elítélt beilleszkedési készségének fogyatékosságait jelzik. Az okok nyomósabb része azonban objektív eredetű és az elítélt beilleszkedési szándékától függetlenül érvényesülnek. Ilyenek lehetnek a beilleszkedés anyagi feltételeinek, a megfelelő lakhelynek, munkahelynek hiánya, vagy a szabadult elítélt megbélyegzettségéből, a vele szemben érvényesülő ellenérzésből fakadó beilleszkedési nehézségek.

3.10.1. A szabadításra felkészítés

A bv. intézetnek a lehetőségein belül mindent meg kell tennie a szabaduló visszavezetésének segítése érdekében. A végrehajtás korszerű felfogása szerint a szabadításra való előkészítésnek a lehető leghamarabb, már az elítélt intézetbe felvételét követően el kell kezdődnie. Az intézetnek az elítélt együttműködésével már akkor erőfeszítéseket kell tennie abban, hogy az elítélt ne veszítse el azokat a kapcsolatait, amelynek révén leendő lakóhelyét, állását biztosítani tudja.

A Bv. tv. a szabadulónak a társadalomba visszahelyezésre irányuló reintegrációnak két fázisát különbözteti meg, a bv. intézeten belüli szabadulásra felkészítést *gondozásnak*, az intézet elhagyása utánit *utógondozásnak* nevezi. E két fázis hatékony megvalósítása csak abban az esetben képzelhető el, ha arra, mint egységes komplex folyamatra tekintünk.

A gondozás kiterjed a befogadó környezet felkészítésére, amelybe külső személyeket és szervezeteket is be kell vonni. A szabadulásra történő felkészítés, gondozás megkezdésének időpontja és időtartama tekintetében szükséges annak a szabadságvesztés tartamához igazodó meghatározása. Az elítélt gondozását már a bv. intézetből való szabadulása várható időpontja előtt meg kell kezdeni:

- egy évig terjedő szabadságvesztés esetén két hónappal,
- egytől öt évig terjedő szabadságvesztés esetén hat hónappal,
- öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés esetén egy évvel,
- tíz évnél hosszabb szabadságvesztés esetén két évvel.

Tekintettel arra, hogy a Bv. tv. a pártfogó felügyelők bv. intézetekben ellátandó tevékenységét jelentős mértékben kiszélesítette, indokolttá vált egyes pártfogó felügyelői tevékenységek bv. szervezethez integrálása. Az országgyűlés 2014. július 4-én fogadta el a *büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők* által ellátandó tevékenységeket is szabályozó törvényt, egyben meghatározta, hogy a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter irányítja a büntetés-végrehajtással összefüggő pártfogó felügyelői tevékenységet. A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő együttműködik az elítélt által megjelölt letelepedés helye szerint illetékes pártfogó felügyelővel.

A gondozást tehát a bv. intézet állományába tartozó büntetés-végrehajtási pártfogó látja el, a reintegrációs tiszttel való szoros együttműködésben. A gondozás keretében a reintegrációs tiszt és a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő az alábbi főbb feladatokat látja el:

- személyazonosító okmány beszerzése, ha azzal az elítélt nem rendelkezik,
- az elítélt nyilatkoztatása a szabadulását követő lakó- vagy tartózkodási helyére vonatkozóan,
- az elítélt munkavállalási lehetőségeinek feltérképezése,
- családi kapcsolatai rendezettségének megismerése.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő tevékenysége során:

- a) a bv. intézetben egyéni vagy csoportos tájékoztatást tart a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében,
- b) értékeli a reintegrációs programban elért eredményeket,
- c) a reintegrációs programot szükség szerint kiegészíti, fejleszti,
- d) közreműködik a reintegrációs program megvalósításában, különösen társadalmi-, munkaerő-piaci beilleszkedést célzó csoportos foglalkozások megvalósításában.

A szabadulásra való előkészítésben részt vesz az elítélt által megjelölt letelepedés helye szerint illetékes pártfogó felügyelő is, aki:

- a) felméri, hogy az elítélt rendelkezik-e befogadó környezettel,
- b) ha az elítélt rendelkezik befogadó környezettel, felveszi velük a kapcsolatot, és együttműködésük esetén megkezdi felkészítésüket az elítélt lehetőség szerinti visszafogadására,
- c) szükség esetén segíti a családi kapcsolatok helyreállítását,
- d) ha az elítélt részéről gyógyintézetben, illetve szociális intézményben való ellátás vagy elhelyezés igénye merül fel, és ezt kellő időben jelzi, felveszi a kapcsolatot az ellátást nyújtó intézményekkel az elítélt elhelyezése érdekében.

A gondozási tevékenység keretében mindkét pártfogó felügyelő együttműködik a helyi önkormányzatokkal, a munkáltatókkal, az elítélt társadalomba való beilleszkedését elősegítő, karitatív tevékenységet végző civil szervezetekkel, vallási közösségekkel, valamint egyéb önkéntes közreműködőkkel.

A szabadításra felkészítésnek a szabadságvesztés tartamához igazodóan két speciális formáját szabályozza a Bv. tv. Ezek:

- *a szabadulásra felkészítés hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek esetében, és*
  - *a társadalmi kötődési program.*
- *Azt a hosszú tartamú szabadságvesztés töltő elítéltet, aki a szabadságvesztés büntetésből folyamatosan legalább tíz évet bv. intézetben tölt, a Bv. tv. előírása alapján egyéni reintegrációs programba kell bevonni és ennek alapján kell a gondozását ellátni. E program célja a hosszú tartamú szabadságvesztés személyiségkárosító hatásainak csökkentésén túl a szabadulás utáni befogadó környezet (család, önkormányzat, munkáltató, társadalmi szervezetek) felkészítése a visszailleszkedés sikeressége érdekében. Az egyéni reintegrációs program magába foglalja:*

- az oktatást,
- a képzést és szükség szerint a szakképesítés megszerzését,
- a különböző fejlesztendő készségekre vonatkozó tréningeket,
- a munkakeresésre vonatkozó ismereteket.

Az elítélt köteles a programban részére meghatározott feladatokat végrehajtani és együttműködni az abba bevont személyekkel és szervezetekkel. A program szükség szerint felülvizsgálható és módosítható.

• A Bv. tv. *a társadalmi kötődés programot* azoknak az első büntényes bűnelkövetőknek a számára írja elő, akik vétség miatt rövidebb tartamú, egy évet meg nem haladó szabadságvesztést töltenek, vagy gondatlan bűncselekmény miatt kerültek elítélésre. Esetükben a reintegráció legfontosabb célja, hogy a rövid ítéleti időre tekintettel az elítélt ne

szakadjon ki abból a családi, szociális és munkahelyi környezetből, melyben elítélését megelőzően élt. Esetükben a leglényegesebb a családi kötelek fenntartása, a munkáltatás és a szabad élethez közelítő fogvatartás megteremtése, ennek érdekében a nyitottság elvének fokozottabb érvényesítése.

A társadalmi kötődés programban a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő feladata:

- a befogadó környezet biztosítása és erősítése;
- a korábbi munkahelyre történő visszahelyezés elősegítése, vagy új munkahely felderítése, avagy közfoglalkoztatás megteremtése;
- további társadalmi kapcsolatok kiépítése és fejlesztése;
- a lakhatás megteremtésének elősegítése.

A társadalmi kötődés programban részt vevő elítélt sikeres reintegrációja elősegítésére különböző juttatásokra jogosult:

- havonta tíz nap eltávozáson vehet részt a munkavégzésben töltött idő kivételével;
- külső munkahelyen felügyelet nélkül is dolgozhat;
- tanulmányait a bv. intézetben kívül is folytathatja.

Amennyiben az elítélt a társadalmi kötődés program szabályait megszegi, a bv. intézet parancsnoka annak végrehajtását felfüggeszti. Utóbbira abban az esetben is sor kerül, ha az elítélttel szemben újabb szabadságvesztés végrehajtására érkezik értesítés és a büntetések nincsenek összbüntetésbe foglalva.

3.10.2. Az elítéltek szabadításának formái

A szabadítás valamennyi formájának közös jellemzője, hogy az elítélt a bv. intézet elhagyásával visszaszerzi személyes szabadságát és visszanyeri mindazokat az állampolgári jogait, amelyek gyakorlásában a szabadságvesztés korlátozta, vagy amelyek ez idő alatt szüneteltek – hacsak ítélet, vagy jogszabály további korlátozásokat nem tartalmaz – ezenkívül megszűnnek büntetés-végrehajtási kötelezettségei és jogai.

A szabadságvesztésből szabadítás történhet:

- a) a szabadságvesztés tartamának lejártakor,
- b) feltételes szabadságra bocsátással,
- c) a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításával,
- d) kegyelemmel.

• A szabadítás általános formája az, amikor az elítéltet a szabadságvesztés tartamának lejártakor elbocsátják a bv. intézetből.

• *A feltételes szabadság* alap gondolata a progresszív börtönrendszerhez kapcsolódóan jelent meg, funkciója az elítélt érdekeltté tétele a büntetés célja megvalósításában való együttműködésben, valamint a társadalomba való fokozatos visszavezetés elősegítése. A feltételes szabadságon levő elítéltet azzal a feltétellel bocsátják szabadon, hogy újabb bűncselekmény elkövetése, vagy az elrendelt magatartási szabályok megszegése esetén a feltételes szabadság megszüntethető, ami a büntetés végrehajtásának a folytatását vonja maga után. A feltételes szabadság előnye abban van, hogy a bíróság számára – a büntetés kiszabáshoz képest – korrekciós lehetőséget nyújt, az elítélt számára pedig átmenetet és próbatételt is jelent a reintegrálódáshoz. A feltételes szabadságra bocsátás gyakorlati hatékonysága mellett szól, hogy több év átlagában 4–5% között mozog az elrendelt feltételes szabadságra bocsátásokhoz képest a megszüntetések aránya.

A feltételes szabadságra bocsátás alkalmazásának a törvényi rendelkezés szerint objektív és szubjektív feltételei vannak. *Objektív* feltétele a szabadságvesztés-büntetés meghatározott tartamának kitöltése, *szubjektív* feltétele az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt támasztott

kifogástalan magatartása és erre figyelemmel az a feltételezés, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

A feltételes szabadság szabályait a Btk. tartalmazza, eszerint feltételes szabadságra bocsátható az elítélt, ha:

- a szabadságvesztés időtartama alatti magatartása kifogástalan, várhatóan törvényszéki életmódot fog folytatni, és a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető;
- a határozott ideig tartó szabadságvesztésnek a kétharmadát, visszaeső elítélt tekintetében a háromnegyed részét letöltötte [Btk. 38. § (2) bekezdés];
- a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább huszonöt, legfeljebb negyven évben állapítja meg, és a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját években kell meghatározni [Btk. 43. § (12) bekezdés].

A feltételes szabadságra bocsátással a szabadságvesztés-büntetés végrehajtandó része csökken, ennek elbírálásában a Bv. tv. előírása alapján, a bv. intézet előterjesztése alapján a büntetés-végrehajtási bíró dönt. A bv. intézet soron kívül (az elítélt által előzetes fogvatartásban, vagy házi őrizetben töltött idő beszámítására figyelemmel), egyébként a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontja előtt három hónappal tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak. Amennyiben a bv. bíró a feltételes szabadságra bocsátást engedélyezi, de az elítélt súlyos fegyelmi vétséget követ el, arról a bv. bírót soron kívül értesíteni kell.

A bv. bíró a határozott ideig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátott elítélt pártfogó felügyeletét elrendelheti (Btk. 69. §), és külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő [Btk. 71. § (2)–(3) bekezdés]. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátott elítélt vonatkozásában utóbbiak szintén irányadóak.

Meg kell szüntetni a pártfogó felügyelet mellett elrendelt feltételes szabadságot, ha az elítélt a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi. A bv. intézet büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelője a feltételes szabadságra bocsátással összefüggésben elrendelt pártfogó felügyelői véleményt a bv. bíró megkeresése alapján készíti el. A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő utóbbiak érdekében az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontja előtt legalább két hónappal meghallgatja, és vele ettől az időponttól kezdődően rendszeresen kapcsolatot tarthat.

• A jogalkotó a szabadságvesztés félbeszakításának szabályozása során abból indult ki, hogy a végrehajtás tartama alatt is előadódhatnak olyan körülmények, amelyek indokoltá tehetik a végrehajtás hosszabb-rövidebb megszakítását. E jogintézmény alkalmazásának kritériuma az, hogy a félbeszakításhoz fűződő közérdek vagy személyes érdek nyomósabb legyen, mint a végrehajtás folyamatosságához fűződő büntetés-végrehajtási érdek, továbbá, hogy a félbeszakítás ne veszélyeztesse a szabadságvesztés céljának megvalósítását és a közbiztonságot. A szabadságvesztés félbeszakításán a jogerős ítéletben kiszabott és már megkezdett szabadságvesztés meghatározott tartamú ideiglenes megszakítását értjük. A félbeszakítás ideje alatt az elítélt elhagyhatja a bv. intézetet, magatartására, életvitelére nézve különös előírások nem vonatkoznak.

Félbeszakításra csak fontos okból, például az elítélt személyi, családi körülményei, egészségi állapota alapján van mód. Egy naptári éven belül:

- 30 napig terjedő időtartamig a bv. intézet *parancsnoka*,
- 31 naptól 90 napig terjedő időtartamban a büntetés-végrehajtás *országos parancsnoka* dönt.

Nincs tehát annak akadálya, hogy egy éven belül többször is az intézet parancsnoka és a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka külön-külön, de legfeljebb 30, illetve 90 nap, félbeszakítást engedélyezzen. A *belügyminiszter* ennél *hosszabb időtartamban* is engedélyezheti a szabadságvesztés félbeszakítását.

Kivételes esetekben a törvény megengedi a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását az intézet parancsnoka, országos parancsnok, illetve belügyminiszter részéről akkor is, ha az elítélt ellen szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt újabb büntetőeljárás van folyamatban. Indokolt azonban elhatárolni ez utóbbi szabályt attól, amikor a *büntetőbíróságok* a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény felhatalmazása alapján rendelik el az *alapügyben* kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának a félbeszakítását. *Perújítás* elrendelése esetében ugyanis a bíróság az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtását – ha annak végrehajtását még nem kezdték meg – felfüggesztheti, illetőleg – *ha végrehajtását megkezdték – félbeszakíthatja, felülvizsgálati* eljárásban pedig a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezi, ekkor a fogvatartás kérdésében is határoznia kell [Be. 413. § (3) bekezdés, 428. § (5) bekezdés, BH2009.237].

Speciális szabályok:

- A Bv. tv. tiltja, hogy félbeszakításra tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetében sor kerüljön.
- Várandós nőnél a terhesség 12. hetének elérésétől – feltéve, ha a szülés várható időpontja megelőzné a szabadulás napját – nyilatkoznia kell arról, hogy kéri-e a szabadságvesztés félbeszakítását. A várandóság alatt, vagy a szülést követően benyújtott félbeszakítási kérelem elbírálásánál a gyermek érdekét kell figyelembe venni.

A félbeszakítás eljárási rendje:

A szabadságvesztés félbeszakítására irányuló kérelem indokoltságát a törvény értelmében ellenőrizni kell, ezért környezettanulmány beszerzése céljából a rendőrség, illetve a párfogó felügyelői szolgálat kereshető meg. A kérelem elutasításáról indokolással ellátott határozatot kell hozni, ellene egyedül az intézetparancsnok által hozott határozattal szemben lehet panasszal élni. A félbeszakítás a szabadságvesztés tartamába nem számít be, a szabadságvesztés végrehajtásának elévülése pedig mindaddig nem folytatódhat, amíg a félbeszakítás tart.

A félbeszakítás megszüntetése:

A szabadságvesztés félbeszakítását az engedélyező megszüntetheti, ha

- az elítélttel szemben a félbeszakítás tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt büntetőeljárás indult, vagy újabb szabadságvesztés végrehajtásáról érkezik értesítőlap,
- az elítéltet más ügyben előzetes letartóztatásba helyezték,
- a félbeszakítás indoka az engedélyezett határidő letelte előtt megszűnt.

A félbeszakítás megszüntetéséről indokolt határozatot kell hozni, amelyről az elítéltet írásban is tájékoztatni kell. Egyúttal fel kell hívni a figyelmét arra is, hogy a megjelölt időpontban és helyen (a kijelölt bv. intézetben) jelentkezzen.

3.11. Az utógondozás (Bv. tv. 191. §)

A Bv. tv. a reintegrációs gondozás fogalmának bevezetésével a bv. intézetekben végzett intézeti és párfogó felügyelői feladatok kijelölésével azt elhatárolta az utógondozás ellátásától, amely a párfogó felügyelők által, a szabadult elítéltek körében végzett reintegrációs tevékenység.

Az utógondozás a szabadságvesztés-büntetés letöltését követően a szabadulás után kezdődik. Fontos eleme, hogy a szabaduló elítélt kérelme alapján történik. Célja a szabadult

elítéltnek a bv. intézetben elkezdett reintegrációjának folytatása a szabad életben. Tartama egy év.

Az utógondozás komplex tevékenység, kiterjed minden olyan területre, amelyben a volt fogvatartott segítséget igényel, így legfőképp a munkavállalásra, letelepedésre, szállásbiztosításra, tanulmányokra, okmányok beszerzésére és gyógykezelésre, gyógyító eljárásra. Az utógondozást a szabadult elítélt letelepedése szerint illetékes pártfogó felügyelő végzi. A pártfogó a társszervek széles körének segítségét veheti igénybe, így különösen a munkáltatók, a szabadult elítélt társadalomba való visszailleszkedését elősegítő karitatív tevékenységet végző civil szervezetek, vallási közösségek és egyéb önkéntes közreműködők nyújthatnak támogatást; feladataikat az adott személy szükségletei szerint a pártfogó felügyelő koordinálja. Az említett szervezetek mellett kiemelt szerepe van a letelepedés helye szerinti önkormányzatoknak is, mert ha a szabaduló lakhatása és munkáltatása egyéb módon nem biztosítható, úgy kötelességük a lakhatás biztosítása és a munkahelyteremtés közfoglalkoztatás keretében.

4. Az elzárás végrehajtása (Bv. tv. 273–279., 432–433. §)

A magyar szankciórendszerben az elzárás a szabadságvesztés, mint legsúlyosabb büntetés, és a szabadságelvonással nem járó szankciók közötti áthidaló szerepet tölt be. Elzárást csak törvény állapíthat meg és csak bíróság szabhat ki tárgyaláson, melyet a végrehajtására kijelölt bv. intézetben hajtanak végre. A hatályos Btk. és a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) az elzárás és végrehajtása területén lényeges változásokat vezetett be. Mindezek eredményként a kiszabás jogcíme szerint ötféle elzárásról beszélünk.

- *Büntetőjogi elzárás*: kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése esetén szabható ki, tartama minimum 5 nap, maximum 90 nap (Btk. 33., 46. §). Fiatalkorúak esetén minimum 3, maximum 30 nap (Btk. 111. §).
- *Szabálysértési elzárás*: legrövidebb ideje 1 nap, leghosszabb ideje 60 nap, halmazati büntetés esetén 90 nap fiatalok esetén 30, illetve 45 nap. Szabálysértési elzárás kiszabását a Szabs. tv. 13 tényállás esetében teszi lehetővé, melyeket külön fejezetben szabályoz. Szabálysértések vonatkozásában az elzárás kivételes büntetési nem.
- *Pénzbírság helyébe lépő szabálysértési elzárás*: a pénzbírság a szabálysértések esetén alkalmazható általános büntetési nem. Ezt meg nem fizetése esetén a bíróság elzárásra változtatja. A pénzbírság minimális összege 5 ezer, maximális 150 ezer forint, az átváltás napi tétele 5 ezer forint.
- *Közérdekű munka helyébe lépő szabálysértési elzárás*: a közérdekű munka a szabálysértések terén vagylagos büntetési nem, tartama legalább 6 óra és legfeljebb 180 óra. Amennyiben az elkövető munkakötelezettségének (vagy annak egy részének) nem tesz eleget, a bíróság elzárásra változtatja. Hat óra munka egy nap elzárásnak felel meg.
- *Rendbírság helyébe lépő elzárás*: a bíróság által a büntető eljárás során kiszabott rendbíróságot (Be. 161. §) meg nem fizetése esetén a bíróság elzárásra változtatja. Ennek során ezer forinttól ötezer forintig terjedő összeg helyett egy-egy napi elzárást kell számítani; a rendbírság helyébe lépő elzárás egy napnál rövidebb és száz napnál hosszabb nem lehet.

Az elzárás kapcsán speciális fogvatartotti csoportról beszélünk, melyre nézve a szabadságvesztéstől eltérő szabályozást tartott indokoltnak a jogalkotó. Ezek közül a büntetőjogi elzárásra vonatkozó szabályok a Bv. tv. VII. fejezetébe kerültek, illetve a törvény III. (Elzárás végrehajtásának elhalasztása), XXXII. (Rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtása) és XXXIII. (Szabálysértési elzárás végrehajtása) fejezetei is tartalmazzak rendelkezéseket. A Bv. tv. elzárásokra vonatkozó rendelkezései közül a büntetőjogi elzárás az általános, amelyhez viszonyítva a rendbírság helyébe lépő, illetve a szabálysértési elzárás szabályai a különösek.

Az elzárás végrehajtására (amennyiben külön rendelkezést nem tartalmaz a jogszabály) alapvetően a fogház fokozatra érvényes szabályok az irányadóak. Ebből következik, hogy az elzárás hatálya alatt állókat megilletik mindazon jogok és terhelik mindazon kötelezettségek, mint amelyek az egyéb fogvatartotti kategóriákra is irányadóak.

- Az általános *elkülönítési szabályok* betartása mellett az elzárásra ítélt (büntetőjogi elzárás) és a szabálysértési elzárás hatálya alatt állók (elkövetők), valamint a rendbírág helyébe lépő elzárás hatálya alatt állók (elzárásra kötelezettek) együttesen helyezhetők el. Ez azt jelenti, hogy a fentebb ismertetett elzárások között a jogalkotó nem tart indokoltnak olyan különbségeket, mint a jogerős elítéltek esetében a végrehajtási fokozatok között mutatkozó eltérések.

- Az *elzárást töltők kötelezettségei* azonosak más fogvatartotti kategóriákkal, azzal az eltéréssel, hogy míg a büntetőjogi elzárásra ítélt és a szabálysértési elzárás elkövetője tankötelezettségének fennállása esetén köteles általános iskolai tanulmányokat folytatni, addig a rendbírág helyébe lépő elzárásra ítélt erre nem kötelezhető.

- Az *elzárást töltők jogai* vonatkozásában már több az eltérés. Ezek sorában az egyik az, hogy az elzárást töltők saját ruhájukat viselhetik. Ez a jog fontossá teszi az elkülönítési szabályok betartását, különösen olyan intézetek esetében ahol előzetes letartóztatást hajtanak végre.

Az elzárásra ítélt és a szabálysértés elkövetője kapcsolattartási joga érvényesítése során látogatót havonta két alkalommal, míg a rendbírág helyébe lépő elzárásra kötelezett három alkalommal fogadhat. Az elzárást töltők hetente kaphatnak csomagot, illetve az elzárásra ítélt és a szabálysértési elzárás elkövetője részére heti négy óra, míg a rendbírág helyébe lépő elzárásra kötelezett számára heti nyolc óra kimaradás engedélyezhető. Valamennyi elzárást töltőre vonatkozó közös szabály, hogy húsz napot meghaladó elzárás esetén a kimaradás összevontan is kiadható. Az elzárást töltő kimaradásra nem jogosult, ha ellene büntetőeljárás indul, abban az esetben sem, ha az intézetelhagyással kapcsolatos szabályokat bármilyen módon megsérti, illetve egy éven belül újabb elzárást tölt. E szabályok tükrözik, hogy az elzárást töltők a társadalomra kevésbé veszélyes cselekményeket követtek el és nyilvánvaló az a jogalkotói szándék, hogy ezek a fogvatartottak családi, társadalmi kapcsolatukat fenn tudják tartani, ugyanakkor beépíti azokat a fékeket, amelyek a végrehajtás alatt jogsértő magatartást tanúsítókat kizárja ezekből a lehetőségekből.

Az elzárást töltőkre nem vonatkozik a munkakötelezettség, a munkavégzés számukra jogosultság. Ennek oka az elzárás rövid tartamában van. Ugyanakkor, ha sor kerül a munkába állításra, az elzárást töltőt az egyéb szabadságvesztésre ítélttel azonos bérezés illeti meg, valamint munkaruházattal kell ellátni. Az elzárást töltő külső munkában is részt vehet.

Az elzárást töltők kivétel nélkül gyakorolhatják választójogukat. Továbbá e célból részükre – szükség esetén – három nap félbeszakítást kell engedélyezni.

- Az elzárást töltők *jutalmazása és a fegyelmi felelősségre vonása* eltér az általános szabályoktól. Jutalmazások: dicséret, személyes szükségletre fordítható összeg növelése, rendkívüli kimaradás, ami az elzárás tartamába beszámít.

A fenyítések: feddés, személyes szükségletre fordítható összeg csökkentése, kimaradás három alkalomra történő megvonása, öt napig terjedhető magánelzárás, amelynek során engedélyezhető, hogy az elzárásra ítélt dolgozzon.

A biztonsági intézkedések közül az elzárást töltővel szemben a nem alkalmazható a biztonsági zárkába, illetve részlegre helyezés.

- Az *elzárás félbeszakításának szabályai* is eltérnek az általánostól:

- Az intézetparancsnoki hatáskörben adható félbeszakítás harminc napig terjedhet. Az elzárást töltő kórházi gyógykezelése esetén (ha az külső egészségügyi intézményben történik) a bv. intézet parancsnokának a gyógykezelés tartamára az elzárást félbe kell szakítania.

- Az elzárást az elítélt kérelmére vagy hivatalból félbe kell szakítani a várandósság tizenkettedik hetét követően a gyermek egy éves koráig. Ennek feltétele, hogy az anya a gyermekét saját háztartásában gondozza, illetve gyermekgondozási díjban részesül. Ez utóbbi esetben legfeljebb egy évig terjedhet a félbeszakítás.

A jogszabályi feltételek bármelyikének hiánya esetén a félbeszakítást meg kell szüntetni.

• *Az elzárás végrehajtásának elhalasztása* a bíróság jogköre. Az elzárás megkezdését a bíróság az elítélt kérelmére, fontos okból, legfeljebb három hónappal elhalaszthatja. Ezt elsősorban a kérelmező személyes vagy családi problémái indokolhatják. Amennyiben az elzárás végrehajtása az elítélt életét közvetlenül veszélyezteti, a bíróság három hónapnál hosszabb, de határozott tartamú halasztást is engedélyezhet. A jogszabály az ilyen halasztás maximális időtartamára nem tér ki. Ilyen egészségi probléma esetén arra is van lehetőség, hogy a fentebb említett három hónapos halasztást a bíróság meghosszabbítsa. Ebben az esetben a bíróság igazságügyi orvos szakértői vélemény alapján dönt a kérelemről.

Az elzárás megkezdését bizonyos esetekben a bíróságnak hivatalból el kell halasztania. Ilyen eset, ha valaki a tizenkettedik hetet meghaladóan várandós, ekkor a halasztás a szülés várható időpontját követő egy évig tart. Ha azonban a gyermek halva született, vagy meghalt, az elzárást a bíróság felhívására hat héten belül meg kell kezdeni. Ugyancsak hivatalból történik a halasztás, ha valaki egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozza. Amennyiben a gyermek tartósan, vagy véglegesen kikerül az elítélt gondozása alól, az elzárás végrehajtását haladéktalanul meg kell kezdeni. A jogszabály arról is rendelkezik, hogy a felsorolt esetekben sem lehet elhalasztani az elzárás megkezdését, ha a halasztás a közrendet, közbiztonságot súlyosan veszélyeztetné, vagy az elzárásra ítélt szökésétől kell tartani.

5. A kényszergyógykezelés végrehajtása (Btk. 78 §; Bv. tv. 325–335. §)

A Btk. szerint személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elméműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni. A kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn. Mint ahogyan látható a jogintézmény szükségképpeni eleme a személyi szabadság elvonása, ezért a jogalkotó a bv. szervezet kompetenciájába utalja annak végrehajtását.

A kényszergyógykezelés (a továbbiakban: KGYK) tehát *büntetőjogi gyógyító jellegű kényszerintézkedés*, amelynek végrehajtása hagyományosan a bv. szervezet feladatrendszerébe tagolódik. A kényszergyógykezelés *elsődleges célja a gyógyítás*, amelyet az erre kijelölt speciális bv. intézményben, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (a továbbiakban: IMEI) kell végrehajtani, amely a bv. szervezet elmeorvosi szakkórháza, felette az egészségügyi miniszter szakmai felügyeletet gyakorol. E speciális tevékenység általános jellemzőiként megállapítható, hogy:

- alanyára betegként tekint a jogalkotó,
- nem büntető ítélet születik, hanem felmentő ítélet, amely mellett elrendelik a KGYK-t,
- a beteg jogi helyzetét az Eü. tv.-ben foglaltak és a pszichiátriai betegek jogaira vonatkozó rendelkezések alapján, a Bv. tv.-ben szabályozott eltérésekkel kell alkalmazni,
- a gyógyító tevékenységet az orvostudomány mindenkori lehetőségeihez mérten kell gyakorolni, annak érdekében, hogy a beteg állapotának további romlását megakadályozzák és állapotát a lehetséges mértékig helyreállítsák,

- preventív szerepe abban van, hogy a társadalom védelme érdekében az újabb büntetendő cselekmény elkövetését a beteg átmeneti szabadságelvonásával megakadályozza.

5.1. A beteg jogi helyzete

A beteg jogi helyzetére jellemző, hogy a Bv. tv. különös hangsúlyt fektet azokra a jogokra, amelyek az egészségügyi törvény alapján a betegeket általánosságban megilletik. Ugyanakkor a beteg sajátos helyzetben van, mint a bv. szervezet fogvatartottja. Mindezek figyelembe vételével a beteg jogi helyzete, azaz jogainak és kötelezettségeinek rendszere az alábbiak szerint alakul.

A beteg jogosult:

- a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezésre, egészségi állapotához igazodó ételmezés és egészségügyi ellátásra (beleértve a térítésmentes gyógyszerellátást),
- korlátozottan érvényesül a szabad orvosválasztás joga és a beteg egészségügyi önrendelkezési joga (ugyanakkor nem érvényesül a szabad orvosválasztás joga),
- saját ruházatát viselheti, ha az viselésre nem alkalmas, akkor az IMEI gondoskodik a megfelelő (elítéltekétől elkülönülő, tiszta, méretes, évszaknak megfelelő) ruhaneműkről,
- jogi érdekeinek védelmére,
- pénztétjéből a jogszabályban meghatározott összeget saját szükségleteire fordíthatja, abból családjának vagy kapcsolattartójának átutalhat,
- amennyiben a bíróság ezt nem zárta ki (belátási képességének korlátozottsága miatt) választáson való részvételre,
- kapcsolattartásra (levelezés, látogatás, telefonálás, csomag küldése/fogadása),
- vallásgyakorlásra, de ez a beteg állapota miatt korlátozható vagy megtiltható, ha jelentős veszélyt jelent magára, illetve környezetére,
- munkaterápiás foglalkoztatásban részvételre, ha ez a gyógyulását elősegíti, munkakötelezettsége nincs; munkájához mérten havonként jutalomban kell részesíteni.

A *beteg kötelezettségeit* a Bv. tv. kevésbé kidolgozottan szabályozza, hiszen belátási képességgel nem rendelkező személyekről van szó. A legfontosabb szabály az, hogy a beteg köteles az IMEI rendjét megtartani, illetve az okozott kárért a polgári jog szabályai szerint helytállni. A kóros elmeállapot miatt e követelmények teljesítését egyedileg kell elbírálni, így például a jogalkotó lehetővé teszi, hogy az IMEI főigazgató főorvosa méltánylást érdemlő esetben eltekintsen a kártérítéstől.

5.2. A végrehajtás rendje

A KGYK *kezdőnapja az a nap, amikor a beteget befogadják az IMEI-be*, ehhez azt a napot kell figyelembe venni, amikor a beteget az intézménybe szállították. Ha a beteg szabadlábban van, akkor erre az Országos Mentőszolgálat, szükség esetén a rendőrség igénybevételel kerül sor.

A *befogadási feltételei szigorú szabályokhoz* vannak kötve, melyek során vizsgálni kell az alábbiak meglétét:

- bírósági értesítés a KGYK elrendeléséről,
- kórrajz és orvos-szakértői vélemény másolata,
- jogerős és végrehajthatósági záradékkal ellátott ítéletkiadmány.

Fontos szempont annak megállapítása is, hogy a beteg *társadalombiztosítási helyzete* hogyan alakul, azaz van-e munkaviszonya, jogosult-e táppénzre vagy nyugdíjra, illetve van-e gondnoka.

A kényszergyógykezelés sajátosan összetett pszichiátriai és elmeógyászati rehabilitációs tevékenység. A rehabilitáció a testi – lelki – szociális téren károsodott embert komplex módon, különféle szakemberek együttműködése által orvosi, pszichológiai, pedagógiai módszerekkel, valamint a szociális gondozás eszközeivel segíti annak érdekében, hogy a társadalomba újból be tudjon illeszkedni. A pszichiátriai rehabilitációt gátolják a pszichiátriai betegekkel kapcsolatosan elterjedt és mélyen gyökerező előítéletek, a sajátos betegség misztifikálása, amely összekapcsolódik a veszély állandó jelenlétének szorongató sejtetésével. Különösen érvényes ez a bűnelkövetőkre, akik mintegy élő bizonyítékai az előítélet jogosságának. A markánsan megnyilvánuló elzárkózás, visszautasítás, kirekesztés a gyógyult, javult beteg társadalmi beilleszkedését nagyon megnehezíti, helyreállított lelki egyensúlyát újra és újra próbára teszi. Elmebeteggé minősülni sokkalta súlyosabb presztizsveszteség, mint a bűnözőként megbélyegzés. Amikor a kényszergyógykezelteket elbocsátása szóba jön, a fent említett hátrányokkal is számolni kell.

Az IMEI-ben az elmeógyászati rehabilitáció eszközei:

- a gyógyszeres kezelés, melynek elsődleges célja a beteg ún. pszichotikus állapotának megszüntetése, és az elmeógyászati tünetek háttérbe szorítása után ennek a tüneteizény állapotnak a fenntartása,
- az egyéni és csoportos pszichoterápiák különféle változatai,
- krízis-intervenciók, suicid-prevenciók és mentálhigiénés tevékenység,
- a lehetséges esetekben a családterápia,
- a szocioterápiás eljárások széles köre,
- kreativitási, kulturális, játék-, videó-, zene-, biblio-, mozgásterápiák,
- az egyházak közreműködésének, lelki gondozásának, a vallásgyakorlás biztosítása,
- pedagógiai és gyógypedagógiai foglalkozás,
- lehetőleg képesítést is adó szakmai képzés,
- terápiás foglalkoztatás és munkáltatás,
- az adaptációs szabadság, és közvetve
- társadalombiztosítási, jogi és szociális érdekvédelem.

Az IMEI-ben a terápia helyes megválasztása nemcsak egészségügyi, de biztonsági kérdés is. A munkaterápia szerepe a gyógyulás, a rehabilitáció folyamatában kiemelt jelentőségű. Azt a beteget, akinek gyógyulását, a társadalomba beilleszkedését, munkaképességének megtartását, illetve fejlesztését vagy szakmai átképzését várhatóan előmozdítja, munkaterápiával kell foglalkoztatni. Ennek módját, mértékét és időtartamát a főigazgató főorvos a beteg egészségi állapotához és munkaképességéhez mérten állapítja meg. A beteg a munkaterápiás foglalkoztatás keretében tanúsított munkakészségéhez és munkájához mérten terápiás jutalomban részesül, esetenként soron kívül is jutalmazható. A jutalom mértékét a főigazgató főorvos állapítja meg.

A beteg szociális rehabilitációjának céljából a 30 napos *adaptációs szabadságra bocsátható*, melyet indokolt esetben ugyanennyi idővel hosszabbítani lehet. Erre abban az esetben kerülhet sor, ha már legalább 6 hónap eltelt a kezelésből és az erre kijelölt bizottság az elbocsátást javasolja és az igazgató főorvos engedélyezi. Az adaptációs szabadság elsődleges célja a gyógyulás, a családba, a társadalomba visszailleszkedés elősegítése, egyúttal azonban az intézeti gyógy-eredmények kritikai próbája is. Minden zárt elmeógyógyintézet – így az IMEI – tevékenysége is sok vonatkozásban az élettől idegen, mesterségesen teremtett körülmények között folyik. Az ezekből eredő nemkívánatos hatások közrejátszanak abban, hogy az eredmények tényleges megbízhatósága, tartóssága csak e hatásoknak a megszűnésekor, a családi, baráti, lakóhelyi, munkahelyi közösségbe, környezetbe visszakerüléskor mérhető le valóságosan. A legalább fél éves intézeti észlelés nyújtotta tapasztalatokat értékelve, az adaptációs szabadságra bocsátáskor figyelembe kell venni a beteg állapotát és szociális körülményeit, valamint azt a cselekményt, amelynek

elkövetése miatt a kényszergyógykezelést elrendelték. Az adaptációs szabadság a beteg gondozására alkalmas és ezt írásbeli nyilatkozatban vállaló személynél tölthető el. A környezet és a felügyeletet vállaló személy alkalmasságáról az IMEI a házi orvos és a területileg illetékes pszichiátriai gondozó által kiállított orvosi igazolás, valamint a Polgármesteri Hivatal Gyámügyi Osztálya által készített környezettanulmány révén győződik meg. Az adaptációs szabadságon lévő beteg köteles a szabadság megkezdésétől számított 48 órán belül és ezt követően az orvos előírása szerint, de legalább kéthetenként orvosi ellenőrzésen megjelenni.

A beteg kóros elmeállapota miatt eltérőek a vele szemben *alkalmazható kényszerítőeszközök*, amelyeket az egészségügyi jogszabályokban meghatározott korlátok között kell érvényesíteni. Ez azt jelenti, hogy csak korlátozott testi kényszer (megfogás, lefogás) alkalmazható és csak akkor, ha a beteg intézetben kívüli tartózkodás helyszínéről való engedély nélküli távozását másként nem lehet megakadályozni. A beteg, nem valósíthatja meg a fogolyszökés törvényi tényállását sem (engedély nélküli eltávózkodása esetén a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészt és a rendőrséget kell értesíteni).

A beteg *előállításáról* a főigazgató főorvos intézkedik, amelyről a bíróságot és az ügyészséget is értesítenie kell, de – amennyiben az orvosi szempontok ezt indokoltá teszik – az ettől való eltekintést is lehetővé teszi a szabályozás.

5.3. A kényszergyógykezelés felülvizsgálata, a beteg elbocsátása

Garanciális szabály, hogy a felmentő ítélet jogerőre emelkedésétől számított 6 hónapon elteltével *felül kell vizsgálni* a KGYK szükségességét. A felülvizsgálat orvosi szakfeladat, azonban a végső döntés jogi (bírói) határozatban jelenik meg. Ennek előkészítése érdekében a befogadás napjától számított harmadik hónap folyamán az IMEI igazgató főorvosa kórrajz kivonatot küld az illetékes bíróság számára. Ezt az eljárást a KGYK megszűnéséig vagy megszüntetéséig 6 havonta meg kell ismételni. A bíróság arról dönt, hogy a *KGYK szükségessége továbbra is fenn áll-e, illetve megszünteti-e* annak alkalmazását. Megszüntetés esetén az erről szóló értesítőlapot a bíróság haladéktalanul megküldi az IMEI-nek. Az illetékes bíróság felülvizsgálati döntését tanácsban eljárva, tárgyaláson, végzésben hozza meg.

Az IMEI-ből való *elbocsátás napja* mindig a KGYK megszüntetéséről rendelkező határozat megérkezésének a napja. Speciális helyzetet teremt, ha a beteg állapota súlyos, vagy egyébként önálló életvitelre alkalmatlan. Ebben az esetben a főigazgató főorvos megfelelő időben értesíti a törvényes képviselőt, illetve a gondozására vagy egyéb ellátására kötelezett személyt. Ennek célja, hogy biztosított legyen a beteg megfelelő körülmények közé való helyezése. Szükség esetén intézkedik a beteg elmeszociális otthonba helyezéséről. Tekintettel arra, hogy az KGYK-t addig kell folytatni, amíg szükségessége fennáll, a megszüntetés kérdésében való állásfoglalás is orvosi szakkérdés, melyet jogi formában a bíróság jelenít meg. A tapasztalatok azt mutatják, hogy általában 5–6 év eltelte után fogalmazódik meg azon orvosi szakvélemény, amely lehetővé teszi a beteg IMEI-ből való polgári közegbe való elszállításának lehetőségét, és ezzel a büntetőjogi jogkövetkezmény hatálya alóli kikerülést is.

6. Az előzetes letartóztatás végrehajtása (Bv. tv. 386–423 §)

6.1. Az előzetes letartóztatás végrehajtásának helye

- a büntetés-végrehajtási intézetben;
- a rendőrségi fogdán: ha a nyomozási cselekmények elvégzése indokoltá teszi, az ügyész akként rendelkezhet, hogy az előzetes letartóztatás legfeljebb harminc napi

időtartamban rendőrségi fogdában is végrehajtható, ezt követően a gyanúsított rendőrségi fogdán történő elhelyezéséről – további harmincnapi időtartamra – az ügyész indítványára a bíróság határoz;

- *a javítóintézetben*: fiatalkorúakat, különösen akkor, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenegyedik életévét nem töltötte be a fiatalkorú és a bíróság erről így rendelkezik;
- *a katonai fogdán*: katonákat, katonai büntetőeljárásban;
- *a szövetséges katonai alakulatnál*: nemzetközi szerződés alapján a szövetséges fegyveres erő katonájával szemben a Magyarország területén állomásozó alakulata foganatosítja a letartóztatást;
- *az IMEI-ben*: A Be. 141. § (2) bekezdése esetén, ha az előzetesen letartóztatott pszichiátriai kezelése szükséges, de ideiglenes kényszergyógykezelésének elrendelésének nincs jogalapja.

6.2. Az előzetesen letartóztatott befogadása, elkülönítése, elhelyezése

• Az előzetesen letartóztatott befogadására a bv. intézetben kerül sor. A bv. intézet az előzetesen letartóztatottat a bíróság végzése alapján kiállított értesítés, továbbá a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az ügyész (ügyészi rendelvény), azt követően a bíróság rendelkezése alapján fogadja be. Az iratok vizsgálata arra is kiterjed, hogy azok tartalmazzák-e az előzetes letartóztatás végrehajtására vonatkozóan az ügyész, illetve a bíró rendelkezési jogkörébe tartozó előírásokat, így például az egyes büntársi elkülönítést vagy a fokozott őrzésre vonatkozó rendelkezést.

Az előzetesen letartóztatottat hivatali munkaidőben kell befogadni, de az előzetesen letartóztatott befogadását akkor sem lehet megtagadni, ha

- a bíróság a szabadlábon lévő vádlott előzetes letartóztatásáról hivatali időn kívül határozott, és azt bv. intézetben rendelte végrehajtani;
- a bíróság a fiatalkorú előzetes letartóztatását – hivatali időn kívül – bv. intézetben rendelte végrehajtani;
- az előzetes letartóztatásnak a Be. 135. § (2) bekezdése szerinti időtartama hivatali időn kívül jár le.

Az előzetesen letartóztatott befogadásáról a bv. intézet *három napon belül* értesíti

- az előzetes letartóztatást elrendelő bíróságot;
- az előzetesen letartóztatott lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságot;
- a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalát;
- az előzetes letartóztatott lakóhelye (tartózkodási helye) szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálatot, ha az előzetes letartóztatottat más ügyben közérdekű munkára ítélték vagy pártfogó felügyelet alatt áll.

• Az előzetes letartóztatás végrehajtása során *el kell különíteni*

- az előzetesen letartóztatottakat a többi, egyéb jogcímen fogvatartottól,
- a férfiakat a nőktől,
- a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezésétől függően – az ugyanabban az eljárásban letartóztatottakat egymástól,
- a dohányzókat a nem dohányzóktól,
- a fertőző betegeket a nem fertőző betegektől,
- az előzetesen letartóztatott fiatalkorúakat a felnőttektől,
- az előzetesen letartóztatott katonát a többi előzetes letartóztatottól.

• A közös elhelyezés lehetősége

- Ha az előzetesen letartóztatott elítéltekkel együtt végez munkát, a kijelölt körletrészen lévő zárkákban vagy lakóhelyiségekben közösen helyezhető el.

- Az előzetesen letartóztatott az általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatásban, szakképzésben, valamint a reintegrációs programokon az elítéltekkel együtt vehet részt.

Az együttes elhelyezésnél figyelembe kell venni a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezését, az előzetesen letartóztatott előéletét és a bűncselekményt, amely miatt ellene büntetőeljárás van folyamatban.

6.3. A rendelkezési jogkör gyakorlása

A Bv. tv. a büntetőeljárás feladatának megvalósítása érdekében az ügyész, illetve a bíróság számára *rendelkezési jogot* biztosít. A bv. intézet az előzetesen letartóztatást a bíróság végzése alapján kiállított értesítés, továbbá a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az ügyész, azt követően a bíróság rendelkezése alapján hajtja végre. E rendelkezési jogkör részben kizárólagos, részében fakultatív, a kizárólagosság azt jelenti, hogy azt nem lehet másra átruházni, a fakultatív azt, hogy az ügyész és a bíróság a konkrét ügytől függően vonja magához a rendelkezés jogát.

A büntetőeljárás szakaszától függően a rendelkezési jogkör gyakorlója dönthet az előzetesen letartóztatott

- kapcsolattartásának korlátozásáról vagy ellenőrzéséről (ebből a célból az intézet megküldi a levelet a rendelkezési jogkör gyakorlójának) a büntetőeljárás eredményessége érdekében,
- elkülönítéséről,
- fokozott őrzéséről vagy felügyeletéről,
- előállításáról, a fogva tartó intézetben való kihallgatásáról, a nyomozó szervek részére történő kiadásáról,
- más fogva tartó intézetbe történő átszállításáról, kivéve, ha az átszállítást az előzetesen letartóztatott egészségi állapota indokolja,
- a sajtó részére történő nyilatkozattételéről és annak közzétételéről,
- orvos által igazoltan – súlyosan beteg hozzátartozójának meglátogatásáról, vagy az előzetesen letartóztatott hozzátartozója temetésén való részvételéről, illetve a kegyeleti jog utólagos gyakorlásának engedélyezéséről.

Ha a bírói értesítőlap vagy az ügyészi rendelvény az előzetes letartóztatás végrehajtására vonatkozó valamely kérdésben nem tartalmaz rendelkezést, az intézet a rendelkezési jogkör gyakorlóját haladéktalanul értesíti a döntés szükségességéről. A fogva tartó intézet haladéktalanul értesíti a rendelkezési jogkör gyakorlóját, ha az előzetes letartóztatás végrehajtása alatt annak jogkörébe tartozó döntés szükségességét észleli.

6.4. Az előzetesen letartóztatott jogi helyzete

- Az előzetesen letartóztatott jogosult:
  - büntetőeljárási jogainak korlátozás nélküli gyakorlására, ennek során védőjével – és ha nem magyar állampolgár, államának konzuli tisztviselőjével – szóban, írásban, telefonon ellenőrzés nélkül érintkezhet;
  - hozzátartozóival és más személyekkel – a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezését figyelembe véve – kapcsolattartásra, ennek keretében
    - levelezésre, a levelezés gyakorisága és terjedelme – ha a rendelkezési jogkör gyakorlója másként nem rendelkezik – nem korlátozott,
    - legalább havonta két alkalommal látogató fogadására,
    - kapcsolattartójával naponta, alkalmanként legalább tíz perc időtartamban telefonbeszélgetés kezdeményezésére,

- legalább havonta csomag fogadására, kéthetente a jogszabályban meghatározott összegért a letéti pénzből való vásárlásra,
- kérelmére – a fogva tartó intézet lehetőségei szerint – munkavégzésre, a munka minőségével és mennyiségével arányos díjazásra, az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkakörülményekre,
- kérelmére – a fogva tartó intézet lehetőségei szerint – általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatásban vagy szakképzésben való részvételre,
- választójoga gyakorlására a fogva tartó intézetben; ennek során az előzetesen letartóztatott személyazonossága a fogva tartó intézet nyilvántartása alapján állapítható meg.

Ha az előzetesen letartóztatott ellen a Btk. XIX. fejezete (A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények) alá tartozó bűncselekmény elkövetése miatt indult meg a büntetőeljárás, részére – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani megfelelő viselkedésterápiát vagy más csoportos foglalkozáson való részvételt.

Az előzetesen letartóztatott – a rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélyével – őrzéssel meglátogathatja orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozóját, és részt vehet a közeli hozzátartozója temetésén. Az erre irányuló kérelemről a fogva tartó intézet – véleményének csatolásával – a rendelkezési jogkör gyakorlóját haladéktalanul, indokolt esetben rövid úton értesíti, ebben az esetben az előállítás költségeit az előzetesen letartóztatott viseli. Ha az előzetesen letartóztatott a temetésen nem vett részt, a rendelkezési jogkör gyakorlója a temetést követő harminc napon belül engedélyezheti, hogy az előzetesen letartóztatott lerója kegyeletét a közeli hozzátartozója temetési helyénél.

Az előzetesen letartóztatott csak a fogva tartó intézetben köthet házasságot vagy létesíthet bejegyzett élettársi kapcsolatot. A házasságkötés vagy a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése megszervezésének és lebonyolításának során a rendelkezési jogkör gyakorlójának a kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezéseit érvényesíteni kell. A házasságkötés vagy a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése után a parancsnok – a rendelkezési jogkör gyakorlójának előzetes jóváhagyásával – a házastársak vagy a bejegyzett élettársak részére a tanúkkal és a hozzátartozókkal beszélgetést engedélyezhet.

Ha a fogva tartó intézetben szervezett általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatás vagy szakképzés folyik, továbbá a reintegrációs programok és foglalkozások valamelyikét biztosítják, a parancsnok az előzetesen letartóztatott részére engedélyezheti, hogy oktatásban, szakképzésben, programban vagy foglalkozáson részt vehessen, ha ezzel nem veszélyezteti a fogvatartás biztonságát, és az nem ütközik a rendelkezési jogkör gyakorlójának előírásaiba.

Az előzetesen letartóztatott az évszakknak megfelelő felsőruházatból és lábbeliből egy váltásra valót folyamatosan magánál tarthat. Ha az előzetesen letartóztatottnak nincs megfelelő saját ruhája, lehetővé kell tenni, hogy azt a letéti pénzből megvásárolja, vagy a csomagküldésre jogosultaktól megkérje. Amennyiben a saját ruházat az előzőek szerinti módon nem biztosítható, a bv. intézet az előzetesen letartóztatottat – segélyként – kérelmére az évszakknak megfelelő polgári ruházattal látja el.

Az előzetesen letartóztatott magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége a rezsimszabályok alkalmazásán túl a fogvatartás rendje és biztonsága, egészségügyi ok miatt korlátozható.

• Az előzetesen letartóztatott köteles:

- a fogva tartó intézet rendjét betartani;
- az előzetes letartóztatást a bíróság vagy az ügyész döntése alapján a fogva tartó intézetben tölteni;
- az önként vállalt és kérelmére kijelölt munkát ismereteinek és képességeinek megfelelően, fegyelmezetten, a munkahelyi és munkaköri szabályoknak megfelelően elvégezni, a munkavégzéssel kapcsolatos előírásokat megtartani;

- jogszabályban meghatározottak szerint forma-, illetve munkaruhát viselni;
- munkadíjából, illetve a letéti pénzből a tartására fordított költségekhez hozzájárulni;
- az intézet ellátásában, tisztán tartásában díjazás nélkül részt venni.

6.5. Az előzetes letartóztatás végrehajtásának rendje

A Bv. tv. az előzetesen letartóztatott által elkövetett - a büntetőeljárás tárgyát képező - bűncselekmény jellegéhez, az elkövetés körülményeihez illetve személyiségéhez (előélete, egészségi és fizikai állapota, kapcsolattartása a külvilággal) kapcsolódóan lehetővé teszi a differenciált – általános, enyhébb és szigorúbb - rezsimszabályok alkalmazását.

Az előzetes letartóztatást az általános szabályok szerint kell végrehajtani, de a parancsnok az enyhébb vagy szigorúbb szabályok alkalmazását is elrendelheti. Ha a rezsimszabályokba való besoroláshoz szükséges adatok, ismeretek hiányosak, azok megszerzéséig az előzetesen letartóztatottat az általános rezsimkategóriába, valamint a közepes fogvatartási kockázati kategóriába kell besorolni. A fogvatartás biztonsága érdekében a parancsnok értékelés nélkül, közvetlenül határozhat a rezsimkategóriába, valamint fogvatartási kockázati kategóriába sorolásról.

- Az általános rezsimszabályok alkalmazása során az előzetesen letartóztatott
  - őrzését és felügyeletét fokozott gondossággal kell megvalósítani,
  - a fogva tartó intézet területén csak engedéllyel és felügyelet mellett mozoghat, zárkáját zárva kell tartani,
  - az előzetesen letartóztatottak csoportos programjain kivételesen vehet részt,
  - magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható,
  - saját ruháját viselheti,
  - látogatóját az erre kijelölt helyiségben alkalmanként hatvan perc időtartamban fogadhatja.
- Az enyhébb rezsimszabályok alkalmazása során
  - fogvatartását őrzéssel és felügyelettel kell biztosítani,
  - engedélyezhető, hogy a fogva tartó intézet kijelölt területén felügyelet nélkül mozogjon, ez esetben zárkáját nappal nyitva lehet tartani,
  - részére – a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezéseit figyelembe véve – engedélyezhető, hogy részt vegyen az előzetesen letartóztatottak csoportos szabadidős, sport- és kulturális programjain,
  - magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége a fogva tartó intézet rendjének megtartásával és biztonságának megőrzésével bővíthető,
  - saját ruháját viselheti,
  - látogatóját az erre kijelölt helyiségben alkalmanként legalább hatvan perc, de legfeljebb kilencven perc időtartamban fogadhatja,
  - Az előzetesen letartóztatott részére engedélyezhető, hogy látogatóját az erre kijelölt helyiségben alkalmanként legalább hatvan perc, de legfeljebb kilencven perc időtartamban fogadja.
- A szigorúbb rezsimszabályok alkalmazása során az előzetes letartóztatott
  - fogvatartását, a fokozott őrzés szabályira is figyelemmel, őrzéssel kell biztosítani,
  - a fogva tartó intézet területén csak engedéllyel és felügyelet mellett mozoghat, zárkáját zárva kell tartani,
  - részére – a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezéseit figyelembe véve – kivételesen engedélyezhető, hogy részt vegyen az előzetesen letartóztatottak csoportos szabadidős, sport- és kulturális programjain,

- magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége a fogva tartó intézet rendjének megtartásával és biztonságának megőrzésével korlátozható,
- saját ruházata viselésének joga a fogva tartó intézet területén biztonsági szempontból korlátozható.
- látogatójával biztonsági beszélőfülkében vagy biztonságtechnikai eszközökön keresztül harminc perc időtartamban érintkezhet;

Ha a rendelkezési jogkör gyakorlója az előzetesen letartóztatott fokozott őrzését rendelte el, a BFB az érintettet a szigorúbb rezsimszabályra vonatkozó csoportba és magas fogvatartási kockázati kategóriába sorolja.

6.6. Az előzetesen letartóztatott jutalmazása és fenyítése

Az előzetesen letartóztatott számára adható jutalmak az egyes intézet-elhagyási módok kivételével megegyeznek az elítélteket érintő jutalmazási formákkal:

- dicséret,
- kondicionálóterem használatának díjmentes biztosítása,
- látogatófogadás soron kívül, a látogatási idő meghosszabbítása,
- a személyes szükségletekre fordítható összeg növelése,
- pénzjutalom,
- tárgyjutalom,
- a végrehajtott fenyítés nyilvántartásból törlése.

Az előzetesen letartóztatottal szemben alkalmazható fenyítések:

- feddés,
- a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése legfeljebb három hónapig terjedő időre, legfeljebb havi ötven százalékkal,
- a fogva tartó intézet által szervezett rendezvényektől, szabadidős és sportprogramokon való részvételtől eltiltás, amely meghatározott alkalmakra vagy legfeljebb három hónapra vonatkozhat,
- tizenöt napig terjedő magánelzárás.

Ha az előzetesen letartóztatott dolgozik, a magánelzárás tíz napig terjedhet. A fenyítés végrehajtása nem akadályozhatja az előzetesen letartóztatottat a büntetőeljárás jogainak gyakorlásában és kötelezettségeinek teljesítésében.

7. A közérdekű munka végrehajtása (Btk. 47-49 §, Bv. tv. 280-291 §)

7.1. Munkabüntetések a hazai büntetőjogban

Hazánkban a II. világháború után önálló munkabüntetésként a *javító-nevelő munka* honosodott meg az 1950. évi Btá. egyik intézkedéseként. Az eredetileg a Szovjetunióban bevezetett szankció lényegében az elítéltet meghatározott időtartamban és munkabérlevonás mellett, a kijelölt munkahelyen végzendő munkára kötelezte, különös jelentőséget tulajdonítva a dolgozó kollektíva átnevelő hatásának. Az 1961-es Btk-ban főbüntetéssé előlépett javító-nevelő munka alkalmatlansága és tartós válsága ellenére egészen 1993-ig, kiiktatásáig része volt hazai szankciórendszerünknek.

Az 1971. évi 28. tvr. az akkori Btk novellája a javító-nevelő munkának *munkatelepen* történő végrehajtási formáját rendelte el. Annak ellenére, hogy ez a rendelkezés nem lépett hatályba, mégis az 1984. évi 19. tvr.-rel bevezetett új főbüntetési szankciónem a *szigorított javító-nevelő munka* előzményeként tekinthető. A közveszélyes munkakerülés vétségére kiszabható szankció munkavégzési kötelezettség mellett egy ún. felszabad típusú szabadságkorlátozással valósult meg. Kiiktatása szintén 1993-ban történt meg.

A Btk-t módosító 1987. évi III. törvény vezette be – egyelőre a javító-nevelő munka mellett – újabb munkabüntetésként a *közérdekű munka végzését*. Bevezetésének háttérében a Nyugat-Európában már jól bevált, alternatív szankcióként alkalmazott közhasznú, vagy közérdekű munkára kötelezés állt. A nyugati államok gyakorlatában széles körben elterjedt szankciónak többféle funkciója alakult ki: betöltötte azt az űrt, amely a szankciórendszerben a szabadságvesztés és a pénzbüntetés között keletkezett, főképpen mint a szabadságvesztés alternatívájaként alkalmazott szankció, de lehetett az elítélés elkerülésének eszköze, vagy a pénzbüntetést helyettesítő megoldás is. Azokban az országokban, ahol alkalmazzák, rendszerint tartalmi eleme a közösségi jóvátétel, amely vagy a sértett, vagy a közösség számára végzett munka révén reagál arra a konfliktusra, amelyet a bűncselekmény okozott.

A hatályos Btk. szabályozásában a közérdekű munka generális minimuma negyvennyolc óra, generális maximuma pedig háromszáztizenkettő óra (47. § (1) bek.). Ez napi nyolc órás munkaidővel számolva hat naptól harminckilenc napig terjedő ingyenes munkavégzést jelent. A Btk. 47. §-ának (2) bekezdése alapján - ha jogszabály másként nem rendelkezik - a közérdekű munkát hetente legalább egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadidőben kell végezni. Ez utóbbi tekintetében szabadidőnek minősül a szabadságon töltött idő is. E jogszabályi rendelkezésből adódóan a közérdekű munka végrehajtása nem feltétlenül lesz folyamatos, hanem az megszakításokkal, heti rendszerességgel történhet.

Az ítéldbíró ítéletében jelöli ki azt a munkát, amelyet az elítélt köteles elvégezni. A perbíróság feladata e körben a munka jellegének és tartamának meghatározását öleli fel. A munkakört olyan általánosságban kell meghatározni, hogy az a munkabüntetés végrehajtását biztosítsa. A fizikai vagy szellemi munkák egy konkrét fajtájának megjelölése ugyanis a végrehajtást akadályozná, avagy tenné képtelenné. A munka természetének meghatározásánál a jogalkotó iránymutatása alapján a bíróság figyelembe kell, hogy vegye az elkövető egészségi állapotát és képzettségét, azaz olyan munkát kell kijelölni, amit a közérdekű munkára ítélt elöláthatóan képes lesz elvégezni. A terhelt egészségi állapotára és képzettségére vonatkozó adatok a bizonyítási eljárás adataiból ismerhetők meg. Ezek ismeretében az elkövető személyi adottságainak függvényében kerülhet sor például egy könnyű fizikai munkakör megjelölésére.

A közérdekű munka büntetésnek, mint alternatív szankciónak előnye abban áll, hogy az elítélt elkerüli a börtönt, e büntetés nem szakítja ki megszokott környezetéből. További előnye lehet, hogy a hasznos munka növelheti az elítélt önbecsülését, elősegítheti beilleszkedését. E büntetés málum hatása pedig az, hogy a munkát szabad idejében és ingyenesen kell elvégeznie.

7.2. A közérdekű munka végrehajtásának általános szabályai

A jogalkotó a Bv. tv.-ben meghatározza a közérdekű munka végrehajtásának célját, kijelöli a végrehajtásért felelős állami szervezetet, a végzendő munka tartamát.

A közérdekű munka végrehajtásának célja, hogy az elítélt a köz érdekében álló munkát végezzen, és hogy az az elítélt bűnisméltése megelőzésének és társadalmi beilleszkedésének az elősegítését is szolgálja.

A közérdekű munka végrehajtásáról a pártfogó felügyelői szolgálat gondoskodik, amely feladatát

- a központi vagy helyi önkormányzati költségvetési szervekkel vagy ezek intézményeivel,
- helyi közszolgáltatást végző egyéb szervezetekkel,
- az állami és önkormányzati tulajdon kezelésével és fenntartásával megbízott vagy erre a célra az állam vagy az önkormányzat által létrehozott gazdálkodó szervezetekkel,
- az egyházi jogi személyekkel, a közhasznú jogállású szervezetekkel, a civil szervezetekkel, valamint a gazdálkodó szervezetekkel és
- a nemzeti foglalkoztatási szervvel együttműködésben látja el.

A Bv. tv. *a közérdekű munka végrehajtásának tartamát* is meghatározza: a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb tizenkét óra, heti időtartama legalább négy óra, de a negyvennyolc órát nem haladhatja meg. A letöltött közérdekű munkát órákban kell nyilvánartartani.

7.3. A pártfogó felügyelői szolgálat feladatai a közérdekű munka végrehajtásában

a.) A munkahely kijelölése

A közérdekű munka végrehajtására szolgáló munkahelyet az elítélt lakóhelye – ennek hiányában, vagy az elítélt kérelmére a tartózkodási helye – szerint illetékes pártfogó felügyelő jelöli ki, a munkahely kijelölése előtt az elítéltet meghallgatja. Evégből az elítéltet a bíróság értesítésének és ítéletének kézhezvételétől számított nyolc napon belül megidézi, egyben az iskolai végzettségére, szakképesítésére és az egészségi állapotára vonatkozó iratok bemutatására hívja fel. A munkavégzés helyeként elsősorban az elítélt lakóhelye, ennek hiányában vagy az elítélt kérelmére a tartózkodási helye szerinti munkahelyet kell kijelölni. Az elítélt legkésőbb a meghallgatáson nyilatkozhat arról, hogy a közérdekű munka végrehajtási helyét a tartózkodási helye szerint kéri kijelölni.

A pártfogó felügyelő a *nemzeti foglalkoztatási szerv* honlapján megjelentetett tájékoztatóból jelölheti ki a közérdekű munkára ítétek munkahelyét, amely szerv a kijelölhető munkahelyekről *foglalkoztatói nyilvántartást* vezet. A foglalkoztatói nyilvántartásba közérdekű munka végzésére kijelölhető munkahelyként nyilvántartásba vehető:

- a) a központi és a helyi önkormányzati költségvetési szerv,
- b) az állami és az önkormányzati fenntartású intézmény,
- c) az állami és az önkormányzati tulajdon kezelésével és fenntartásával megbízott, vagy erre a célra az állam vagy az önkormányzat által létrehozott gazdálkodó szervezet,
- d) a helyi közszolgáltatást végző egyéb szervezet,
- e) az egyházi jogi személy,
- f) a közhasznú jogállású szervezet,
- g) a civil szervezet,
- h) a gazdálkodó szervezet.

Közérdekű munka végzésére a foglalkoztatói nyilvántartásban nem szereplő munkahely is kijelölhető, ha vállalja, hogy megfelel a munkahelyekre vonatkozó törvényi előírásoknak.

A munkahely kijelölése előtt a pártfogó felügyelő *foglalkoztathatósági szakvélemény* kiadása érdekében kezdeményezi az elítélt foglalkoztathatósági vizsgálatát és az elítéltet a vizsgálaton való megjelenésre hívja fel. A foglalkoztathatósági szakvélemény olyan munkaalkalmassági és egészségügyi szakvélemény, amelyet foglalkozás-egészségügyi alapszolgáltatás nyújtására jogosító működési engedéllyel rendelkező szakorvos, vagy a területileg illetékes foglalkozás-egészségügyi szakellátó hely orvosa állít ki. Az elítélt köteles a foglalkoztathatósági vizsgálaton megjelenni, ennek vétkes elmulasztása esetén a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatására kerülhet sor. Az elítélt a foglalkoztathatósági szakvéleményt köteles bemutatni a pártfogó felügyelőnek, aki ennek alapján jelöli ki határozatban a közérdekű munka végrehajtására szolgáló munkahelyet. A munkahely kijelölésénél az ítélet rendelkezésén túl figyelembe kell venni az elítélt egészségi állapotát, a foglalkoztathatósági szakvéleményt, az elítélt szakképzettségét, szakképesítését és a munkára való alkalmasságát, valamint az elkövetett bűncselekmény jellegét.

A munkahely kijelölése előtt a pártfogó felügyelő – a kötelezettségeire vonatkozó tájékoztatás mellett – egyeztet a kijelölhető munkahellyel. A munkavégzés helyeként nem jelölhető ki az a munkahely,

- a) ahol az ellátandó munkakört az elítélt – büntetett előéletére vagy a foglalkozástól eltiltás hatályára figyelemmel, vagy egészségi állapota miatt – nem töltheti be,
- b) amelynek az elítélt akár a közérdekű munka megkezdése előtt, akár annak végrehajtása alatt vezető tisztségviselője vagy tulajdonosa, vagy abban üzletrésszel rendelkezik,

c) ahol az elítélt a közérdekű munka végrehajtása során a Polgári Törvénykönyv szerinti hozzátartozójával kerülne alá-fölérendeltségi vagy elszámolási viszonyba,

d) amelynél a munkába járás költségeit az elítélt előreláthatólag nem tudja fedezni.

A munkahely kijelöléséről szóló határozat ellen a kézhezvételtől számított nyolc napon belül az ügyész, az elítélt és védője bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. Ha az elítélt a pártfogó felügyelői meghallgatáson vagy a munkahely kijelöléséről szóló határozattal szemben benyújtott felülvizsgálati kérelemben úgy nyilatkozik, hogy a közérdekű munka elvégzését megtagadja, kezdeményezhető a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatása.

A munkahely kijelöléséről szóló jogerős határozatot a pártfogó felügyelő kézbesíti az elítéltnak, és egyben a munkavégzés megkezdésére hívja fel az elítéltet. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munka tartamára nem létesül munkaviszony, az elítélt a munkát büntetés-végrehajtási jogviszony keretében végzi.

b.) Új munkahely kijelölése

A pártfogó felügyelő a büntetés-végrehajtási bíró vagy az ügyész felhívására, illetve hivatalból az elítélt, vagy a munkahely kérelmére a közérdekű munka végrehajtására új munkahelyet jelöl ki, ha a közérdekű munka

a) a kijelölt munkahelyen nem hajtható végre,

b) végrehajtása

ba) a munkafegyelem biztosítása érdekében vagy

bb) az elítélt személyi körülményeiben történt változás miatt

más munkahelyen célszerű,

c) azért nem teljesíthető, mert az elítélt jövedelmi viszonyai miatt nem képes fedezni a kijelölt munkahelyre történő utazás költségeit, és azokat a munkahely sem fizeti meg.

Az elítélt és védője az új munkahely kijelölése iránti kérelmet elutasító határozattal szemben is élhet felülvizsgálati kérelemmel.

c.) A végrehajtás ellenőrzése

A közérdekű munka végrehajtását a pártfogó felügyelő ellenőrzi, ennek keretében rendszeresen vizsgálja, hogy az elítélt vagy a munkahely a közérdekű munka végrehajtásával összefüggő kötelezettségeinek eleget tesz-e. A pártfogó felügyelő a közérdekű munka végrehajtásának ellenőrzésére nyilvántartó lapot és jelenléti ívet állít ki, amely tartalmazza az elítélt adatait, a munkahelyen történő megjelenések időpontját, a ledolgozott órák számát.

7.4. A közérdekű munkára ítélt jogai és kötelezettségei

A közérdekű munka végrehajtása során az elítélt jogosult

a) ha a munkakör jellege indokolja, a munkahely által biztosított munkaruházatra és egyéni védőeszköz-ellátásra,

b) munkahelyi vagy üzemi baleset esetén a külön törvény szerinti baleseti ellátásként baleseti egészségügyi szolgáltatásra,

c) kártérítésre az őt ért kárért.

A közérdekű munka végrehajtása során az elítélt kötelezettségei:

- a) a kijelölt munkahelyen a munkaidő kezdetére munkaképes állapotban megjelenni, és a meghatározott munkaidőben munkát végezni, esetleges hiányzásait orvos által vagy más megfelelő módon igazolni,
- b) a kijelölt munkát szakismerete, képessége és legjobb tudása szerint, fegyelmezetten, a kijelölt munkahely képviselőjének az utasításai, vagy ha a munka felügyeletét a pártfogó felügyelő vagy a pártfogó felügyelői asszisztens látja el, az ő utasítása szerint elvégezni,
- c) a munkavédelemmel, a tűzvédelemmel, a balesetvédelemmel és a környezetvédelemmel kapcsolatos előírásokat megtartani,
- d) a kijelölt munkahelyen munkát végzőkkel együttműködni, és a munkáját úgy végezni, valamint általában olyan magatartást tanúsítani, hogy más egészségét, testi épségét ne veszélyeztesse, munkáját ne zavarja, anyagi kárt ne idézzen elő,
- e) a pártfogó felügyelővel együttműködni és számára a szükséges tájékoztatást megadni, a közérdekű munka végrehajtását elősegítő rendelkezéseit megtartani,
- f) az általa okozott kárt megtéríteni.

7.5. A munkahely kötelességei

A közérdekű munka végrehajtása során a munkahely kötelességei:

- a) az elítéltet az ítélet és a kijelölésről szóló határozat szerinti közérdekű munkával, hetente legalább egy napon, napi legalább négy és legfeljebb tizenkét óra közötti tartamban foglalkoztatni,
- b) az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeit biztosítani,
- c) a munkavégzéshez szükséges tájékoztatást és irányítást megadni, a munkavégzéshez szükséges ismeretek megszerzését biztosítani,
- d) az elítéltet a munkavédelemmel, a balesetvédelemmel, a tűzvédelemmel és a környezetvédelemmel kapcsolatos előírásokról kioktatni,
- e) az elítéltnek a munkával összefüggésben okozott kárt megtéríteni,
- f) a pártfogó felügyelő által megküldött nyilvántartó lapot és jelenléti ívet vezetni,
- g) az elítéltről kért felvilágosítást a pártfogó felügyelőnek megadni,
- h) haladéktalanul értesíteni a pártfogó felügyelőt arról, ha
- ha) az elítélt a büntetése letöltését megkezdte,
- hb) az elítélt a közérdekű munka önkéntes végrehajtásának nem tesz eleget,
- hc) új munkahely kijelölése tűnik célszerűnek,
- hd) rendkívüli esemény következett be, így különösen, ha az elítélt munkahelyi baleset érte,
- he) az elítélt a meghatározott közérdekű munkát teljesítette.

7.6. A közérdekű munka végrehajtásának féléveszakítása

A büntetés-végrehajtási bíró az elítélt vagy védője kérelmére fontos okból, különösen az elítélt családi körülményeire, egészségi állapotára tekintettel a közérdekű munka végrehajtását féléveszakíthatja, amelynek tartama évente a hatvan napot nem haladhatja meg. Ennél hosszabb időre is féléveszakítható a közérdekű munka végrehajtása hivatalból vagy az elítélt kérelmére, ha az elítélt

- a) a tizenkettedik hetet meghaladóan várandós, a gyermek egy éves koráig, feltéve, hogy gyermekét a saját háztartásában gondozza,
- b) gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozási segélyben részesül, annak hátralévő idejére, de legfeljebb egy évre,

c) egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását ideiglenesen nem teszi lehetővé, vagy a foglalkoztathatósági szakvélemény alapján, vagy a foglalkoztatási korlátozásokra és a kijelölhető munkahelyekre figyelemmel az elítélt ideiglenesen nem foglalkoztatható, legfeljebb egy évre.

A büntetés végrehajtását azonban haladéktalanul folytatni kell, ha

- a) a gyermek nem az elítélt gondozásában van,
- b) a gyermekgondozási díj vagy a gyermekgondozási segély folyósítását egy év eltelte előtt megszüntetik,
- c) az elítélt egészségi állapota a közérdekű munka elvégzését lehetővé teszi, illetve a megismételt vizsgálat szerinti foglalkoztathatósági szakvélemény alapján az elítélt foglalkoztatható.

A félbeszakítás tartama a közérdekű munka tartamába nem számít be.

7.7. A közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnése

A közérdekű munka vagy annak hátralévő része nem hajtható végre, ha az ítélet jogerőre emelkedése után az elítélt

- a) megszületett gyermekének gondozásáról egy éven át saját háztartásában gondoskodott,
- b) legalább egy évig gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozási segélyben részesült,
- c) egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását nem teszi lehetővé, vagy a foglalkoztathatósági szakvélemény, vagy a megismételt vizsgálat szerinti foglalkoztathatósági szakvélemény alapján a közérdekű munka végzésére az elítélt nem alkalmas,
- d) öt évet vagy azt meghaladó időt töltött szabadságvesztésben vagy előzetes letartóztatásban.

A közérdekű munkát az első munkahely kijelöléséről szóló határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül végre kell hajtani. Ha két éven belül a közérdekű munkát az elítélt önhibájából nem végzi el, a pártfogó felügyelő kezdeményezi az ügyésznél a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatásának indítványozását.

7.8. A közérdekű munka átváltoztatása szabadságvesztésre

A pártfogó felügyelő jelentést készít, ha

- a) az elítélt a közérdekű munka elvégzését megtagadja,
- b) az elítélt a foglalkoztathatósági vizsgálaton nem jelenik meg és távolmaradását nem igazolja,
- c) a munkahely értesítése alapján vagy az ellenőrzések során megállapítja, hogy az elítélt önhibájára visszavezethető okból
  - ca) a közérdekű munka megkezdésére megjelölt időpontban nem jelent meg,
  - cb) a munkavégzési kötelezettségének az arra való felhívás ellenére nem tett eleget,
  - cc) a munkafegyelmet súlyosan sértő magatartást tanúsított,
  - cd) a munka kijelöléséről szóló határozat hozatalától számított két év eltelt és az elítélt a közérdekű munkát önhibájából nem végezte el, illetve
  - d) a munkahely kijelölése az elítélt felróható magatartása miatt marad el.

Az átváltoztatás eljárásának törvényi előírásai szerint a pártfogó felügyelő a jelentést – az azt alátámasztó bizonyítékok csatolásával – megküldi az ügyésznek, és javaslatot tesz a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatásának indítványozására. Az ügyész szükség esetén meghallgatja a pártfogó felügyelőt és az elítéltet, vagy további bizonyítékok csatolására hívhatja fel a pártfogó felügyelőt. Ha az átváltoztatás indítványozására az ügyész nem lát alapot, az ügyész, vagy ha a büntetés-végrehajtási bíróság az ügyész indítványát

elutasítja, a büntetés-végrehajtási bíró új munkahely kijelölésére hívja fel a pártfogó felügyelői szolgálatot.

A közérdekű munka, vagy annak hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy négy óra közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés felel meg. Az átváltoztatás után fennmaradó közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés felel meg.

8. A pártfogó felügyelet végrehajtása (Bv. tv. 310-317. §)

Az utógondozás és a pártfogó felügyelet a társadalom védelmének céljából, azonos megfontolásból erednek: a szabadlábon levő elkövetőnek a bűnismétlés megelőzése, a társadalomba beilleszkedése érdekében történő segítése. Mindkét intézmény olyan személyi kört céloz meg, amelynek előélete, vagyoni, jövedelmi viszonyai kedvezőtlenek és így fennáll annak a veszélye, hogy bűncselekményt követnek el.

Az utógondozás és a pártfogó felügyelet hatályos jogunk szerint két különálló jogintézmény, amelyben az előbbi büntetés-végrehajtási jogi, ez utóbbi büntetőjogi intézmény. Hazánkban az utógondozás jelent meg előbb. Honi megjelenése a XIX. század második felére tehető (1866. Rabsegélyező Egylet), működésére az I. világháborúig a karitatív jelleg volt jellemző. A patronázs mozgalom fokozatosan szélesedő társadalmi támogatás mellett a szabaduló elítéltek segélyezését, munkába állítását látta el. Az I. világháborút követően csak a '60-as években éledt újra a szabadságvesztésből szabadultak támogatása. [12/1965. (VII. 11.) Korm. rendelet] Ezúttal a bűnmegelőzés érdekében írtak elő feladatokat állami szervezeteknek, így a bv. intézetnek, tanácsoknak, állami vállalatoknak, szövetkezeteknek és a rendőrségnek. Az utógondozás erre szakosodott szervezetének létrehozása az 1975. évi 20. tvr.-hez fűződik. A tvr. egységes irányítás alatt kialakította az utógondozás rendszerét, a pártfogói szervezetet és pártfogói felügyelet formájában új jogintézményt hozott létre. Ennek megfelelően az utógondozói tevékenység tartalma egyrészt az arra rászoruló szabadultak segítése és támogatása, másrészt pártfogó felügyelet formájában azoknak a szabadultaknak az ellenőrzése és felügyelet volt, akiknél fennállt a bűnismétlés veszélye.

Az 1978-as Btk. és az 1979-es bv. kódex a pártfogó felügyelete és az utógondozást két, különálló intézményként iktatta be. A pártfogó felügyelet a Btk. szankciórendszerébe intézkedésként, az utógondozás pedig a bv. kódexbe végrehajtási feladatként került szabályozásra. A 2007. január 1-től hatályos 303/2006 (XII. 23.) Korm. rendelet e két jogintézmény végrehajtását az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálatára hatáskörébe utalta.

2010-ben az Igazságügyi Hivatalról szóló 303/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet hatályát veszítette, a Kormány a 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendeletben a pártfogó felügyelői szolgálat szervezeti helyét a megyei (fővárosi) kormányhivatalok igazságügyi szolgálatainál, illetve ennek szakmai felügyeleti szervénél, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatánál (KIMISZ) jelölte ki. A KIMISZ 2012. augusztus 15.-ével történő megszüntetéséről egy újabb, a 177/2012. (VII. 26.) Korm. rendelet rendelkezett, feladatait a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal vette át.

8.1. A pártfogó felügyelet végrehajtásában részt vevő szervek feladatai

• A pártfogó felügyelői szolgálat feladatai

A Bv. tv. a pártfogó felügyelet végrehajtását a pártfogó felügyelői szolgálat feladatává teszi. A törvény meghatározza *a pártfogó felügyelet célját*: a pártfogó felügyelő a pártfogolt ellenőrzésével és irányításával elősegíti annak megakadályozását, hogy a pártfogolt ismételten bűncselekményt kövessen el, továbbá segítséget nyújt a társadalmi beilleszkedéséhez, az ehhez szükséges szociális készségek kialakításához és feltételek megteremtéséhez, közreműködik a sértettek érdekeinek érvényesülésében.

E cél érdekében *a pártfogó felügyelő*

- a) ellátja a pártfogó felügyelet végrehajtásával járó teendőket,
- b) a pártfogó felügyelet végrehajtására pártfogoltanként egyéni pártfogó felügyelői tervet készít,
- c) összehangolja a pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködő szervek, szervezetek és személyek tevékenységét,

d) Ha a pártfogó felügyelet eredményes végrehajtása érdekében a külön magatartási szabály módosítása vagy mellőzése indokoltnak tűnik, a pártfogó felügyelő az ellenőrzési tapasztalatai, vagy a rendőrség kezdeményezése vagy a pártfogolt kérelme alapján a külön magatartási szabály megváltoztatásának indítványozására az ügyésznek javaslatot tesz, a külön magatartási szabályok meghatározása és a bíróság döntésének megalapozása érdekében pártfogó felügyelői véleményt készít.

• *A pártfogó felügyelet végrehajtásában a rendőrség közreműködik,* ennek keretében a rendőrség

- a) teljesíti a pártfogó felügyelői szolgálat megkereséseit,
- b) ellenőrzi egyes külön magatartási szabályok megtartását, ezek megszegése esetén jelentését megküldi a pártfogó felügyelői szolgálatnak,
- c) javasolhatja a pártfogó felügyelői szolgálatnak az előírt külön magatartási szabályok módosításának kezdeményezését,
- d) tájékoztatja a pártfogó felügyelői szolgálatot a pártfogolt ellenőrzése során szerzett tapasztalatairól.

• A pártfogó felügyelet eredményes végrehajtása érdekében a pártfogó felügyelői szolgálat együttműködik az egészségügyi, a gyermekvédelmi és a szociális ellátást, támogatást vagy szolgáltatást nyújtó szervekkel, szervezetekkel.

A Bv. tv. a pártfogó felügyelet egységes végrehajtása érdekében meghatározza a pártfogó felügyelet kezdő napjának megállapítására, tartama meghosszabbítására, illetve megszűnésére vonatkozó alapvető szabályokat.

8.2. A pártfogolt kötelességei és jogai

• A pártfogó felügyelet tartama alatt *a pártfogolt köteles*

- a) a bíróság határozatában előírt külön magatartási szabályokat és az e törvényben meghatározott kötelezettségeket, magatartási szabályokat megtartani,
- b) a pártfogó felügyelőnek és a rendőrségnek a magatartási szabályok megtartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni, a kért felvilágosítást megadni, ha ennek nem tesz eleget a pártfogó felügyelő vagy a rendőrség a büntetés-végrehajtási bírónál rendbírság kiszabását kezdeményezi,
- c) a pártfogó felügyelő felhívásának eleget tenni, és a kapcsolattartás meghatározott rendszeressége és módja szerint a pártfogó felügyelőnél jelentkezni.

• A pártfogolt a pártfogó felügyelői szolgálattól *jogosult*

- a) segítséget kérni, különösen munkába állásához, letelepedéséhez, megélhetése és szállása biztosításához, tanulmányai folytatásához, gyógyító kezeléséhez és gyógyító eljárásához,
- b) életvezetési tanácsot kérni,
- c) segítséget kérni családi kapcsolatainak helyreállításához,
- d) kérheti csoportos foglalkozáson való részvételét.

8.3. A magatartási szabályok megszegésének következményei

Ha a pártfogolt a

- a) feltételes szabadság tartama alatt,
- b) szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt,
- c) próbára bocsátás próbaideje alatt,
- d) jóvátételi munka elrendelése mellett

a magatartási szabályokat megszegi, a pártfogó felügyelő javaslatot készít, amelyhez mellékeli a rendelkezésre álló bizonyítékokat, vagy a rendőrség jelentését, és azt megküldi az ügyésznek. Ha az ügyész a tényállást nem látja tisztázottnak, a tényállás felderítése érdekében a nyomozó hatóságot keresi meg, vagy a pártfogótól további bizonyítási eszközök megjelölését kéri.

Ha a magatartási szabályok megszegése miatt

- a) a feltételes szabadság megszüntetésének,
- b) szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt elkövetett cselekmény miatt a szabadságvesztés végrehajtása elrendelésének,
- c) a a próbaidő meghosszabbításának vagy a próbára bocsátás megszüntetésének, vagy
- d) a jóvátételi munka helyett büntetés kiszabásának

lehet helye, azt az ügyész a bíróságnál indítványozza. Kisebb súlyú szabályszegés esetén az ügyész a külön magatartási szabályok megváltoztatását is indítványozhatja.

8.4. A pártfogó felügyelet végrehajtása a vádemelés elhalasztása esetén

Vádemelés elhalasztása esetén az ügyész által elrendelt pártfogó felügyelet végrehajtására a fenti rendelkezéseket értelemszerűen kell alkalmazni, az alábbi eltérésekkel:

- a.) A pártfogó felügyelő az ügyész határozata alapján jár el, a külön magatartási szabály módosítására vagy mellőzésére az ügyész jogosult. A pártfogolt köteles az ügyész határozatában előírt egyéb kötelezettséget megtartani.
- b.) A vádemelés elhalasztása esetén elrendelt pártfogó felügyelet akkor kezdődik, ha az elrendelő ügyészi határozat ellen panasszal nem éltek, vagy a panaszt az arra jogosult elutasította.
- c.) A vádemelés elhalasztása esetén elrendelt pártfogó felügyelet megszűnik, ha az ügyész a nyomozást megszünteti, a vádemelés elhalasztásának tartama letelt, vagy az ügyész vádat emel.
- d.) Ha a pártfogolt az ügyész által előírt külön magatartási szabályokat vagy az e törvényben előírt magatartási szabályokat súlyosan megszegi, vagy az előírt kötelezettséget nem teljesíti, a pártfogó felügyelő az ügyészhez fordul.

9. A büntetés-végrehajtás jogállami kontrollrendszere

A büntetés-végrehajtás egész működése felett örökös biztosítékrendszer elvi modelljét illetően az európai börtönügyi különbséget tesz a kontroll iránya, jellege és tartalma szerint.

A kontroll iránya alapján az egyes államok belüli, illetve az államok „feletti”, vagyis a nemzetközi – kötelezettségvállaláson alapuló – univerzális, vagyis az ENSZ, illetve a regionális, (például: európai, amerikai, stb.) ellenőrzés között szokásos különböztetni.

A kontroll jellege szerint igazgatási, szakmai (büntetés-tani), (általános) törvényességi, alkotmányossági és/vagy emberi jogi típus közötti különbségtétel ismeretes.

A kontroll tartalma – tulajdonképpen a felügyeletet végző szervezet reakálási lehetőségei – szerint tehető különbség az operatív, a jogvédelmi, a jogorvoslati, az egyeztető illetve a tanácsadó-véleményező funkciók között.

A magyar büntetés-végrehajtás feletti kontrollrendszer jelenlegi rendjét röviden áttekintve először is az állapítható meg, hogy kiépültek mindazok az alapintézmények, melyek a törvénysértések megszüntetéséhez és megelőzéséhez, a fogva tartottak jogi helyzetének védelméhez, továbbá a nyilvánosság biztosításához szükségesek. Mi több a garanciarendszer szerkezete fő vonásaiban megfelel az európai átlagnak. Így *nemzetközi szinten kontrollt gyakorol* az ENSZ genfi székhelyű Emberi Jogi Bizottsága és Kínzás Elleni Bizottsága, valamint az Európa Tanács strasbourgi Emberi Jogi Bírósága és a Kínzás megelőzését célzó Bizottsága (CPT). Hazánk 2012-ben csatlakozott a kínzás és más kegyetlen, embertelen és

megalázó bánásmódról és büntetésről szóló 1984-es ENSZ egyezményhez (OPCAT), amely egy független testület létrehozását írja elő és amelynek egy megelőző mechanizmus kiépítése és működtetése a feladata.

Hazai szinten kontrollt gyakorol a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész, a büntetés-végrehajtási bíró, társadalmi kontrollt gyakorol az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és egyes nem kormányzati jogvédő szervezetek (pl. Helsinki Bizottság).

9.1. Az ügyész törvényességi felügyelete

A törvényesség elve megköveteli a törvények, valamint a törvényeken alapuló jogszabályok következetes és feltétlen megtartását a büntetés-végrehajtás során. A törvényesség szigorú betartásának specifikus tartalmát a büntetés-végrehajtási jog által szabályozott jogviszonyok sajátos vonásai és alanyainak sajátos helyzete határozzák meg. A törvényesség betartásának és betartatásának – így az ügyészi felügyeletnek – egyfelől érvényt kell szereznie a fogva tartottak jogainak, el kell látnia jogaik védelmét, hogy ne érje őket nagyobb hátrány, mint amit a jogszabályok előírnak, másfelől biztosítani kell az állam büntetőigényének, az igazságszolgáltatásba vetett „szakmai bizalom” érvényesülését. A bv. ügyész törvényességi felügyelete ellátása során bármikor ellenőrizheti bármely végrehajtást végző állami szerv tevékenységét, megtekintheti az ezzel összefüggő iratokat, a végrehajtás körülményeit és rendjét szabályozó utasításokat, közreműködik a büntetés-végrehajtással kapcsolatos bírósági eljárásban, a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos feladatok ellátásában, a bűnügyi nyilvántartás figyelemmel kísérésében.

Annak érdekében, hogy az ügyész a fentebb említett feladatait elláthassa az alábbi módszerek és eszközök állnak rendelkezésre:

Az ügyészi törvényességi felügyelet módszerei:

- a fogvatartottak meghallgatása,
- a panaszok, kérelmek, bejelentések intézése, valamint
- a törvényességi vizsgálat.

Az ügyészi törvényességi felügyelet eszközei:

Ha az ügyész a törvényességi vizsgálatról készített feljegyzést a bírósághoz küldi, átiratában a szükséges *intézkedésre* kéri a bíróságot.

Az ügyész *rendelkezést tesz*, ha jogszabályok megsértését észleli. A rendelkezésben leírja a pontos tényállást, annak a jogszabálynak megjelölését, amelynek megszegését észlelte és utasítást ad a törvényt sértés azonnali megszüntetésére, így a törvényt sértő fogvatartás azonnali megszüntetésére. Rendelkezésében figyelmezteti az illetékes szerv vezetőjét a törvényt sértés nyolc napon belüli megszüntetésére és arra hívja fel, hogy a rendelkezés végrehajtásáról adjon számára tájékoztatást. Ha a szerv vezetője a rendelkezést nem hajtja végre, illetve annak végrehajtásáról a megjelölt határidőben nem ad tájékoztatást, azt az ügyész a Legfőbb Ügyészségre azonnal jelenti.

Az ügyész *jelzést* ad, ha a fogvatartási körülményeket kifogásolja, illetve ha a büntető-ügyben hozott határozat végrehajtása során törvényt sértésnek nem minősülő hiányosságot észlel, továbbá ha rendelkezést nem igénylő csekély jelentőségű törvényt sértést állapít meg.

Az ügyész *felelősségre vonást kezdeményez*, ha felügyeleti tevékenysége során a fogvatartást foganatosító hivatalos személy olyan cselekményét, vagy mulasztását észleli, amely bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanújára utal. Az ügyész az ügyben a részletes tényállásról a rendelkezésre álló bizonyítékok megjelölésével a megyei (fővárosi) főügyészt feljegyzésben tájékoztatja.

9.2. A büntetés-végrehajtási bíró feladatai és eljárása

A büntetések és az intézkedések végrehajtása során a bíróságra háruló feladatokat a törvényszéken működő büntetés-végrehajtási bíró (a továbbiakban: bv. bíró) látja el. A honi bv. bíró a végrehajtás egyéniesítése és progresszivitása alapelveinek már nélkülözhetetlen védelmezője, amely feloldja fel a tettfelelősségi alapú ítélkezés és a tettes-központú végrehajtás közötti ellentmondást. Voltaképpen az ítélő bíró meghosszabbított keze, aki az elhúzódozó végrehajtás menetében az elítélt személyére igazítja az alapítéletet.

Eljárását a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. emelte ki a büntetőeljárás köréből. A tvr. novelláris módosítását tartalmazó 1993. évi XXXII. törvény jelentős mértékben bővítette a bv. bíró hatáskörét, változott eljárásának a szabálya. Az Alkotmánybíróság 5/1992. (I. 30.) AB határozata alapján már 1993. január 1-jétől megvalósult a bv. bíró határozata ellen a terhelt, a védő és az ügyész fellebbezési jogának érvényesülése. A 2015. január 1-én lépő Bv. tv. a bv. bíró jogkörét tovább szélesíti.

A Bv. tv. rendelkezései alapján eljárását tekintve a törvényszék elnöke által kijelölt bv. bíró egyesbíróként jár el. Eljárásában elsődlegesen iratok alapján hozza meg a döntését, ez esetben beszerezheti az ügyész és az elítélt nyilatkozatát. Amennyiben a bv. bíró szükségesnek tartja, meghallgatást tarthat az elítéltnel, s ha bizonyítás felvételére van szükség, akkor tárgyalást tart. Amennyiben meghallgatást tart, azon jelen lehet az ügyész, a végrehajtásért felelős szerv képviselője, a védő és az elítélt, míg a tárgyaláson az ügyész és a védő részvétele kötelező, a végrehajtásért felelős szerv képviselője pedig jelen lehet.

Eljárása során

1. *végzést hoz, amely ellen fellebbezésnek van helye;*
2. *az eljárást megszünteti, ha az ügyész az indítványt visszavonta, illetve az előterjesztést vagy kérelmet visszavonták;*
3. *határozatát hatályon kívül helyezi és új határozatot hoz, ha a büntetőügyben első fokon eljáró bíróságnak az 1998. évi XIX. törvény (Be.) különleges eljárásaiban szabályozott egyes különleges eljárásaiban meghozott határozat ezt szükségessé teszi, vagy ha észleli, hogy valamely rendelkezése nem a törvénynek megfelelő.*
4. *az eljárást fel is függesztheti, ha az elítélt ismeretlen helyre távozott vagy külföldön tartózkodik, és a kiadatása vagy az európai elfogatóparancs alapján történő átadása iránt kell intézkedni;*
5. ismeretlen helyen tartózkodó elítélttel szemben *elfogatóparancsot* bocsát ki;
6. szükség esetén *szakértői vizsgálatot* rendel el.

Az 1. pontban írt bv. bíró végzése elleni fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa tanácsulésen, bizonyítás felvétele esetén tárgyaláson bírálja el. Ezen a tárgyaláson is kötelező az ügyész és védő részvétele. A fellebbezés benyújtási határideje attól függ, hogy kézbesítés vagy kihirdetés útján közölték a végzést. A bv. bíró végzése elleni fellebbezést, ha kihirdetés útján közölték, nyomban be kell jelenteni, ha azt kézbesítés útján közölték, akkor nyolc napon belül, írásban van mód a fellebbezés benyújtására.

Áttekintő táblázat a bv. bíró feladat- és jogköréről, felnőtt- és fiatalkorúak szerint

Felnőtt korúak esetén	Fiatalkorúak esetén
Büntetés-végrehajtási rezsím (rendszer-fokozat)váltás szükségessége 1. a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának megváltoztatására irányuló eljárás (Bv. Kódex 52. §)	Büntetés-végrehajtási rezsím (rendszer-fokozat)váltás szükségessége szabadságvesztés végrehajtási fokozatának utólagos meghatározása (Bv. Kódex 54. §)

2. enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása (Bv. Kódex 53. §) 3. fenyítés felülvizsgálata (Bv. Kódex 75. §) 4. biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés felülvizsgálata (Bv. Kódex 73. §)	
Feltételes szabadsággal kapcsolatos jogszabályok 1. a feltételes szabadságra bocsátás kizártságának megállapítása (Bv. Kódex 55. § és 87. §) 2. a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás (Bv. Kódex 57. §) 3. A feltételes szabadság megszüntetésére irányuló eljárás (Bv. Kódex 61. §)	ideiglenes elbocsátás a javítóintézetből és annak megszüntetése
Munkabüntetéssel kapcsolatos döntési jogosítványok 1. a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása (Bv. Kódex 63. §) 2. a közérdekű munka átváltoztatása szabadságvesztésre (Bv. Kódex 64. §)	
pénzbüntetés átváltoztatása szabadságvesztésre (Bv. Kódex 66. §)	pénzbüntetés átváltoztatása szabadságvesztésre – behajthatatlanság megállapítása
a szabadságvesztés végrehajtása alatt kóros elmeállapotúvá vált elítélttel kapcsolatos eljárás (Bv. Kódex 56. §)	
Ellenőrzött szabadsággal kapcsolatos döntés a pártfogó felügyelettel kapcsolatos eljárás (Bv. Kódex 68. §)	
Végrehajthatóság kizárása vagy megszűnése 1. a kiutasítás végrehajthatósága kizártságának megállapítására irányuló eljárás (Bv. Kódex 67. §) 2. az elévülés megállapítása (Bv. Kódex 70. §) elzárás végrehajthatósága megszűnésének megállapítása (Bv. Kódex 62. §)	Végrehajthatóság kizárása vagy megszűnése az elévülés megállapítása javítóintézeti nevelés végrehajthatóságának kizártsága miatt (Bv. Kódex 70. §)
utólagos büntetés-végrehajtási bírói eljárás (Bv. Kódex 71. §)	
a végrehajtásért felelős szerv határozatának bírósági felülvizsgálata (Bv. Kódex 72. §)	
az elítélt sajtó útján történő nyilatkozattételével, nyilatkozata közzétételével kapcsolatos eljárás (Bv. Kódex 74. §)	

9.3. Az alapvető jogok biztosának szerepe

Az országgyűlési biztos vagy a köznyelvben elfogadott ombudsman tehát ember-, illetve állampolgári jogi panasz fórum, ahova a fogvatartottak egyéni ügyeikkel fordulhatnak. Az ombudsman hivatalból csak szükség esetén tart ellenőrzést, ennek alapján kezdeményezhet kivizsgálást, orvoslást a megfelelő jogosítvánnyal rendelkező hatóságnál.

Az ombudsman szerepe „közvetítő” jellegű az állampolgárok és a hatóságok között az általa nyújtott jogvédelmet „kiegészítő” és „helyettesítő” jogvédelemnek nevezik. Kezdeményezéseinek, ajánlásainak jogi következménye nincs, azonban ezek erkölcsi hatása többek mellett nyilvánosságuk miatt aligha vitatható.